

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
1989–2014

Odnawialne źródło ekorozwoju Zmieniliśmy i zmieniamy Polskę

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

1989–2014

**Odnawialne źródło
ekorozwoju**
Zmieniliśmy i zmieniamy Polskę

Warszawa 2014

Redakcja:

Publikacja powstała w Departamencie Strategii i Komunikacji NFOŚiGW, pod redakcją red. Krzysztofa Walczaka, z opracowaniem graficznym Moniki Pietras, z udziałem departamentów, wydziałów i zespołów merytorycznych NFOŚiGW weryfikujących treść poszczególnych rozdziałów.

Skład, druk, oprawa i koncepcja graficzna: Pracownia CC.

NFOŚiGW składa podziękowania wszystkim, zwłaszcza Beneficjentom, którzy nieodpłatnie udostępnili do wykorzystania, z prawami autorskimi, zdjęcia, grafiki, materiały archiwalne oraz uczestniczyli i współpracowali na każdym etapie przygotowania tej publikacji.

ISBN 978-83934797-6-4

© Departament Strategii i Komunikacji
Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
ul. Konstruktorska 3 A, 02-673 Warszawa
tel. (+ 48 22) 45 90 100/370
E-mail: fundusz@nfosigw.gov.pl
www.nfosigw.gov.pl

Patronat Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego

Komitet Honorowy obchodów Jubileuszu 25-lecia Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w 2014 roku

<i>Maciej H. Grabowski</i>	<i>Minister Środowiska Przewodniczący Komitetu Honorowego</i>
<i>Stanisław Gawłowski</i>	<i>Posel na Sejm RP Sekretarz Stanu w Ministerstwie Środowiska</i>
<i>Marcin Korolec</i>	<i>Sekretarz Stanu w Ministerstwie Środowiska Pełnomocnik Rządu ds. Polityki Klimatycznej</i>
<i>Janusz Ostapiuk</i>	<i>Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Środowiska Przewodniczący Rady Nadzorczej NFOŚiGW</i>
<i>Sławomir Brodziński</i>	<i>Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Środowiska Główny Geolog Kraju</i>
<i>W KOLEJNOŚCI ALFABETYCZNEJ</i>	
<i>Beata Jaczewska</i>	<i>b. Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Środowiska</i>
<i>Edward Janiak</i>	<i>Ks. Biskup Kaliski, Delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Pracowników Leśnictwa, Gospodarki Wodnej i Ochrony Środowiska</i>
<i>Józef Koziół</i>	<i>b. Zastępca Przewodniczącego Rady Nadzorczej NFOŚiGW</i>
<i>Adam Krzyśków</i>	<i>Prezes Zarządu WFOŚiGW w Olsztynie</i>
<i>Hanna Majszczyk</i>	<i>Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Finansów</i>
<i>Maciej Nowicki</i>	<i>Zastępca Przewodniczącego Rady Nadzorczej NFOŚiGW Przewodniczący Rady Programowej „Aury”</i>
<i>Jerzy W. Pietrewicz</i>	<i>Sekretarz Stanu w Ministerstwie Gospodarki</i>
<i>Jadwiga Rotnicka</i>	<i>Senator RP – przewodnicząca Komisji Środowiska Senatu RP</i>
<i>Aneta Wilmańska</i>	<i>b. Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Środowiska</i>
<i>Janusz Zaleski</i>	<i>b. Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Środowiska</i>
<i>Marian Zalewski</i>	<i>Członek Zarządu – Telewizja Polska SA</i>
<i>Adam Zdziebło</i>	<i>Senator RP Sekretarz Stanu w Ministerstwie Infrastruktury i Rozwoju</i>
<i>Stanisław Żelichowski</i>	<i>Posel na Sejm RP – przewodniczący Komisji Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Sejmu RP</i>

Maciej H. Grabowski

Minister Środowiska

Szanowni Państwo,

Od 25 lat obserwujemy niezwykle zmiany w ochronie środowiska w Polsce. W latach 80-tych faktem był kryzys ekologiczny, a niektóre regiony określało się wręcz mianem obszarów katastrofy ekologicznej. Kwaśne deszcze były normą. W polskich elektrowniach nie było ani jednej instalacji do redukcji SO₂. Tylko niewielki odsetek ścieków był poprawnie oczyszczony przed zrzutem do wód.

Rok 1989 był przełomowy także dla środowiska. Nie wszyscy pamiętają, że Okrągły Stół miał Podzespół ds. Ekologii. Jego członkowie uznali za konieczne „*dokonanie istotnego zwrotu przy określaniu głównych celów dalszego rozwoju społecznego i gospodarczego kraju. Nieodzowne jest przyjęcie koncepcji ekorozwoju i ekopolityki przy formułowaniu strategicznych planów zmiany struktury gospodarczej kraju*”.

Za cel postawiono sobie ograniczenie emisji dwutlenku siarki i tlenków azotu o 50%, poprawę jakości wód i utylizację odpadów. Łącznie przyjęto 28 postulatów tworzących program działań, jakie powinny być zrealizowane w kolejnym dziesięcioleciu. Realizacja tych postulatów wymagała ogromnych środków finansowych. Odpowiedzią na to wyzwanie było powołanie wojewódzkich i Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej zasilanych nie z budżetu państwa, ale m.in. pieniędzmi z kar i opłat za korzystanie ze środowiska. Dla zanieczyszczających był to bodziec do podejmowania działań, dla systemu funduszy – zapewnienie dopływu środków uzależnionych od zanieczyszczania.

Stworzyliśmy własny, unikalny system finansowy dla obszaru środowiska. Po ćwierćwieczu można powiedzieć, że sprawdził się znakomicie. Budowa oczyszczalni i kanalizacji sanitarnej w setkach miast, kompleksowe instalacje zagospodarowania odpadów komunalnych, modernizacja polskiej energetyki, budowa zbiorników retencyjnych, usuwanie skutków nadzwyczajnych zagrożeń i likwidacja szkód górniczych, edukacja ekologiczna – dziś trudno o obszar z dziedziny ochrony środowiska, w którym nie byłoby środków pochodzących z NFOŚiGW.

W debacie o polskich owocach polskich przemian zbyt rzadko wymienia się wielki skok, którego dokonaliśmy w zakresie ochrony środowiska. W tym sukcesie niezwykle istotną rolę odegrał nowoczesny system finansowania ochrony środowiska i poprawy stanu przyrody, a przecież od tych zmian zależy jakość życia każdego z nas. W mojej opinii decyzję twórców III RP o powołaniu NFOŚiGW można dziś uznać za klucz do szybkiego tempa nadrabiania zaległości w ochronie środowiska.

Życząc Narodowemu Funduszowi, aby nie ustawał w wypełnianiu swojej misji, chciałbym pogratulować Pani Prezes i jej poprzednikom.

Maciej H. Grabowski
Minister Środowiska

Janusz Ostapiuk

Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Środowiska
Przewodniczący Rady Nadzorczej NFOŚiGW

Szanowni Państwo,

Nikt nie zaprzeczy, że przez ostatnie ćwierć wieku Polska poczyniła ogromne postępy w każdej możliwej dziedzinie, również w ochronie środowiska. Wzrosła nie tylko świadomość ekologiczna Polaków, ale i pewne standardy, których chcemy przestrzegać, aby rozwój w zrównoważony sposób postępował z szacunkiem dla środowiska naturalnego.

Kiedy powstawał Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej połowa miast, w tym największe, nie posiadały oczyszczalni ścieków. W przemyśle i energetyce nie było instalacji redukujących emisję dwutlenku siarki czy tlenków azotu. Dziś, patrząc na efekty finansowe i ekologiczne działalności NFOŚiGW, te fakty wydają się być fikcją.

Tylko w dziedzinie „ochrona wód” Narodowy Fundusz zawarł umowy z setkami miast i gmin na kwotę ponad 12 mld zł. Wybudowano lub zmodernizowano setki oczyszczalni ścieków. Powstały tysiące kilometrów kanalizacji. Wybudowano wiele instalacji do zagospodarowania odpadów komunalnych. Zmodernizowano największą w Europie konwencjonalną elektrownię opalaną węglem brunatnym w Bełchatowie. W dziedzinie gospodarki wodnej wybudowano zbiorniki retencyjne, poldery, jazy i stopnie wodne. Ponad miliard złotych NFOŚiGW przeznaczył na przeciwdziałanie i usuwanie skutków nadzwyczajnych zagrożeń, w tym również skutków powodzi w 1997 i 2010 roku. Ze środków NFOŚiGW zadbano o rekultywację terenów po eksploatacji węgla i siarki, o ochronę przyrody i leśnictwo, o parki narodowe. Pieniądze były również wydawane na naukę, ekspertyzy, badania oraz na edukację ekologiczną i podnoszenie świadomości ekologicznej Polaków.

Przez 25 lat na ochronę środowiska i gospodarkę wodną Narodowy Fundusz wydał ponad 53 miliardy złotych, wspierając zrównoważony rozwój Polski. I to są chyba najlepiej wydane pieniądze, o czym będą Państwo przekonani po lekturze niniejszej publikacji.

Janusz Ostapiuk
Przewodniczący Rady Nadzorczej NFOŚiGW

Małgorzata Skucha

Prezes Zarządu NFOŚiGW

Szanowni Państwo,

Dwadzieścia pięć lat temu, w wyniku historycznych wydarzeń 1989 roku, w którym zmieniło się polityczne oblicze Polski, powstał Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Bronisław Komorowski przyznał tegorocznym obchodom 25-lecia utworzenia Narodowego Funduszu specjalne wyróżnienie: „Patronat Prezydenta RP. 25-lecie Wolności”. Jest ono nadawane dla uhonorowania przedsięwzięć i inicjatyw nawiązujących do wspólnego świętowania zwycięstwa wolności i solidarności. Inicjatywy zaproponowane przez nas w jubileuszowym roku w pełni wpisują się w obchody 25-lecia wolności i są okazją do podsumowania przemian społecznych, politycznych i gospodarczych, jakie Polska przechodzi od 1989 roku, ze szczególnym uwzględnieniem rozwiązywania problemów ochrony środowiska.

Mam przyjemność przekazać Państwu publikację, która ilustruje zarówno czas powstawania Narodowego Funduszu, opisuje pierwsze, pionierskie lata, jak również przedstawia zarys naszej 25-letniej działalności na rzecz ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Jesteśmy dumni z naszych dokonań. Przez 25 lat funkcjonowania i współpracy z Beneficjentami osiągnęliśmy wymierne efekty, które pozwalają milionom mieszkańców Polski bezpiecznie żyć i korzystać z poprawy środowiska, zachowując nasze zasoby naturalne i unikalną przyrodę dla kolejnych pokoleń. Z satysfakcją podkreślamy, że dzięki Narodowemu Funduszowi i systemowi finansowania ochrony środowiska, zmieniło się oblicze naszego kraju.

Dorobek 25 lat działalności i rola jaką Narodowy Fundusz odgrywa w partnerstwie z instytucjami krajowymi i międzynarodowymi, w 10 roku członkostwa Polski w Unii Europejskiej, pozwalają nam z przekonaniem stwierdzić, że jako kraj i instytucja stajemy się coraz bardziej nowoczesni i europejscy. To wielka zasługa naszych obecnych i byłych pracowników, którzy na każdym etapie rozwoju Narodowego Funduszu wnosili nowe rozwiązania, doskonalić i kształtować wysokie standardy działania naszej instytucji. Największą wartością Narodowego Funduszu są ludzie, wyspecjalizowana kadra, która budując „centrum kompetencji”, służy wiedzą i doświadczeniem, aby lepiej i efektywniej działać dla dobra kraju. Pragnę im wszystkim serdecznie podziękować za włożony wkład w rozwój Narodowego Funduszu, zwłaszcza inicjatorom, założycielom i pierwszym pracownikom Funduszu, kolejnym prezesom oraz członkom Zarządów i Rad Nadzorczych.

Dziękujemy naszym Beneficjentom. Mamy wspólną satysfakcję, że ponad 33 miliardy złotych zainwestowane ze środków krajowych Narodowego Funduszu wzbogaciły nasz kraj w inwestycje i projekty proekologiczne o wartości ok. 130 miliardów złotych. Ważne dla naszej skuteczności i efektywności jest wsparcie uzyskiwane z nadzorującego naszą działalność Ministerstwa Środowiska i dobra współpraca z Ministerstwem Finansów, Ministerstwem Infrastruktury i Rozwoju oraz Ministerstwem Gospodarki.

Na kartach tej publikacji znajdziecie Państwo wymierne efekty finansowe i ekologiczne naszej aktywności, które są tu zaledwie sygnalizowane. Musiałaby bowiem powstać wielotomowa księga, aby opisać wszystkie dziedziny i projekty, w realizacji których uczestniczyliśmy jako instytucja finansowa. Mamy wciąż nowe zadania i wyzwania. Poszerzamy naszą ofertę dla różnych grup inwestorów. Cieszymy się, że tak dobry jest odbiór naszej oferty „dla Kowalskiego”, bo to również jeden z efektów naszego konsekwentnego wsparcia projektów edukacyjnych, które kształtują społeczeństwo obywatelskie, ekologicznie świadome i rozumiejące potrzebę zachowania zasobów dla przyszłych pokoleń.

Zapraszam do lektury publikacji i zapraszam do Narodowego Funduszu, na nasze strony internetowe, gdzie znajdują Państwo znacznie więcej informacji, zwłaszcza o naszej bieżącej działalności.

Małgorzata Skucha
Prezes Zarządu NFOŚiGW

Dedykowane Marcie, która w 1991 r. napisała ze Sztokholmu emocjonalny, dramatyczny i przejmujący list adresowany do Polski i Polaków, na który nigdy nie uzyskała odpowiedzi. Tą publikacją spłacamy dług sprzed niemal ćwierćwiecza.

Zobacz Marto, jak zmieniliśmy Polskę,
Twoją i naszą Ojczyznę.

Zamiast wstępu

Dlaczego Marta? W pierwszych dniach 1991 r., pół roku po wyborze Lecha Wałęsy na Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, niedługo po pamiętnym roku 1989, w którym Polska wkroczyła na nowy historyczny etap rozwoju, 13-letnia Marta Utrata-Scholl, wówczas uczennica 7 klasy jednej ze szwedzkich szkół, napisała do „Życia Warszawy” przejmujący list¹:

„Kto odpowiada za środowisko? Drodzy rodacy. Ja mieszkam w Szwecji, Stockholm. Nazywam się Marta i mam 13 lat. Interesuję się ochroną środowiska w Polsce. Wszyscy wiemy do czego może zchłonąć to powietrze, którym oddychamy. Tszeba przyznać, że Moze Bałtyckie w 98 procentach jest zanieczyszczone przez Polskę. Ileż niewinnych dzieci umiera, dorosłych jak i starszych. Czy polska ma być wymarłą planetą. Kompletną Pustką, tam gdzie żeśmy się wychowali i nasi prapra dziadowie? (...) Dlatego proszę całą polską ludność i prezydenta aby jego pierwszą czynnością na tym stanowisku było środowisko. I żeby to działanie było skuteczne. Wszyscy mówią żeby przysłać im pieniądze. Ale przecież od pieniędzy czystsze powietrze nie będzie. Ja podejmuję się pomocy finansowej, która będzie przeznaczona dla chorych dzieci i starszych. Niepodejmuję się tego jeżeli nic nie będzie się w tym kierunku robiło. Aby powstrzymać te smrodzące kominy. Ten list kieruję specjalnie do Chuty Katowice. Dołączam list do Huty Katowice.

Droga redakcjo. Proszę was nie wachajcie się czy przyjąć ten list czy nie. Dzięki wam może uratujemy ludność w Polsce. Jeżeli znajdziecie chwilę czasu to napiszcie do mnie. Podajcie mi Wasze ideje abyśmy mogli uratować niewinnych ludzi”.

Marta

„Kto odpowiada za środowisko?” Stockholm 12/1-91

Drodzy rodacy. Ja mieszkam w Szwecji, Stockholm. Nazywam się Marta i mam 13 lat. Interesuję się ochroną środowiska w Polsce. Wszyscy wiemy do czego może zchłonąć to powietrze, którym oddychamy. Tszeba przyznać, że Moze Bałtyckie w 98 procentach jest zanieczyszczone przez Polskę. Ileż niewinnych dzieci umiera, dorosłych jak i starszych. Czy polska ma być wymarłą planetą. Kompletną Pustką, tam gdzie żeśmy się wychowali i nasi prapra dziadowie? (...) Dlatego proszę całą polską ludność i prezydenta aby jego pierwszą czynnością na tym stanowisku było środowisko. I żeby to działanie było skuteczne. Wszyscy mówią żeby przysłać im pieniądze. Ale przecież od pieniędzy czystsze powietrze nie będzie. Ja podejmuję się pomocy finansowej, która będzie przeznaczona dla chorych dzieci i starszych. Niepodejmuję się tego jeżeli nic nie będzie się w tym kierunku robiło. Aby powstrzymać te smrodzące kominy. Ten list kieruję specjalnie do Chuty Katowice. Dołączam list do Huty Katowice.

Droga redakcjo. Proszę was nie wachajcie się czy przyjąć ten list czy nie. Dzięki wam może uratujemy ludność w Polsce. Jeżeli znajdziecie chwilę czasu to napiszcie do mnie. Podajcie mi Wasze ideje abyśmy mogli uratować niewinnych ludzi.

Marta

¹ Fragmenty. Pisownia oryginalna.

„Do Huty Katowice, Stockholm 12/1-91. Szanowni Państwo. Ja nazywam się Marta i chodzę do 7 klasy w Szwecji, Stockholm. Po obejżeniu reportarzu z Polski, z Katowic, byłam wstrząśnięta. Czy pracownicy lub kierownicy, jak zarówno politycy i grupy środowiskowe – jeżeli takie są nigdy się nie zastanawiały do czego doprowadziła Huta Katowice? Jakim prawem mają niewinne dzieci, dorośli jak i starsi umierać na choroby stworzone przez wasze zaniechanie. Na całym świecie żyją ludzie dłużej niż w Polsce. Takich listów pewnie otrzymaliście wiele ale proszę dyrekcję o wysłuchanie. Ja rozumiem kryzys, w którym się Polska znajduje i cała wschodnia Europa. Może Bałtyckie jest zanieczyszczone nie przez Szwecję lub inne graniczne kraje, lecz przez Polskę. Nie tylko ludzie którzy mieszkają w Katowicach oddychają tym brudnym i radioaktywnym powietrzem. Lecz w innych krajach które graniczą z Polską. Wiemy wszyscy do czego takie brudne powietrze może doprowadzić. Między innymi do spustoszenia w muzu. Ja mogę zorganizować pomoc finansową, która będzie przeznaczona dla chorych i umierających. Lecz nie podejmuję się tego dopóki nic nie będzie robiło się w tym kierunku. Aby powstrzymać te smrodzące kominy. Mam nadzieję, że ten list zostawi trochę refleksji”.

Marta

Szukaliśmy, chcemy odpowiedzieć po latach

Szperając po archiwaliach i szukając informacji do książki o 25 latach działania Narodowego Funduszu, trafiliśmy na pożółkły list od Marty, adresowany do „Życia Warszawy”, na który niestety nigdy nie otrzymała z Polski odpowiedzi. Przygotowując 20-lecie Narodowego Funduszu w 2009 r. i teraz Jubileusz 25-lecia NFOŚiGW szukaliśmy w archiwach faktów ilustrujących stan środowiska w Polsce z końca lat osiemdziesiątych i początku dziewięćdziesiątych XX wieku, tak aby je zestawili z obrazem współczesnej Polski. Nadszedł więc czas, aby odpowiedzieć Marcie i pokazać Jej nową Polskę.

List Marty jest prostym i przejmującym opisem polskich realiów sprzed prawie 25 lat w miejscach, które wówczas nazywało się dość enigmatycznie „obszary ekologicznego zagrożenia”. Wszystko się zmieniło. Żyjemy w lepszej Polsce, oddychamy innym powietrzem, chociaż otacza nas ta sama, teraz staranniej chroniona przyroda. Ale – mamy na to dowody – kondycja ekologiczna Polski i warunki życia ludzi są już diametralnie inne niż 25 lat temu. Narodowy Fundusz, który jest największym w Polsce źródłem finansowania ochrony środowiska, ma w tej metamorfozie olbrzymi pozytywny udział.

Chcieliśmy w jubileuszowym 2014 roku zaprosić dorosłą Martę do Polski, pokazać zmiany, które zaszły w ciągu 25 lat w polskim środowisku, od czasu gdy przy Okrągłym Stole sformułowano 28 postulatów ekologicznych. Wracając do przeszłości, do początków Narodowego Funduszu, chcemy jednocześnie pokazać współczesną, nowoczesną Polskę, którą Fundusz zmienił i zmienia, konsekwentnie realizując swoją misję: „Skutecznie i efektywnie wspieramy działania na rzecz środowiska”.

Polska 1989. Czas historycznego przełomu

Jaka była Polska przed historycznym i politycznym przełomem 1989 roku? Do bezlitosnych dla przeszłości PRL-u porównać skłania jubileuszowy wymiar roku 2014. Oto minęło 25 lat od Okrągłego Stołu, przy którym zasiadli przedstawiciele opozycji i ówczesnej władzy, bezradnej wobec permanentnego kryzysu państwa. Minęło ćwierć wieku od pamiętnych czerwcowych wyborów w 1989 r., po których ster rządu przejął pierwszy niekomunistyczny premier w powojennej historii kraju i minęło też 10 lat od polskiej akcesji do grona demokratycznej Unii Europejskiej. Pytanie o „tamtą” Polskę, sprzed ćwierćwiecza, dotyka też ekologicznego obrazu naszego kraju.

„Czarny Trójkąt” Europy

W latach 70-tych i 80-tych minionego wieku Polska była w stanie ekologicznego, postępującego kryzysu. W kręgach nauki mówiono wręcz o katastrofalnym stanie środowiska, zagrażającym zdrowiu i życiu ludzi. Oficjalnie uznane za „obszary ekologicznego zagrożenia” (27 regionów w Polsce), z silną koncentracją największych i najbardziej uciążliwych źródeł zanieczyszczeń środowiska ściekami, pyłami, gazami i odpadami, zajmowały ponad 11% powierzchni kraju i zamieszkałe były przez ponad 35% ludności. Jedynie 4% polskich rzek posiadało wodę czystą, a na 35% ich długości woda nie nadawała się nawet do celów przemysłowych. We wszystkich aglomeracjach miejsko-przemysłowych zanieczyszczenie atmosfery znacznie przekraczało dopuszczalne normy. Wszystkie odpady (także niebezpieczne) trafiały bezpośrednio na wysypiska. W prasie zagranicznej (krajowa była pod kontrolą cenzury) publikowano mapy ze strumieniami „kwaśnych deszczy”, zwłaszcza z pogranicza ówczesnej Czechosłowacji, NRD i Polski, niosącymi zanieczyszczenia daleko poza nasze granice. Tę część Europy Środkowo-Wschodniej nazwano później „Czarnym Trójkątem”.

Obszary ekologicznego zagrożenia

Wróćmy zatem do pytania o początki... Jaka była Polska 25 lat temu? W jakim środowisku żyliśmy? „...Polska była jednym z najbardziej zanieczyszczonych państw w Europie i na świecie – pisze prof. **Maciej Nowicki**, dwukrotny Minister Środowiska (1991 i 2007-2010), twórca i wieloletni prezes Fundacji EkoFundusz – *ponad 30% ludności kraju mieszkało na terenach, na których permanentnie przekraczane były standardy środowiskowe. Straty materialne spowodowane zanieczyszczeniem środowiska szacowano na 5-10% dochodu narodowego, nie licząc wielkich, ale niewymiernych strat zdrowotnych. Tak wielką cenę płaćto polskie społeczeństwo za forsowanie przemysłowego rozwoju kraju bez uwzględniania zasad ochrony środowiska. Nic dziwnego, że w latach 80-tych powstało wiele społecznych ruchów i organizacji ekologicznych, które domagały się respektowania praw obywateli do życia w czystszej środowisku*”².

Polska w transformacji 1989 roku

1.02.1989 r. – początek obrad Okrągłego Stołu.

10.03.1989 r. – zakończenie obrad i przyjęcie Protokołu Podzespołu ds. Ekologii Okrągłego Stołu.

4.04.1989 r. – polityczny finał Okrągłego Stołu.

4.06.1989 r. – pierwsze, częściowo demokratyczne wybory do kontraktowego Sejmu i Senatu. Zwycięstwo opozycji.

12.09.1989 r. – Sejm udzielił wotum zaufania rządowi Tadeusza Mazowieckiego, pierwszego niekomunistycznego premiera w powojennej historii Polski. Powstał nowy rząd.

11.11.1989 r. – po raz pierwszy po zakończeniu II wojny światowej oficjalnie obchodzono Narodowe Święto Niepodległości.

29.12.1989 r. – Sejm dokonał zmian w Konstytucji. Formalnie przestał istnieć PRL. Zmieniono nazwę państwa na Rzeczpospolita Polska.

² Prof. Maciej Nowicki, „25 lat ochrony środowiska w demokratycznej Polsce”, Warszawa 2014.

Wylesione stoki Gór Izerskich w Sudetach. Fot. Radomir Bałazy

Jednym z ważniejszych i najbardziej kompleksowych opracowań lat 80-tych stała się „Przestrzenna diagnoza ochrony środowiska w Polsce” (Kassenberg, Rolewicz, 1985³), w której przedstawiono ocenę planów gospodarczych, przestrzennych i inwestycyjnych z punktu widzenia ochrony środowiska oraz szczegółową analizę przestrzenną stanu wód, powietrza, powierzchni ziemi i jej zasobów, lasów oraz przyrody i krajobrazu. Na tej podstawie wyznaczono i opisano obszary ekologicznego zagrożenia (OEZ), włączone potem jako nowa kategoria planistyczna do krajowych planów przestrzennych⁴. Zdefiniowano je jako tereny, na których nastąpiło całkowite załamanie stanu równowagi przyrodniczej, a więc utracona została zdolność do samooczyszczania się i odporność środowiska oraz nasiliło się zagrożenie dla zdrowia ludzi. Obszary ekologicznego zagrożenia były regionami najbardziej uprzemysłowionymi, koncentrującymi największe i najbardziej uciążliwe źródła zanieczyszczeń i skupiającymi kilkakrotnie wyższe niż średnio w kraju ilości ścieków, zanieczyszczeń emitowanych do atmosfery, odpadów, zdegradowanych obszarów przyrodniczych⁵.

Bezpośrednimi podstawami wydzielenia OEZ były dwa kryteria: przekroczenie stanów normatywnych lub silna degradacja przynajmniej dwóch elementów środowiska albo wielokrotne lub szczególnie uciążliwe przekroczenie stanów normatywnych, bądź bardzo silna degradacja jednego z komponentów środowiska. Na tej podstawie wyróżniono 27 OEZ, w tym:

- 5 obszarów klęski ekologicznej: górnośląski, krakowski, legnicko-głogowski, rybnicki, gdański;
- 18 obszarów o zanieczyszczonym środowisku we wszystkich elementach:
 - aglomeracje ukształtowane: szczecińska, bydgosko-toruńska, wrocławska, łódzka, poznańska;

³ Kassenberg A., Rolewicz C., 1985, „Przestrzenna diagnoza ochrony środowiska w Polsce”, Studia KPZK PAN, t. LXXXIX.

⁴ W latach 90-tych obszary ekologicznego zagrożenia pojawiają się w dokumentach państwowych jako jednostki terytorialne objęte planami działań, m.in. w I Polityce Ekologicznej Państwa (1991–2000).

⁵ Na podstawie: Krok K., 2004, „Zmiany zanieczyszczenia środowiska na obszarach ekologicznego zagrożenia w Polsce”, Studia Regionalne i Lokalne, Nr 3(17)/2004.

- ważniejsze ośrodki przemysłowe: jeleniogórski, wałbrzyski, częstochowski, kielecki, opolski, chełmski, myszkowsko-zawierciański, inowrocławski, tarnobrzyski, tarnowski;
- obszary surowcowo-energetyczne: koniński, turoszowski, bełchatowski;
- 4 obszary o silnie zanieczyszczonym powietrzu: włocławski, płocki, tomaszowski, puławski.

Dodatkowo wyznaczono 15 obszarów o wybitnym zagrożeniu zachwianiem równowagi i 23 uzdrowiska zagrożone utratą walorów leczniczych⁶.

Obszary ekologicznego zagrożenia w Polsce w 1985 r. Rys. Monika Pietras

Lista 80 trucicieli

W 1989 r. rozpoczęto prace nad wytypowaniem listy zakładów przemysłowych stanowiących największe zagrożenie ekologiczne. Z pierwotnego wykazu 211 zakładów, sporządzonego przez Państwową Inspekcję Ochrony Środowiska (PIOŚ), na tzw. „Listę 80” wpisano rok później 80 zakładów najbardziej uciążliwych dla środowiska w skali kraju. Wykaz zakładów na liście powstał w wyniku współpracy ówczesnej PIOŚ i wydziałów ochrony środowiska urzędów wojewódzkich. Wyboru dokonano m.in. na podstawie: wielokrotności przekroczeń zanieczyszczeń wprowadzanych do środowiska w stosunku do norm, stopnia koncentracji uciążliwości, zasięgu negatywnego oddziaływania w szczególności na obszary wyróżniające się gęstością zaludnienia, wybitnymi walorami przyrodniczymi. Podjęcie pilnych działań naprawczych i kontrolnych w stosunku do zakładów umieszczonych na tej liście stanowiło realizację jednego z najistotniejszych elementów polityki ekologicznej państwa, jakim była wówczas szybka likwidacja ekstremalnych zagrożeń środowiska w wybranych punktach, tzw. „hot-spotach”⁷.

⁶ Ibidem

⁷ W 2005 r. Minister Środowiska – na wniosek Głównego Inspektora Ochrony Środowiska – podjął decyzję o zakończeniu funkcjonowania „Listy 80” i szczególnego nadzoru Głównego Inspektora nad zakładami umieszczonymi na liście. Cel został osiągnięty. W praktyce żaden z zakładów nie stanowił już wielkiego zagrożenia dla ludzi i środowiska.

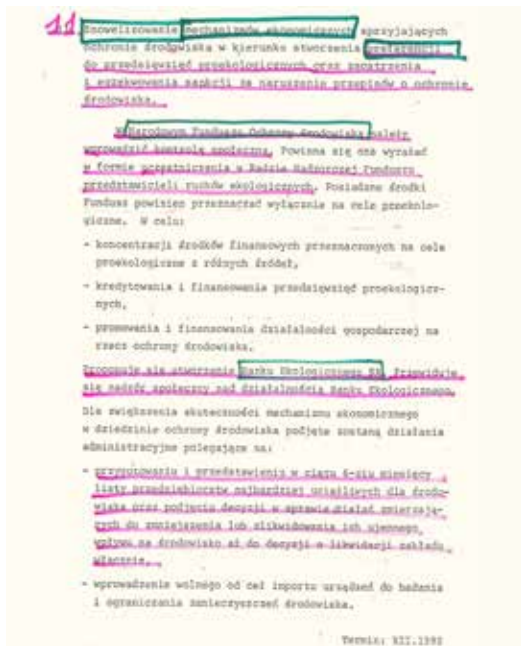
28 postulatów Okrągłego Stołu

Potwierdzenie realnego zagrożenia ekologicznego dla społeczeństwa znalazło się również w preambule protokołu Podzespołu d/s Ekologii Okrągłego Stołu: „Od szeregu lat obserwujemy pogarszanie się stanu środowiska przyrodniczego w Polsce, a tym samym warunków zdrowotnych społeczeństwa. Zagrożenie życia człowieka w Polsce na skutek warunków środowiskowych stało się jednym z największych na świecie. Konsekwencje tego dotyczą szczególnie warunków rozwoju młodego pokolenia na obszarze Górnego Śląska i w innych obszarach ekologicznego zagrożenia. Ginące lasy, zanieczyszczone wody i powietrze, zatrute gleby, skażenie żywności obejmują coraz to większe obszary kraju. Pogłębiający się kryzys ekologiczny wymaga podjęcia radykalnych działań zaradczych. Uczestnicy Podzespołu d/s Ekologii Okrągłego

Sala obrad Okrągłego Stołu w Pałacu Namiestnikowskim w Warszawie w roku 1989.

Fot. Erazm Ciołek/©A.Ciołek

Autentyczny maszynopis (z notatkami) protokołu Podzespołu ds. Ekologii Okrągłego Stołu z marca 1989 r. z zapisem punktu 11. (z archiwum red. K. Walczaka)

Stołu uważają, że wobec tak poważnego zagrożenia bytu narodu, konieczne jest dokonanie istotnego zwrotu przy określaniu głównych celów dalszego rozwoju społecznego i gospodarczego kraju. Nieodzowne jest przyjęcie koncepcji ekorozwoju i ekopolityki przy formułowaniu strategicznych planów zmiany struktury gospodarczej kraju. Dotyczy to szczególnie kompleksu paliwowo-energetycznego, gospodarki wodnej, rolnictwa, leśnictwa oraz urbanizacji. Do najpilniejszych zadań należy: obniżenie emisji SO_2 i NO_x o co najmniej 50%, poprawa stanu jakości wody rzek w Polsce, a szczególnie Wisły do II klasy czystości, utylizacja powstających odpadów przemysłowych i komunalnych oraz wprowadzenie ładu ekologicznego w zagospodarowaniu przestrzennym. Wymienione zadania wymagają szerokiej, międzynarodowej współpracy opartej między innymi na ekokonwersji polskiego zadłużenia”.

Obrady Podzespołu d/s Ekologii Okrągłego Stołu (nazwanego później w publicystyce „stolikiem ekologicznym”) przebiegały bardzo sprawnie. Wynikało to przede wszystkim z diagnozy stanu środowiska, która nie budziła wątpliwości i większych sporów (poza przeciwstawnym stosunkiem do rozwoju energetyki jądrowej) i było to również zasługą prowadzących debatę: prof. **Stefana Kozłowskiego** (przewodniczący strony opozycyjno-solidarnościowej) i prof. **Jerzego Kołodziejskiego** (przewodniczący strony koalicyjno-rządowej). Łącznie przyjęto 28 postulatów tworzących program doraźnych działań, które powinny być zrealizowane w latach 1989-1990. Uzgodnione postulaty ujęto w następujące grupy zagadnień:

- I. Proekologiczne działania gospodarcze.
- II. Regulacje prawne, ekonomiczne i administracyjne.
- III. Współpraca międzynarodowa.
- IV. Stworzenie Społecznego Systemu Ochrony Środowiska.
- V. Działania interwencyjne.

W protokole zapisano, że „przyjęte ustalenia winny stanowić wytyczne dla opracowania nowej wersji Narodowego Programu Ochrony Środowiska, jaki ma być przedłożony Sejmowi PRL w roku 1989”.

Okrągły Stół a Narodowy Fundusz

Mechanizm dwóch tzw. funduszy celowych: ochrony środowiska oraz gospodarki wodnej, istniał już od 1980 r. Ale nie była to instytucja w sensie prawnym, lecz raczkujący, niedoskonały mechanizm poboru opłat za gospodarcze korzystanie ze środowiska (z oporami płać głównie wielki przemysł), który dawał ówczesnemu Ministerstwu Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych środki na finansowanie ochrony środowiska. Tyle, że o wszystkim decydowało socjalistyczne państwo. W Podzespole ds. Ekologii Okrągłego Stołu dość szybko osiągnięto porozumienie, że ten mechanizm musi uzyskać osobowość prawną jako instytucja funkcjonująca pod społeczną kontrolą. I tak się stało: punkt 11 przyjętych ostatecznie 10.03.1989 r. 28 postulatów „stolika ekologicznego” mówił wprost:

11. Znowelizowanie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających ochronie środowiska w kierunku stworzenia preferencji dla przedsięwzięć proekologicznych oraz zaostrzenia i egzekwowania sankcji za naruszenie przepisów o ochronie środowiska.

W Narodowym Funduszu Ochrony Środowiska⁸ należy wprowadzić kontrolę społeczną. Powinna się ona wyrażać w formie uczestniczenia w Radzie Nadzorczej Funduszu przedstawicieli ruchów ekologicznych. Posiadane środki Fundusz powinien przeznaczać wyłącznie na cele proekologiczne. W celu: koncentracji środków finansowych przeznaczonych na cele proekologiczne z różnych źródeł, kredytowania i finansowania przedsięwzięć proekologicznych, promowania i finansowania działalności gospodarczej na rzecz ochrony środowiska.

Utworzenie NFOŚiGW

O ile część postulatów Okrągłego Stołu albo w ogóle nie weszła w życie, albo wprowadzono je z modyfikacjami dopiero w kolejnych latach, o tyle instytucjonalne regulacje dotyczące Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej szybko nabrały tempa. W ślad za ustaleniami Okrągłego Stołu:

- 27 kwietnia 1989 r. – utworzono Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej⁹ na podstawie Ustawy o zmianie ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska i ustawy Prawo wodne (ustawa weszła w życie 1.07.1989 r.).
- 1 lipca 1989 r. – rozpoczęła się działalność NFOŚiGW, zgodnie z zarządzeniem 11 Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych z 30 czerwca 1989 r. o nadaniu statutu Narodowemu Funduszowi.

Jak to było w 1989 roku?

Nikt tak dobrze nie opisał faktów jak ówczesni współautorzy tego wielkiego sukcesu Polski, jakim było utworzenie NFOŚiGW. Oto wybrane wspomnienia bezpośrednich uczestników tamtych, historycznych wydarzeń.

Fragmenty Dziennika Ustaw z 1989 r. z zapisem tworzącym NFOŚiGW. [pominięte części zaznaczono (...)]

⁸ Protokół Okrągłego Stołu użył już nazwy „Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska” chociaż taka instytucja nie istniała jeszcze w sensie prawnym, a jedynie w przygotowywanych dokumentach legislacyjnych.

⁹ Ustawa z 1989 r. tworzyła również wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej nie nadając im jednak osobowości prawnej, co nastąpiło dopiero w 1993 r.

prof. Waldemar Michna (†2013; minister ochrony środowiska 1987-1988¹⁰):

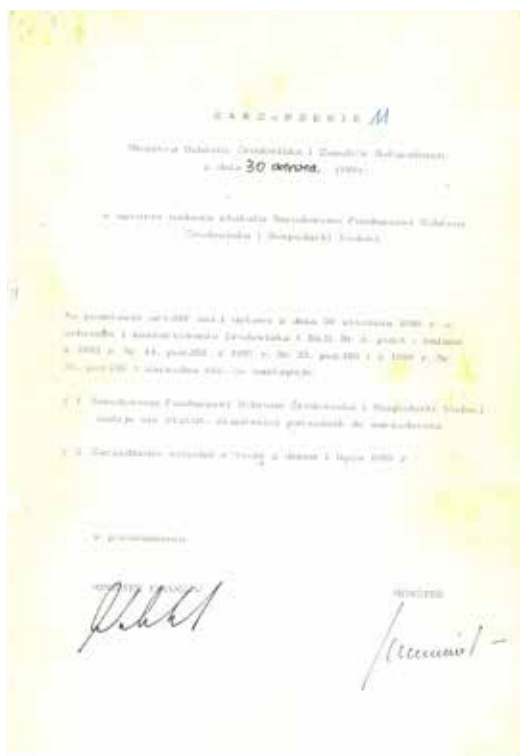
„Koncepcja tworzenia Narodowego Funduszu dojrzewała w drugiej połowie lat 80 – tych jeszcze przed decyzjami Okrągłego Stołu. Wtedy to sporządzono wieloletni Narodowy Program Ochrony Środowiska Przyrodniczego do 2010 r. Wykazał on, że w wydatkach na ochronę środowiska duży udział stanowić będą środki publiczne. Kwota wydawała się wręcz szokująca. Każdy, kto miał doświadczenie w pracy parlamentarnej, zdawał sobie sprawę, że ten program nie może być zrealizowany z rocznych dochodów budżetu państwa. Musi mieć inne stabilne źródło finansowania. To był punkt wyjścia do dalszych działań, gdy zostałem ministrem. Wniosłem do Rady Ministrów projekt nowelizacji Ustawy o ochronie środowiska, a także nowelizacji Prawa Wodnego. Te dwa dokumenty przewidywały powołanie NFOŚiGW. Niestety, projekt nowelizacji ustawy o ochronie środowiska był zbyt kosztowny i dlatego musiał długo czekać na rozpatrzenie w Sejmie. Gdy stał się przedmiotem debaty sejmowej ministrem środowiska był już dr Józef Kozioł. Zgodził się na różne organizacyjne zmiany związane z działalnością NFOŚiGW i obronił główne założenie wynikające z tezy, że fundusz będzie głównym instrumentem państwa do realizacji narodowego programu ochrony środowiska¹¹.

dr Józef Kozioł (minister ochrony środowiska 1988-1989):

„Do 1989 r. funkcjonowały dwa pozabudżetowe fundusze celowe: fundusz ochrony środowiska i fundusz gospodarki wodnej. Źródłem ich tworzenia były opłaty za korzystanie ze środowiska oraz kary za przekraczanie dopuszczalnych norm. Fundusze te nie posiadały osobowości prawnej, co sprzyjało subiektywnym decyzjom w ich zagospodarowaniu. Natomiast kary i opłaty, których wysokość nie była dostatecznie dotkliwa dla użytkowników, ze względu na szybką ich dewaluację z powodu inflacji, były anemicznym instrumentem oddziaływania na aktywność inwestycyjną w ekologii. Słabości tego systemu były nie tylko z całą ostrością identyfikowane przez ówczesne kierownictwo systemu zarządzania środowiskiem, ale stały się także silnym dopingiem do radykalnej zmiany tego stanu. (...) Niezwykle owocna była dyskusja „podstolika ekologicznego” Okrągłego Stołu. Koncepcja była prosta: jeden fundusz, posiadający osobowość prawną, podlegający kontroli NIK z pluralistyczną radą nadzorczą, która desygnuje kandydata na prezesa zarządu NFOŚiGW. W ciągu kilku tygodni, po Okrągłym Stole, została powołana Rada Funduszu, w której zasiedli między innymi przedstawiciele ówczesnych związków zawodowych, organizacji proekologicznych oraz eksperci.¹²”

Stare, pożółkłe wycinki

Sięgnęliśmy do autentycznych, starannie przechowywanych, dziś już pożółkłych, wycinków prasowych sprzed 25 lat. Oto co na temat ówczesnej sytuacji mówili dwaj, niestety już nieżyjący, przewodniczący dwóch stron w debacie „podstolika ekologicznego”:

Zarządzenie 11 MOŚiZN z 30 czerwca 1989 r.
o nadaniu statutu Narodowemu Funduszu.

¹⁰ Lista ministrów – szefów resortu (ochrony) środowiska z lat 1984-2014 na str. 85.

¹¹ „20 lat na rzecz ekorozwoju. Odnawialne źródło finansowania”, NFOŚiGW, Warszawa 2009.

¹² Ibidem.

Prof. Stefan Kozłowski (†2007, przewodniczący strony opozycyjno-solidarnościowej):

- (...) „*Generalnie chodzi o mechanizm prawny, ekonomiczny i organizacyjny, przyspieszający działania w ochronie środowiska. Ale jakby na dwóch płaszczyznach – zarówno system w rękach państwa, jak też równoległy – społeczny (...). Sytuacja wyjściowa jest już tak dalece przygotowana od strony koncepcyjnej i organizacyjnej, że nie ma powodu przeciągania tej ogólnej niemożności w ochronie środowiska poza horyzont przyszłego roku [1990 – przyp. red.]. Od wielu lat nie zapadła żadna istotna decyzja czy posunięcie władz, które by pokazywało, że wielkie hasło „ochrona środowiska” (...) ma naprawdę realne odbicie w działaniach”. (...) najbardziej proste sprawy, co do których jest ogólna zgoda, nie dają się wcielać w praktykę dnia codziennego. Skąd te hamulce? Chcielibyśmy przełamać tę niemożność”¹³.*

Prof. Jerzy Kołodziejcki (†2001, przewodniczący strony koalicyjno-rządowej):

- (...) „*Nawet gdybyśmy mieli wielkie pieniądze, to bez sprawnie funkcjonującego systemu ochrony środowiska można je „narazić” na nieefektywne wydatkowanie. W Polsce problemem nie jest tylko kwestia deficytu, ale także braku zdrowych mechanizmów, które by racjonalnie i efektywnie te pieniądze przyjmowały. Nie mamy czasu. Dlatego, że procesy degradacji środowiska wchodzi w fazę (...) przyspieszonego niszczenia. A społeczeństwo ma wzrastające poczucie zagrożenia ekologicznego. Ludzie po prostu się boją*”¹⁴.

Fragmety wypowiedzi prof. Jerzego Kołodziejckiego i prof. Stefana Kozłowskiego dla „Życia Warszawy” w lutym 1989 r. (z archiwum red. K. Walczaka)

Okrągły Stół otworzył drogę do demokracji i transformacji ustrojowej. Tak powstawała nowoczesna Polska, która w art. 5 Konstytucji RP ma zapis: „Rzeczpospolita Polska ... strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewni ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. Dla Narodowego Funduszu czas historycznych zmian współczesnej Polski otworzył drogę na kolejnych 25 lat efektywnej i skutecznej działalności na rzecz środowiska. Dziś, po 25 latach, możemy z dumą stwierdzić, że dzięki nam dokonana się pozytywna zmiana ekologicznego oblicza naszego kraju. Nie byliśmy w tym dziele osamotnieni. Sukcesy polityki ekologicznej w Polsce są zasługą m.in. skutecznie i efektywnie działającego systemu finansowania ochrony środowiska.

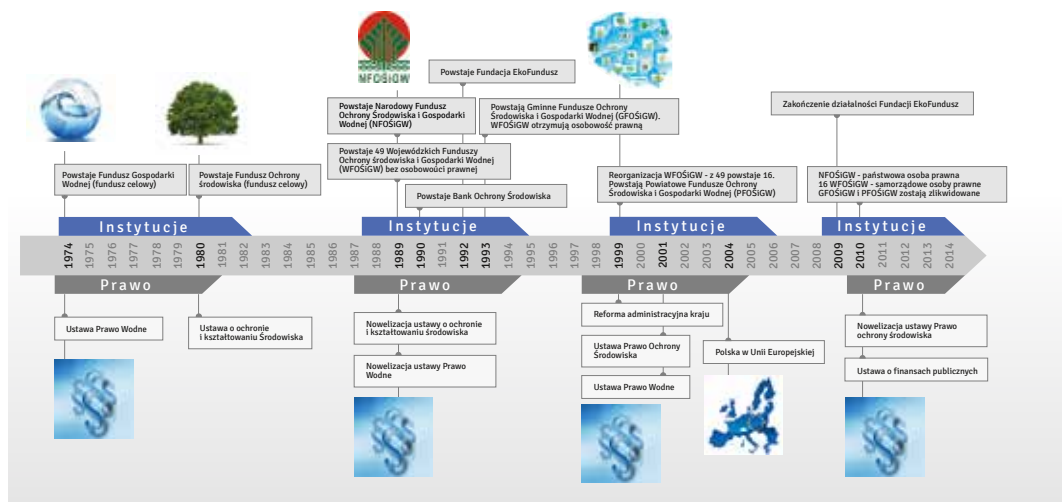
Środowisko w Polsce dziś

We współczesnej Polsce, chociaż jest jeszcze wiele do zrobienia w ochronie środowiska i gospodarce wodnej, nie ma już obszarów ekologicznego zagrożenia, nie ma „Listy 80” najbardziej uciążliwych zakładów przemysłowych, nie ma zagrożenia ze strony tzw. „hot-spotów”, które wytknęła Polsce Konwencja o ochronie Morza Bałtyckiego (m.in. zahamowany został zrzut nieoczyszczonych ścieków do Wisły z Warszawy i do Bałtyku ze Szczecina i Gdańska). Dzięki konsekwentnej realizacji celów i zadań polityki ekologicznej państwa za pomocą instrumentów prawnych i ekonomicznych oraz systemu funduszy ekologicznych w demokratycznej Polsce odnotowano znaczącą poprawę stanu środowiska. Potwierdzają to cykliczne raporty Głównego Urzędu Statystycznego oraz Inspekcji

¹³ „Życie Warszawy” z 15 lutego 1989 r.

¹⁴ Ibidem.

Ochrony Środowiska. W latach 1990-2012¹⁵ odnotowano spadek o 44% ilości ścieków komunalnych i o prawie 14% ścieków przemysłowych odprowadzanych do wód powierzchniowych. Przyczyną tych zmian jest m.in. racjonalizacja zużycia wody w gospodarstwach domowych i w przemyśle. Aż o prawie 92% zmniejszyła się ilość ścieków odprowadzanych do wód w stanie nieoczyszczonym. Spadek ten był możliwy głównie dzięki budowie nowych i modernizacji istniejących oczyszczalni ścieków oraz systemów kanalizacyjnych. W latach 1990–2012 wystąpił wyraźny spadek emisji głównych zanieczyszczeń powietrza. Emisja dwutlenku siarki obniżyła się o 72%, tlenków azotu o 34% i pyłu zawieszono aż o prawie 79%. Zmniejszyła się również emisja dwutlenku węgla o 30%.

Ewolucja systemu finansowania ochrony środowiska w Polsce. Rys. Monika Pietras

Wybrane efekty ekologiczne z umów zawartych przez NFOŚiGW w latach 1989-2013

- Ilość ścieków oczyszczanych (średniodobowa) ↑ wzrost o 8,4 mln m³/d
- Masa odpadów poddanych corocznie odzyskowi i recyklingowi ↑ wzrost o 2,1 mln ton/rok
- Ograniczona lub uniknięta emisja dwutlenku węgla ↓ spadek o 12,1 mln ton/rok

Jaki był, w tych i innych dziedzinach (w gospodarce odpadami, gospodarce wodnej, edukacji ekologicznej, ochronie przyrody) oraz w uzyskanych efektach ekologicznych, udział Narodowego Funduszu i całego systemu finansowania ochrony środowiska? Cóż, niech mówią fakty. Ponieważ nie jest możliwe opisanie wszystkich dziedzin, w których Narodowy Fundusz udzielał i udziela dofinansowania (zawartych zostało ponad 19 tys. umów!), skoncentrowaliśmy się na kilku obszarach działalności, akcentując również udział Narodowego Funduszu w wykorzystaniu środków zagranicznych, zarówno w okresie poprzedzającym akcesję Polski do Unii Europejskiej, jak i w pierwszej dekadzie członkostwa w UE. Zapraszamy na przegląd naszej i naszych partnerów działalności na przestrzeni 25 lat.

W latach 1989-2013 NFOŚiGW, zawierając ponad 19 tys. umów o dofinansowanie, wypłacił ze środków własnych na przedsięwzięcia ekologiczne ok. 33,1 mld zł. Wartość kosztorysowa dofinansowanych przedsięwzięć przekroczyła 130 mld zł.

W ciągu 21 lat działalności, w latach 1993-2013, nakłady finansowe wszystkich WFOŚiGW na zadania w ochronie środowiska przekroczyły 31 mld zł.

W sumie fundusze ekologiczne (NFOŚiGW i WFOŚiGW) dofinansowały (ze środków krajowych) projekty w ochronie środowiska kwotą ponad 64,1 mld zł.

¹⁵ Dane GUS za 2013 r. zostaną opublikowane w październiku 2014 r.

Zmieniliśmy i wspólnie zmieniamy Polskę

System i główne źródła finansowania ochrony środowiska w Polsce. Rys. Krzysztof Walczak

Szybka transformacja ustrojowa (polityczna, społeczna i gospodarcza) otworzyła drogę do budowy unikalnego w skali świata, stabilnego systemu finansowania ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Utworzono Bank Ochrony Środowiska S.A. (powstał w 1990 r., rozpoczął działalność w 1991 r.), powołano do życia Fundację EkoFundusz dysponującą środkami z ekokonwersji polskiego zadłużenia (utworzona w 1992 r., działała do 2010 r.) oraz powołano w 1993 r. wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej (funkcjonujące od 1989 r. bez osobowości prawnej) oraz gminne fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej (GFOŚiGW). Kolejne zmiany w systemie miały miejsce w 1999 r. – utworzono powiatowe fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej (PFOŚiGW), równocześnie, w wyniku reformy administracyjnej kraju, zmniejszono z 49 do 16 liczbę wojewódzkich funduszy. W 2010 r. w wyniku reformy systemu finansów publicznych, fundusze gminne i powiatowe zostały przejęte bezpośrednio przez budżety jednostek samorządowych, gmin i powiatów, z przeznaczeniem środków na działania związane z ochroną środowiska.

Obecnie Narodowy Fundusz, jako państwowa osoba prawna, wspólnie z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej, jako niezależnymi podmiotami – samorządowymi osobami prawnymi, na podstawie wspólnej strategii, stanowią system finansowania ochrony środowiska w Polsce. Narodowy Fundusz jest źródłem finansowania przede wszystkim przedsięwzięć ekologicznych o charakterze ponadregionalnym. Natomiast 16 wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej wspiera finansowanie ochrony środowiska na poziomie regionalnym.

BOŚ S.A. – partner Narodowego Funduszu w ćwierćwieczu

We wrześniu 1990 r. spełnił się kolejny z postulatów zapisanych w protokole Podzespołu ds. Ekologii Okrągłego Stołu: utworzono Bank Ochrony Środowiska S.A. (BOŚ S.A.), który rok później rozpoczął działalność operacyjną. Narodowy Fundusz zyskał ważnego partnera,

z którym współpracuje do dziś. BOŚ S.A. jest bankiem specjalizującym się we wspieraniu przedsięwzięć i działań na rzecz ochrony środowiska. W ciągu 23 lat działalności BOŚ S.A. przeznaczył około 12,5 mld zł na finansowanie projektów ekologicznych. Łączna wartość inwestycji zrealizowanych dzięki wsparciu Banku wyniosła ponad 40 mld zł.

BOŚ S.A. należy dziś do 20 największych banków w Polsce pod względem aktywów. Od 1997 r. jego akcje są notowane na rynku podstawowym Giełdy Papierów Wartościowych (GPW) w Warszawie. Głównym akcjonariuszem jest Narodowy Fundusz (56,62% ogólnej liczby głosów). Oferta BOŚ S.A. skierowana jest do klientów indywidualnych i instytucjonalnych, ze szczególnym uwzględnieniem podmiotów działających w obszarze rynku ekologicznego. BOŚ S.A. aktywnie działa na polu ochrony środowiska, prowadzi też szereg projektów w ramach społecznej odpowiedzialności biznesu. W grudniu 2009 r. z inicjatywy Zarządu Banku powstała Fundacja Banku Ochrony Środowiska, która jest istotnym uzupełnieniem działań BOŚ S.A. w relacjach ze społecznościami lokalnymi, prowadząc m.in. projekty edukacyjne promujące ekologię i zdrowy styl życia. Bank rozwija także serwis internetowy eko-Polska.pl, który łączy odpowiedzialność społeczną instytucji bankowej z promocją postaw proekologicznych.

Małe linie kredytowe BOŚ-NFOŚiGW

Jednym z największych wspólnych przedsięwzięć NFOŚiGW oraz BOŚ S.A. był program preferencyjnych linii kredytowych na inwestycje proekologiczne, realizowane głównie przez osoby fizyczne. BOŚ S.A. był w latach 1994-2005 bankiem obsługującym 36 tematycznych linii kredytowych, z których wypłacono prawie 820 mln zł ze środków NFOŚiGW. Linie kredytowe pozwoliły na masową realizację takich zadań jak: modernizacja systemów grzewczych – zamiana kotłów węglowych na inne, mniej emisyjne lub wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (pompy ciepła, kotły na biomasę i in.), likwidacja lokalnych kottowni i przyłączenie obiektów do miejskiej sieci ciepłowniczej, termomodernizacja budynków, usuwanie wyrobów zawierających azbest, zakup pojemników do selektywnej zbiórki odpadów, budowa przydomowych oczyszczalni, budowa i przyłączenie sieci kanalizacyjnej.

W skład Grupy Kapitałowej Banku wchodzi Dom Maklerski BOŚ S.A. – wieloletni lider rynku kontraktów terminowych, nagradzany przez Prezesa GPW za największą aktywność na tym rynku. Platformą inwestycyjną DM BOŚ S.A. jest serwis Bossa.pl – jeden z najbardziej rozbudowanych serwisów o tematyce giełdowej. BOŚ Eko Profit S.A. jest spółką inwestycyjną, która uzupełnia ofertę Grupy BOŚ S.A. o inwestycje w czyste technologie, ochronę środowiska, a zwłaszcza w odnawialne źródła energii.

Współpracując z Narodowym Funduszem od 1991 r. Bank Ochrony Środowiska S.A. udzielił ponad 22,3 tys. kredytów na przedsięwzięcia proekologiczne (w tym ponad 10 tys. na kolektory słoneczne), realizowane przez podmioty gospodarcze, jednostki samorządu terytorialnego i osoby fizyczne. Były wśród nich komunalne i przemysłowe oczyszczalnie ścieków, systemy oczyszczania spalin, zadania z zakresu efektywności energetycznej, gospodarki odpadami.

Fundacja EkoFundusz

W sierpniu 1992 r. powstała Fundacja EkoFundusz, powołana przez Ministra Finansów, której celem było efektywne zarządzanie środkami pochodzącymi z zamiany części polskiego zadłużenia na finansowanie przedsięwzięć w ochronie środowiska, tzw. ekokonwersji. EkoFundusz udzielał dofinansowania do 2010 r. Podstawowym źródłem przychodów EkoFunduszu były wpływy z ekokonwersji polskiego długu wynikające z umów Polski ze Stanami Zjednoczonymi, Francją, Szwajcarią, Włochami, Norwegią i Szwecją. Kraje te częściowo zredukowały swoje należności z tytułu spłaty polskiego zadłużenia. Dzięki przychylności krajów wierzycielskich możliwe było znaczne przyspieszenie inwestycji ochrony środowiska i ich ukierunkowanie na rozwiązywanie konkretnych problemów oraz transfer innowacyjnych technologii w pięciu sektorach priorytetowych obejmujących: ochronę powietrza poprzez zapobieganie transgranicznym zanieczyszczeniom atmosfery, ochronę Bałtyku poprzez ograniczenie dopływu zanieczyszczeń do Morza Bałtyckiego, ochronę klimatu poprzez redukcję emisji gazów powodujących zmiany klimatu, ochronę przyrody i różnorodności biologicznej oraz zagospodarowanie odpadów i rekultywację gleb. Fundacja wydatkowała w formie dotacji ok. 2,5 mld zł, udzie-

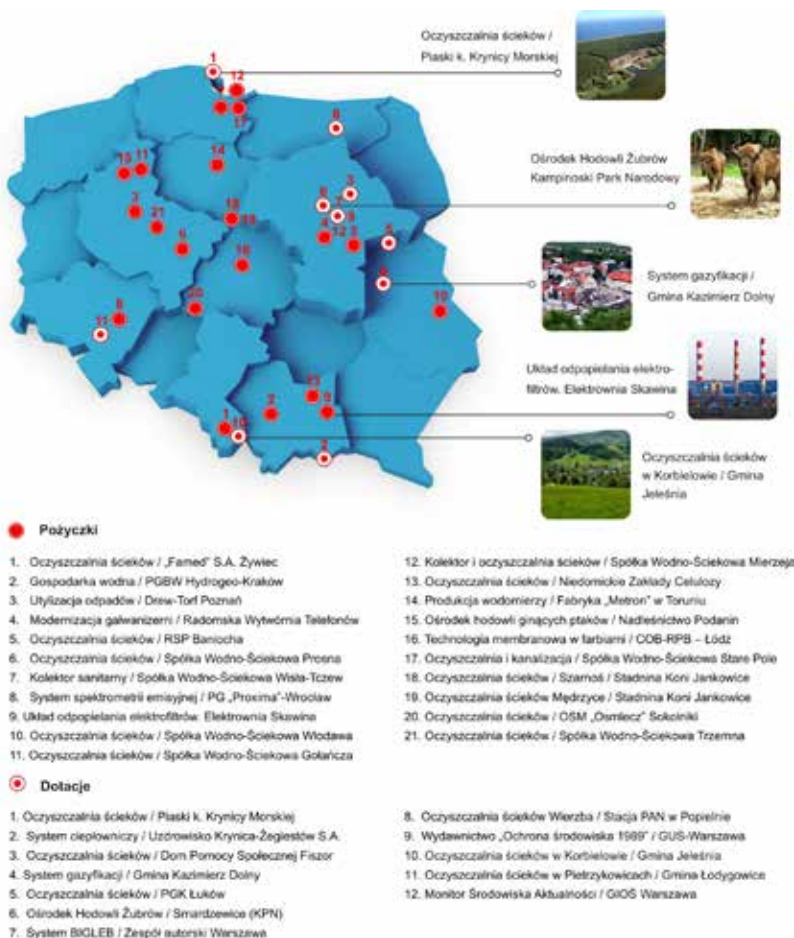
lając finansowego wsparcia dla ponad 1400 projektów, których całkowite koszty szacuje się na ok. 13 mld zł.¹⁶ W 2011 r., już po likwidacji Fundacji EkoFundusz, środki które pozostały niewykorzystane, przeznaczono dla Narodowego Funduszu na budżet kolejnych programów w ochronie przyrody: ponad 10 mln zł na projekty prowadzone w Białowieskim Parku Narodowym oraz równoważność nieruchomości (dawnej siedziby EkoFunduszu w centrum Warszawy), pozyskanej przez NFOŚiGW – na wsparcie efektów ekologicznych w projektach przyrodniczych sfinansowanych w minionych latach ze środków EkoFunduszu, NFOŚiGW oraz wojewódzkich funduszy.

Mechanizm ekokonwersji

W mechanizmie polskiej ekokonwersji brały udział: Stany Zjednoczone (372 mln USD – 10% długu), Francja (66 mln USD – 1% długu), Szwajcaria (63 mln USD – 10% długu), Włochy (32 mln USD – 10% długu), Norwegia (27 mln USD – 10% długu) i Szwecja (13 mln USD – 4% długu) – łącznie ponad 570 mln USD. Poza budżetem EkoFunduszu w ekokonwersji uczestniczyła także Finlandia przeznaczając na ten cel 17 mln USD.

Pionierskie lata

Pierwsze miesiące i lata działalności Narodowego Funduszu były bardzo skromne: w 1989 r. zawarto 33 umowy o dofinansowaniu, w tym 12 dotacji i 21 pożyczek, najwięcej w ochronie wód. W 1990 r., pierwszym pełnym roku

Pierwsze dotacje i pożyczki udzielone przez NFOŚiGW w 1989 r. Rys. Monika Pietras

¹⁶ Wg. przyjętego umownego parytetu EUR/PLN dla całego okresu działalności Fundacji było to ok. 3,3 mld EUR. Ernst&Young – „Raport z oceny programu ekokonwersji realizowanego przez Fundację EkoFundusz”, Warszawa, 2010.

działalności Narodowego Funduszu, wpływy wynosiły 12 mln zł, a ich głównym źródłem (94%) były opłaty i kary. Wydatki na ochronę środowiska wyniosły 9,2 mln zł. Podstawową formą finansowania na początku były pożyczki, których w 1990 r. udzielono na kwotę 6,2 mln zł. Wzrost wpływów z tytułu opłat i kar wraz ze zwrotem rat udzielanych wcześniej pożyczek prowadził z czasem do corocznego zwiększenia stanu środków pieniężnych, którymi dysponował Narodowy Fundusz. Dziś, po niemal ćwierćwieczu, wpływy do Narodowego Funduszu i wydatki na ochronę środowiska liczone są w miliardach złotych. W 2013 r. wypłaty na ochronę środowiska wyniosły prawie 5,6 mld zł. To jeden ze spektakularnych wskaźników rozwoju systemu finansowania ochrony środowiska w Polsce. Od kilku milionów do kilku miliardów złotych w każdym roku!

Od transformacji do akcesji

Misją Narodowego Funduszu towarzyszącą działalności w pierwszej dekadzie funkcjonowania (1989-1999) było wsparcie działań na rzecz poprawy stanu środowiska naturalnego, jego ochrony i racjonalnego wykorzystywania zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju oraz zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego. Podstawowe cele dotyczące dofinansowania zadań o charakterze ogólnokrajowym lub ponadregionalnym oraz dużych programów krajowych i międzynarodowych służących likwidacji szkodliwych źródeł zanieczyszczeń powietrza, wody i gleby, wynikały z Polityki Ekologicznej Państwa (przyjmowanej na kolejne okresy 1991-2000, 2003-2006, 2009-2012). Znalazły one odzwierciedlenie w listach priorytetowych, zatwierdzanych corocznie przez Radę Nadzorczą NFOŚiGW. Do celów strategicznych Narodowego Funduszu należało stymulowanie związanej z ochroną środowiska aktywności inwestycyjnej wśród samorządów, podmiotów państwowych i gospodarczych. W latach 90-tych ukształtowane zostały zasady udzielania dofinansowania i kryteria wyboru przedsięwzięć, rozpoczęła się ścisła współpraca z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska (wspólne finansowanie przedsięwzięć), a rozbudowywany w terenie Bank Ochrony Środowiska S.A. stawał się partnerem finansowym Narodowego Funduszu, początkowo w dużych przedsięwzięciach, wymagających wsparcia konsorcjalnego, potem także w obsłudze linii kredytowych dla mniejszych inwestorów. W ostatnich latach współpraca z sektorem bankowym została znacznie rozbudowana.

NFOŚiGW realizuje przede wszystkim projekty ogólnopolskie o strategicznym znaczeniu dla kraju. Zadania o zasięgu regionalnym – w każdym z 16 województw Polski – wspierają wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej (WFOŚiGW). Rys. Monika Pietras

Pierwsza w Polsce przemysłowa farma fotowoltaiczna dofinansowana m.in. przez WFOŚiGW w Krakowie.

Fot. „Energia Wierchosławice” Sp. z o.o.

Przed i po akcesji

Pod koniec lat 90-tych i na początku nowego stulecia poważnym zadaniem organizacyjnym i finansowym było włączenie się Narodowego Funduszu do realizacji polskiego stanowiska negocjacyjnego w obszarze „środowisko”, na długo przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Wykorzystane zostało wieloletnie doświadczenie kadry Narodowego Funduszu w obsłudze zagranicznych środków pomocowych. Nabyte doświadczenie w okresie przedakcesyjnym i wysoka ocena instytucji zagranicznych w odniesieniu do Narodowego Funduszu, jako koordynatora inwestycji finansowanych z Phare¹⁷, ISPA¹⁸, Funduszu Spójności (perspektywa finansowa 2000-2006) i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (omówione na str. 64 i 67), a także pomyślnie zakończone audyty zagranicznych i krajowych instytucji kontrolnych, docenione zostało w kolejnej perspektywie finansowej Unii Europejskiej. Narodowy Fundusz stał się największą Instytucją Wdrażającą środowiskowe projekty współfinansowane przez Komisję Europejską w okresie 2007-2013 (więcej na str. 69). Połączenie i przenikanie się nowych i dotychczasowych zadań Narodowego Funduszu spowodowało duże zmiany organizacyjne wewnątrz instytucji i wpłynęło na prawidłową realizację inwestycji koordynowanych przez Narodowy Fundusz, a dotowanych ze środków Unii Europejskiej.

Współczesny etap rozwoju

Szczególnie ważne w dwudziestopięcioletnim okresie Narodowego Funduszu były lata 2008-2013, czyli okres realizacji: najpierw Strategii NFOŚiGW 2009-2012 oraz Wspólnej Strategii NFOŚiGW i WFOŚiGW 2009-2012, a od 2013 r. Strategii działania NFOŚiGW 2013-2016 z perspektywą do 2020 r. oraz Wspólnej Strategii Działania NFOŚiGW i wfośiGW 2013-2016 z perspektywą do 2020 r. W systemie zarządzania i finansowania ochrony środowiska w Polsce Narodowy Fundusz staje się istotnym „centrum kompetencji” w finansowaniu i wdrażaniu projektów na rzecz środowiska, o standardach zgodnych z dyrektywami unijnymi. Doświadczona kadra wykorzystuje nowoczesne techniki zarządzania w bieżącej działalności Narodowego Funduszu. Biorąc udział w konsultacjach i pracach legislacyjnych oraz dofinansowując badania, analizy i ekspertyzy, NFOŚiGW inicjuje ważne procesy społeczno-ekonomiczne, np. w gospodarce odpadami, w dziedzinie oszczędzania energii i optymalnego wykorzystania zasobów. Prowadzone przez Narodowy Fundusz szerokie konsultacje, np. w ramach Forum „Energia – Efekt – Środowisko”,

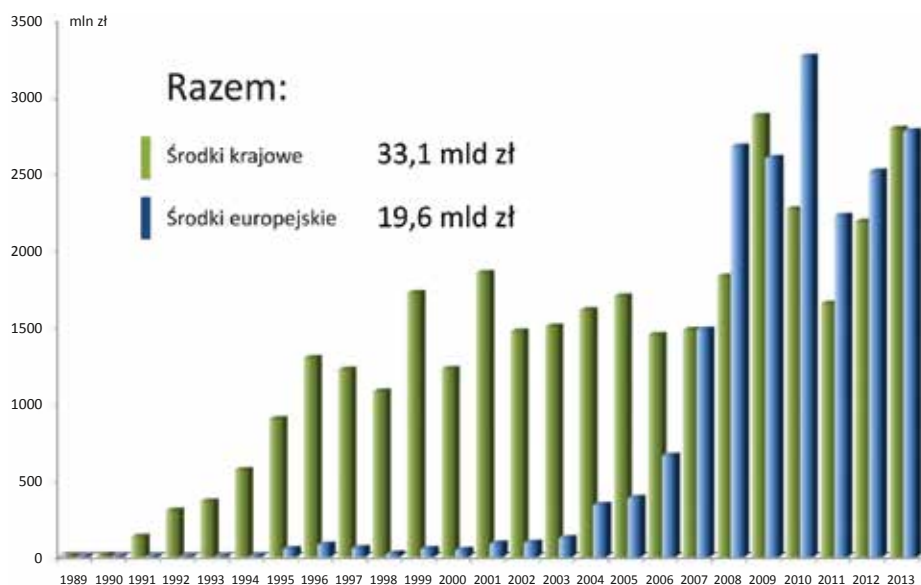
¹⁷ Phare – akronim nazwy programu przedakcesyjnego „Poland and Hungary: Action for the Restructuring of the Economy”.

¹⁸ ISPA – akronim funduszu przedakcesyjnego Instrument for Structural Policies for Pre-Accession Assistance.

Oczyszczalnia ścieków w Sochaczewie. Fot. ZWIK Sochaczew Sp. z o.o.

Forum „Dobre praktyki w gospodarce odpadami” oraz Forum „Ekologia – Edukacja – Ekoinnowacje”, dają impuls do inicjowania nowej oferty programowej, a także stanowią platformę wymiany doświadczeń oraz informacji o innowacyjnych technologiach stosowanych na rynku. W konkursie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego w 2012 r. Narodowy Fundusz został wyróżniony za „**Dobre praktyki zarządzania strategicznego rozwojem w Polsce**”.

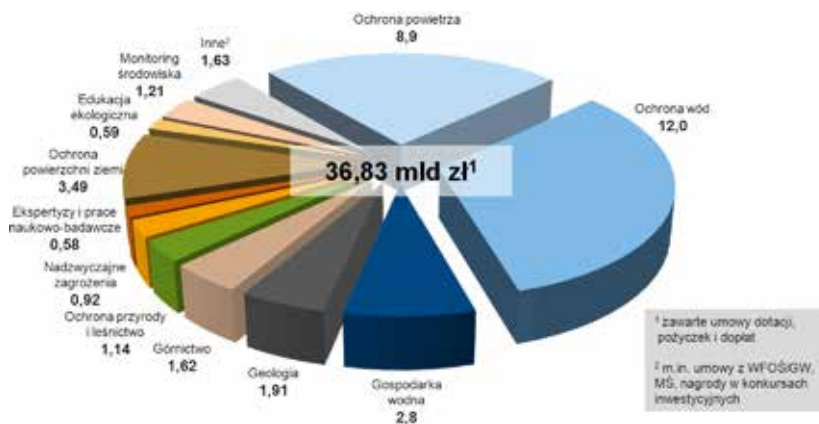
Finansowanie ochrony środowiska przez NFOŚiGW w latach 1989-2013 (środki wypłacone).

Obecnie w Narodowym Funduszu realizowany jest projekt kluczowy *Wdrażanie w NFOŚiGW Modelu Doskonałości EFQM*¹⁹, którego wyniki przełożą się na funkcjonowanie całej instytucji. Celem projektu jest szersze spojrzenie na organizację od strony procesowej, poprawa sprawności działania, dostosowanie organizacji do wymagań otoczenia, w tym przede wszystkim do nowej perspektywy finansowej UE 2014-2020. NFOŚiGW ma przed sobą nowe wyzwania związane nie tylko z finansowaniem ochrony środowiska, ale również ze wspieraniem beneficjentów w procesie aplikowania o środki.

Po dwudziestu pięciu latach działania Narodowy Fundusz znajduje się w okresie przededefiniowania priorytetowych kierunków finansowania. W latach 90-tych miały one prosty, cywilizacyjny wymiar związany z negatywnym oddziaływaniem na środowisko. Na przełomie XX i XXI wieku działania Narodowego Funduszu zaczęły ewoluować w kierunku jak najlepszego wykorzystania środków pochodzących z Unii Europejskiej i innych zagranicznych źródeł pomocowych. Pod koniec pierwszej i w drugiej dekadzie XXI wieku Narodowy Fundusz coraz bardziej angażuje się w skuteczną politykę oszczędzania energii, ochrony klimatu i atmosfery, w rozwijanie potencjału odnawialnych źródeł energii i wprowadzanie ekoinnowacji.

Funkcjonowanie Narodowego Funduszu

Sposób funkcjonowania, a także organy Narodowego Funduszu, określa ustawa Prawo ochrony środowiska (która zastąpiła Ustawę o ochronie i kształtowaniu środowiska z 1980 r.) i statut nadany przez Ministra Środowiska. Pracami NFOŚiGW kieruje Zarząd, który reprezentuje Fundusz na zewnątrz, podejmuje decyzje o dofinansowaniu przedsięwzięć ekologicznych, przygotowuje listę programów priorytetowych i nadzoruje wykorzystanie środków zagranicznych obsługiwanych przez NFOŚiGW. Nadzór nad jego działalnością sprawuje Rada Nadzorcza, powołana przez Ministra Środowiska, która określa kierunki rozwoju Narodowego Funduszu (zatwierdzając plany i strategie), ustala zasady udzielania dofinansowania, zatwierdza programy priorytetowe i kryteria wyboru projektów, przyjmuje sprawozdania z działalności, zatwierdza budżet i dofinansowanie zadań przekraczających równowartość 1 mln euro w przypadku pożyczek i 500 tys. euro w przypadku dotacji.

Główne dziedziny finansowane przez NFOŚiGW w latach 1989-2013 (wg. umów zawartych).

Odnawialne źródło finansowania

Ustawa Prawo ochrony środowiska określa podstawowe zasady gospodarki finansowej, a także strategiczne kierunki ochrony środowiska, w których finansowanie Narodowy Fundusz powinien się angażować. Środki finansowe, którymi dysponuje Narodowy Fundusz, są środkami publicznymi w rozumieniu Ustawy o finansach publicznych, w związku z czym przyznawanie dofinansowania przez NFOŚiGW musi odbywać się z uwzględnieniem zasad zawartych w tej ustawie. Co roku Narodowy Fundusz składa (m.in. w Sejmie i Senacie) sprawozdanie z działal-

¹⁹ Model Doskonałości EFQM (ang. European Foundation for Quality Management) został opracowany przez Europejską Fundację Zarządzania Jakością w 1991 r.

ności, a prawidłowość i efektywność wydatkowanych środków publicznych kontrolowana jest przez instytucje państwowe, m.in. Najwyższą Izbę Kontroli.

Narodowy i wojewódzkie fundusze działają w formule funduszy odnawialnych tzw. rewolwingowych. Dla zachowania zasady odnawialności środków funduszy podstawową formę dofinansowania przedsięwzięć służących ochronie środowiska powinny stanowić pożyczki udzielane na preferencyjnych, w stosunku do rynkowych, warunkach. Pożyczki mogą być również częściowo umarzone. Przy spełnieniu warunku, że roczne dochody funduszu są większe niż udzielona w tym czasie pomoc bezzwrotna, prowadzi to do zwiększenia możliwości udzielania pomocy. Zwrot rat wcześniej udzielonych pożyczek wraz z oprocentowaniem powoduje, iż fundusz dysponuje rocznie większą kwotą, niż wynikałoby to z jego przychodów.

Opłaty za korzystanie ze środowiska

Narodowy i wojewódzkie fundusze ochrony środowiska zasilane są zewnętrznymi wpływami z tytułu opłat za korzystanie ze środowiska i kar pieniężnych pobieranych za naruszenie wymagań ochrony środowiska. Opłaty za korzystanie ze środowiska pobierane są m.in. za: odprowadzanie ścieków, zanieczyszczanie powietrza, składowanie odpadów, wydobywanie kopalin, korzystanie z zasobów, usuwanie drzew i krzewów, przeznaczanie na inne cele gruntów rolnych i leśnych. Wysokość opłat i kar ustala Minister Środowiska. Opłaty wnoszone są przez podmioty do urzędów marszałkowskich i przekazywane do funduszy. Dodatkowym źródłem dochodów Narodowego Funduszu są opłaty eksploatacyjne i koncesyjne, pobierane na mocy ustawy Prawo geologiczne i górnicze. Wpływy te rejestrowane są na osobnym rachunku, z którego mogą być finansowane jedynie przedsięwzięcia z zakresu geologii i górnictwa. Znaczącą pozycją w budżecie NFOŚiGW są zwroty rat udzielonych pożyczek z odsetkami. Źródłem wpływów NFOŚiGW są również przychody pochodzące ze sprzedaży jednostek przyznanej emisji gazów cieplarnianych i innych substancji, wpływające na tzw. „rachunek klimatyczny”.

Pozostałe źródła wpływów trafiających do Narodowego Funduszu również precyzuje Prawo ochrony środowiska, ale i dodatkowo inne ustawy. Dochodem Narodowego Funduszu są m.in. wpływy pobierane na mocy ustawy

Zmodernizowany system energetyczny w Szpitalu Wojewódzkim w Kaliszu. Fot. Wojciech Grzelak

Farma wiatrowa w Kamieńsku z dofinansowaniem NFOŚiGW. Fot. Archiwum NFOŚiGW

o obowiązkach przedsiębiorców w zakresie gospodarowania niektórymi odpadami oraz o opłacie produktowej i opłacie depozytowej. Przychodami Narodowego Funduszu są także wpływy z opłat zastępczych i kar wynikających z ustawy Prawo Energetyczne. Przedsiębiorstwa energetyczne, które nie wywiązują się z obowiązku podaży określonej ilości energii elektrycznej otrzymanej z odnawialnych źródeł energii, ustalonej przez Urząd Regulacji Energetyki (URE), uiszczają opłaty zastępcze lub kary w Narodowym Funduszu. Przychodami Narodowego Funduszu są także wpływy z opłat wynikających z ustawy o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji. Rada Ministrów określiła zasady podziału tych środków oraz terminy przyjmowania wniosków o dofinansowanie recyklingu pojazdów.

Programy priorytetowe

Od 2009 r. Narodowy Fundusz zarządza finansami publicznymi, przeznaczonymi na działalność ekologiczną, poprzez programy priorytetowe, które stanowią ofertę dla potencjalnego beneficjenta oraz narzędzie realizacji Strategii NFOŚiGW. Programy priorytetowe są tworzone w oparciu o priorytety określone w Strategii oraz o „Listę priorytetowych programów NFOŚiGW”, zatwierdzaną corocznie przez Radę Nadzorczą NFOŚiGW. Jednym z najważniejszych zadań zrealizowanych w 2013 r., wyznaczonych „Strategią NFOŚiGW”, był przegląd i konsolidacja oferty programowej Narodowego Funduszu.²⁰

Schemat zarządzania programami priorytetowymi w NFOŚiGW

Programy priorytetowe uwzględniają potrzeby środowiskowe, potrzeby i możliwości finansowe beneficjentów oraz stanowią reakcję na zmieniające się otoczenie. Są również „przewodnikami” dla beneficjentów, jak i na jakich warunkach pozyskać środki z Narodowego Funduszu na planowane w danym obszarze przedsięwzięcia. Procesem poprzedzającym opracowanie programów są konsultacje społeczne oraz badania rynkowe, a także analiza potrzeb środowiskowych i efektów realizacji dotychczasowych programów. Efektem prowadzonych przez NFOŚiGW konsultacji społecznych są nowoczesne, często innowacyjne, „skrojone na miarę” produkty finansowe. Przyczyniają się one do pobudzenia rynku, tworzenia miejsc pracy, poprawy jakości produktów i usług, obniżenia cen, a często wytyczają nowe kierunki działania i wyprzedzają nadchodzące zmiany legislacyjne. Elementem promocji produktów finansowych NFOŚiGW są również kampanie informacyjno – promocyjne, realizowane, m.in.

²⁰ Lista programów priorytetowych na 2014 rok, str. 76-77

we współpracy ze środowiskiem samorządowym oraz partnerami społeczno-gospodarczymi, a w szczególności z organizacjami pozarządowymi. Wprowadzaniu nowej oferty programowej towarzyszy także szeroka akcja szkoleniowa organizowana przez NFOŚiGW.

Klasyczne zarządzanie programami priorytetowymi wzbogacone zostało o konsultacje założeń programów priorytetowych poprzez wspomniane wcześniej inicjatywy programowe, takie jak: Forum „Energia – Efekt – Środowisko”, Forum „Ekologia – Edukacja – Ekoinnowacje”, „Forum Dobre praktyki w gospodarce odpadami” oraz badania rynku na etapie ich przygotowywania i realizacji. System zarządzania finansami publicznymi przez programy priorytetowe daje Narodowemu Funduszowi możliwość:

- kontroli efektywności kosztowej przedsięwzięć oraz własnej efektywności instytucjonalnej;
- dynamicznego dostosowania oferty finansowej do zmian zachodzących w środowisku;
- zapewnienia ścisłego związku celów i budżetów programów priorytetowych dla prowadzenia rzetelnej i transparentnej gospodarki finansowej.

Kryteria wyboru przedsięwzięć

W Narodowym Funduszu stosowane są trzy podstawowe procedury wyboru przedsięwzięć do dofinansowania: konkurs, nabór ciągły oraz przekazanie środków państwowym jednostkom budżetowym (PJB). W naborze konkursowym konstruowana jest lista rankingowa, a wnioski o dofinansowanie oceniane są przez komisję/grupę roboczą. Przy zastosowaniu naboru ciągłego, gdy oceniane przedsięwzięcia nie są porównywane między sobą, o udzieleniu dofinansowania decyduje kolejność złożenia wniosku o dofinansowanie w ramach przyjętego limitu środków. Każdy program priorytetowy ma określony budżet i po jego wyczerpaniu wnioski nie są przyjmowane. W niektórych przypadkach stosowana jest dwuetapowa procedura: najpierw krótki, wstępny wniosek o dofinansowanie, a po jego pozytywnym rozpatrzeniu – wniosek właściwy. Dla przedsięwzięć, w których dofinansowanie stanowi pomoc publiczną (ograniczoną przepisami konkurencyjności wolnego rynku Unii Europejskiej), dopiero pozytywne rozpatrzenie wniosku wstępnego pozwala na rozpoczęcie przedsięwzięcia. Istotną rolę w kryteriach wyboru przedsięwzięć pełni efektywność kosztowa, do obliczenia której NFOŚiGW wykorzystuje głównie wskaźniki DGC (techniczny koszt uzyskania jednostki efektu ekologicznego) lub WK (metodyka analizy efektywności kosztowej oraz analizy kosztów i korzyści społecznych z przedsięwzięcia).

Działania podejmowane przez Narodowy Fundusz cieszą się uznaniem ze strony beneficjentów i wnioskodawców, co potwierdzają wyniki „Badania poziomu satysfakcji z usług Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej” prowadzone corocznie od 2009 roku.

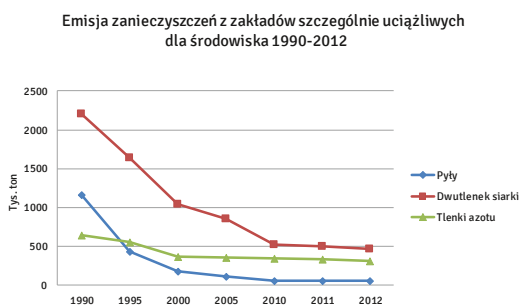
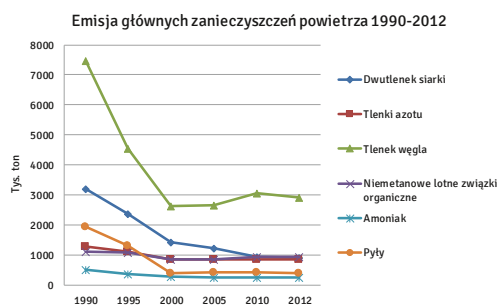

Wizualizacja powstającego w Krakowie Zakładu Termicznego Przekształcania Odpadów.

Fot. Krakowski Holding Komunalny SA

Ochrona klimatu i powietrza

W pierwszych latach nowego ustroju gospodarczego Polski, w wyniku restrukturyzacji wielu, obciążających środowisko, gałęzi przemysłu, ale także na skutek realizacji wielkich inwestycji w energetyce, odnotowano (utrzymujący się w kolejnych latach) znaczący spadek emisji zanieczyszczeń powstających w procesie energetycznego spalania paliw, m.in. dwutlenku siarki, tlenku węgla, tlenków azotu, pyłu oraz zanieczyszczeń przemysłowych, takich jak: lotne związki organiczne i metale ciężkie. Na zmniejszenie emisji – poza transformacją gospodarczą i eko-rozwojowymi przemianami strukturalnymi w przemyśle – wpłynęło szereg działań podejmowanych dla ograniczenia zanieczyszczeń, np. stosowanie wysokosprawnych źródeł w energetyce zawodowej i przemysłowej oraz budowa instalacji wzbogacania węgla. Wprowadzono też nowoczesne (krajowe i zagraniczne) technologie odsiarczania spalin i paliw oraz instalowano urządzenia do redukcji emisji tlenków azotu i odsiarczania gazów odlotowych w energetyce przemysłowej. Zmniejszenie ilości zanieczyszczeń było w znacznej mierze możliwe dzięki zaostreniu standardów emisji zanieczyszczeń do powietrza oraz stworzeniu sprawnego systemu finansowania przedsięwzięć proekologicznych. Bardzo ważną rolę w finansowaniu ochrony powietrza odegrały środki własne inwestorów, głównie przedsiębiorstw i jednostek samorządu terytorialnego, które – poprzez system finansowania państwa – spowodowały efekt multiplikujący sukces ekologiczny.

Źródło: „Ochrona Środowiska 2013”, GUS, Warszawa.

2012 – Dane szacunkowe, zgłoszone do Konwencji Klimatycznej (UNFCCC) i Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie transgranicznego transportu zanieczyszczeń na dalekie odległości.

Modernizacja polskiej energetyki

Ostatnia dekada minionego wieku i okres poprzedzający członkostwo Polski w Unii Europejskiej to kontynuacja wielkich przemian w polskiej energetyce i ciepłownictwie obejmujących modernizację lub budowę obiektów energetycznych, w większości zaliczanych do transgranicznych źródeł emisji. Jednym z elementów kształtujących proces inwestycyjny i wpływających na tempo prac było przesądzone już przystąpienie Polski do Unii Europejskiej. W toku negocjacji przedakcesyjnych udało się uzyskać w wielu elementach środowiska okresy przejściowe, tak aby polska gospodarka i infrastruktura, z finansowym zaangażowaniem środków krajowych i zagranicznych, mogła stopniowo wypełniać surowe normy dyrektyw unijnych, m.in. w ochronie powietrza.

Ponieważ skala pomocy NFOŚiGW, w tej i każdej innej dziedzinie ochrony środowiska, liczona jest w tysiącach projektów, wybieramy z długiej listy referencyjnych projektów, z dofinansowaniem NFOŚiGW, jedynie przykładowe inwestycje. Wśród pierwszych i jednocześnie największych projektów ograniczania szkodliwych emisji z energetyki, na szczególną uwagę zasługują m.in.:

Prawie 9 miliardów na ochronę powietrza

Ponad 3,4 tys. umów dotacyjnych i pożyczkowych na kwotę przekraczającą 8,88 mld zł to efekt dofinansowania przez Narodowy Fundusz projektów w dziedzinie ochrony powietrza w latach 1989-2013. Koszt tych zadań przekroczył 37 mld złotych.

- budowa instalacji odsiarczania spalin w polskich elektrowniach zawodowych, w tym m.in. w Bełchatowie (od 1992 r.), Łaziskach, Sierszy, Zespole Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin, Łagiszy, Skawinie, Turowie, Ostrołęce, a także w dużych polskich elektrociepłowniach, np. w Łodzi, Mielcu, Gdańsku, Wrocławiu (od 1993 r.);
- budowa instalacji ograniczającej emisję tlenków azotu w elektrowni Pątnów;
- montaż palników niskoemisyjnych NO_x w Janikowskich Zakładach Sodowych „Janikosoda” S.A.;
- zabudowa palników niskoemisyjnych dla ograniczenia emisji NO_x w jednym z bloków energetycznych w Elektrowni Koźminek;
- instalacja hydrodesiarczania olejów napędowych w PKN ORLEN S.A.

W latach 1995-2001 kontynuowana była modernizacja największej w Europie konwencjonalnej elektrowni opalanej węglem brunatnym w Bełchatowie. Lista wielkich inwestycji, które rozpoczęły się w II połowie lat 90-tych lub stanowiły kontynuację wielkich prac modernizacyjnych w energetyce, obejmuje m.in.:

- elektrownię Łaziska (instalacja odsiarczania spalin dla czterech bloków energetycznych);
- elektrownię Turów (od 1995 r.);
- elektrociepłownię Wybrzeże S.A. w Gdańsku;
- optymalizację systemu ciepłowniczego we Wrocławiu (od 1999 r.).

Większość inwestycji modernizujących energetykę była kontynuowana także w pierwszej dekadzie nowego wieku, m.in.:

- rozbudowa Elektrociepłowni Lublin – Wroclaw o blok gazowo – parowy;
- budowa elektrociepłowni gazowej w Siedlcach, połączona z likwidacją starej ciepłowni La Monte’a;
- rozbudowa elektrociepłowni Rzeszów o blok gazowo-parowy;
- budowa kotła parowego wytwarzającego energię z biomasy w elektrowni Szczecin;
- nowe bloki energetyczne 460 MW w elektrowniach Pątnów i Łagisza.

Dzięki środkom NFOŚiGW w okresie 25 lat zmodernizowano największe polskie elektrownie. Fot. Archiwum/NFOŚiGW

Nowoczesna energetyka i efektywność energetyczna

Narodowy Fundusz w strategii na lata 2009-2013 postawił bardzo mocno na programy finansowe, których celem jest ochrona klimatu i poprawa jakości powietrza, zwłaszcza ograniczenie niskiej emisji, podwyższanie sprawności wytwarzania, przesyłu, dystrybucji oraz użytkowania energii elektrycznej i ciepła. Na szczególną uwagę zasługują inwestycje, które dzięki środkom NFOŚiGW, pozwoliły na wdrożenie w przedsiębiorstwach Najlepszych Dostępnych Technik (ang. BAT – Best Available Technique). Nowoczesne technologie pozwoliły na znaczne zmniejszenie emisji zanieczyszczeń ze źródeł wytwarzających energię z zastosowaniem węgla kamiennego i brunatnego oraz pochodnych ropy naftowej. Przy wyborze przedsięwzięć do dofinansowania stosowane były kryteria ekologiczne (wielkość efektu ekologicznego) oraz kryteria ekonomiczne (koszt jednostkowy likwidacji zanieczyszczeń w odniesieniu do kosztu przedsięwzięcia i kwoty dofinansowania).

ISE – sieć inteligentna

Programem w nowoczesny sposób wpisującym się w realizację unijnego pakietu 3x20x2020 jest wdrożony w 2013 r. program „Inteligentne sieci energetyczne” (ISE), którego celem jest optymalizacja zużycia energii. NFOŚiGW udzielił promesy dofinansowania 12 wnioskodawcom na kwotę ok. 172 mln zł. Planowane zmniejszenie emisji CO₂ wyniesie 35 tys. ton/rok.

Przy wyborze przedsięwzięć do dofinansowania uwzględniane są także cele zapisane w dokumentach strategicznych państwa. Programy priorytetowe NFOŚiGW, wdrażane od 2009 r., przyczyniają się do wypełniania przez Polskę zobowiązań unijnego pakietu energetyczno – klimatycznego (3x20x2020), czyli zwiększenia do 2020 r. efektywności energetycznej o 20%, zwiększenia udziału energii ze źródeł odnawialnych do 20% całkowitego zużycia energii finalnej w Unii Europejskiej i zmniejszenie do 2020 r. emisji gazów cieplarnianych o co najmniej 20%, w porównaniu do 1990 r., z możliwością wzrostu tej wielkości nawet do 30%. NFOŚiGW jest zaangażowany we wszystkie działania zmierzające do wypełnienia określonych dla Polski celów pakietu energetyczno-klimatycznego UE. Są one dla naszego kraju zindywidualizowane (zgodnie z ustaleniami negocjacyjnymi) i określane szczegółowo w przyjętych oraz opracowywanych politykach i strategiach. Celem jest wypełnianie zobowiązań wynikających z dyrektyw i ustaw zawierających transpozycję prawa UE do prawa polskiego.

Przebudowa i budowa instalacji wytwarzania energii elektrycznej oraz ciepła w skojarzeniu, spełniające wymogi wysokosprawnej kogeneracji, były dofinansowane w ramach IX priorytetu Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko²¹ (PO IiŚ – działanie 9.1 Wysokosprawne wytwarzanie energii), m.in. w elektrociepłowniach w Mielcu (kogeneracja gazowa) i Opolu (Energetyka Ciepła Opolszczyzny SA), zakończono również etap budowy nowego bloku kogeneracyjnego z turbogeneratorem ORC, zasilanego kotłem opalany biomasą w Krośnie.

Wysokosprawna kogeneracja w IX priorytecie PO IiŚ

W wyniku realizacji projektów w ramach IX priorytetu PO IiŚ (działanie 9.1 Wysokosprawne wytwarzanie energii) łączna moc z energii ciepłej zainstalowana w kogeneracji wyniosła ok. 226 MW, a z energii elektrycznej w kogeneracji ok. 94 MW.

Narodowy Fundusz jest również Instytucją Wdrażającą dla Działania 9.2 Efektywna dystrybucja energii, w ramach PO IiŚ. Realizowane przedsięwzięcia dotyczą przebudowy sieci i węzłów ciepłych. Zawarto tu 43 umowy o dofinansowanie na kwotę ok. 846 mln zł.

Termomodernizacja w budownictwie

Każdy ogłoszony przez NFOŚiGW nabór i konkurs wniosków w programach związanych z termomodernizacją budynków (energooszczędne budownictwo) cieszy się olbrzymim zainteresowaniem wnioskodawców, zwłaszcza instytucji samorządowych. Ale „termomodernizacja” to nie tylko proste i popularne systemy dociepleń, lecz

²¹ Więcej na temat PO IiŚ – str. 69.

modernizacja wszystkich elementów wpływających na zmianę i poprawę efektywności energetycznej, łącznie z wymianą instalacji grzewczych, wentylacyjnych, klimatyzacyjnych, sieci przesyłowych, modernizacją źródła energii (z wykorzystaniem OZE – odnawialnych źródeł energii), systemu ogrzewania i zasilania energetycznego. W realizowanych programach NFOŚiGW preferuje wyposażenie obiektów w urządzenia o najwyższej uzasadnionej ekonomicznie klasie efektywności energetycznej związane bezpośrednio z prowadzoną termomodernizacją budynku.

Termomodernizacja na środkowym Pomorzu

Na liście projektów termomodernizacyjnych koordynowanych przez NFOŚiGW jest m.in. największy w Polsce projekt z działania 9.3 PO liŚ, o wartości ponad 52 mln zł oraz dofinansowaniu z UE w wysokości prawie 40 mln zł realizowany przez 25 samorządów z 6 powiatów na środkowym Pomorzu.

W ofercie NFOŚiGW dla samorządów i jednostek sektora publicznego było i jest kilka programów związanych z termomodernizacją. Jeden z nich, współfinansowany ze środków PO liŚ (IX priorytet, działanie 9.3 Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej) miał na celu zmniejszenie zużycia energii w sektorze publicznym. O skali zainteresowania termomodernizacją świadczą efekty konkursu zorganizowanego w 2009 r. – wpłynęło 135 wniosków na wsparcie projektów o łącznej wartości prawie 2,2 mld zł, a wartość wnioskowanej pomocy przekroczyła 1 mld zł. Ponieważ znacznie przekraczało to planowany budżet unijny, w 2012 r. zwiększono budżet programu ze środków unijnych do 422 mln zł. NFOŚiGW uruchomił dodatkowo własny program „Współfinansowanie IX osi priorytetowej PO liŚ” Cz. 1) Dopłaty do oprocentowania kredytów bankowych dla przedsięwzięć realizowanych w ramach działania 9.3. „Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej”.

Termomodernizacja finansowana była także ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweskiego Mechanizmu Finansowego (2004-2009)²². Dofinansowano m.in. 70 projektów („Prace termomodernizacyjne w budynkach użyteczności publicznej”), których koszt wyniósł prawie 60 mln euro, a kwota dofinansowania przekroczyła 44 mln euro.

System zielonych inwestycji – GIS

Protokół z Kioto ustanowiony pod auspicjami Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu **stwarza możliwość międzynarodowego handlu jednostkami przyznanej emisji gazów cieplarnianych**. Polska, która ratyfikowała Protokół w 2002 r., zobowiązała się do zredukowania w okresie 2008-2012 emisji gazów cieplarnianych o 6% w stosunku do roku bazowego 1988. Ponieważ osiągnięta redukcja emisji kilkakrotnie przekroczyła polskie zobowiązania, Polska ma możliwość sprzedaży jednostek przyznanej emisji AAU (*Assigned Amount Unit*).

System wsparcia finansowego inwestycji z zakresu ochrony klimatu i redukcji emisji CO₂ za pomocą środków uzyskanych przez Polskę w międzynarodowych transakcjach sprzedaży uprawnień AAU do emisji CO₂, przyznanych w ramach Protokołu z Kioto, nosi nazwę Systemu zielonych inwestycji (GIS – *Green Investment Scheme*). W wyniku umów zawartych z partnerami japońskimi, Europejskim Bankiem Odbudowy i Rozwoju,

Efekty systemu GIS

Po zrealizowaniu wszystkich projektów w Systemie GIS planuje się osiągnąć efekt ekologiczny w postaci rocznej redukcji emisji CO₂ na poziomie ponad 2 mln ton oraz dodatkowo, w wyniku termomodernizacji budynków, oszczędność energii na poziomie ponad 1 mln GJ/rok.

Prawie pół miliarda na projekty GIS

Od 2010 r. Krajowy operator systemu GIS, czyli Narodowy Fundusz, ogłosił 14 konkursowych naborów wniosków w siedmiu programach priorytetowych w ramach Systemu GIS. W wyniku przeprowadzonych konkursów podpisano 319 umów o dofinansowanie projektów na łączną kwotę ponad 478 mln zł.

²² Więcej na temat MF EOG i NMF – str. 68.

Bankiem Światowym, rządem Hiszpanii pozyskano już ponad 778 mln zł. Środki te zainwestowane w projekty GIS to efekt realizacji podstawowej zasady systemu polegającej na „zazielenianiu przychodów”, czyli inwestowania w ochronę klimatu i dalszą redukcję emisji gazów cieplarnianych. Oprócz wymiernych efektów dla środowiska, możemy mówić także o wspieraniu rozwoju gospodarczego w postaci utrzymywania miejsc pracy w sektorze budownictwa i rolnictwa, wzrostu zamówień na materiały budowlane, instalacyjne oraz specjalistyczne urządzenia.

Elektrownie wiatrowe w krajowej sieci

W ramach programu priorytetowego „System zielonych inwestycji (GIS – Green Investment Scheme) Część 4) Budowa, rozbudowa i przebudowa sieci elektroenergetycznych w celu umożliwienia przyłączenia źródeł wytwórczych energetyki wiatrowej” przewiduje się, że łączna moc przyłączanych do Krajowej Sieci Energetycznej (KSE) elektrowni wiatrowych wyniesie 743 MW, a łączna ilość energii elektrycznej wprowadzanej do KSE przekroczy 1,6 mln MWh/rok.

W programie priorytetowym System GIS wspierane są następujące przedsięwzięcia:

- Zarządzanie energią w budynkach użyteczności publicznej;
- Biogazownie rolnicze;
- Elektrociepłownie i ciepłownie na biomasę;
- Budowa, rozbudowa i przebudowa sieci elektroenergetycznych w celu przyłączenia źródeł wytwórczych energetyki wiatrowej;
- Zarządzanie energią w budynkach wybranych podmiotów sektora finansów publicznych;
- SOWA – Energooszczędne oświetlenie uliczne (program uruchomiony w 2013 r.);
- GAZELA – Niskoemisyjny transport miejski (program uruchomiony w 2013 r.).

Wielkim zainteresowaniem cieszyły się zwłaszcza konkursowe nabory wniosków w programach: System zielonych inwestycji (GIS – Green Investment Scheme) Część 1) Zarządzanie energią w budynkach użyteczności publicznej (przeprowadzono sześć konkursów w latach 2010-2014) oraz System zielonych inwestycji (GIS – Green Investment Scheme) Część 5) Zarządzanie energią w budynkach wybranych podmiotów sektora finansów publicznych (przeprowadzono dwa nabory 2011, 2013). Budżet pierwszego z tych programów wynosi 1 565 mln zł, w tym 555 mln zł to dotacje ze środków pochodzących z transakcji sprzedaży jednostek przyznanej emisji AAU albo innych środków NFOŚiGW oraz 1 010 mln zł – pożyczki ze środków NFOŚiGW. Budżet drugiego programu przewiduje zapotrzebowanie na kwotę 545 mln zł ze środków pochodzących z transakcji sprzedaży jednostek przyznanej emisji AAU albo innych środków NFOŚiGW. Zrealizowano m.in. termomodernizację Biblioteki Narodowej oraz Teatru Wielkiego – Opery Narodowej w Warszawie.

NFOŚiGW na rzecz klimatu

Strategia Działania NFOŚiGW na lata 2003 – 2016 z perspektywą do 2020 roku, zapisy ustawowe, obowiązujące i przygotowywane dla kolejnego okresu planistycznego dokumenty polityczne, strategiczne i wykonawcze podkreślają wagę działań na rzecz ochrony klimatu. Przeprowadzone szacunki (niektóre programy, bądź ich części znajdują się w fazie przygotowania) określają, że w latach 2014 – 2020 Narodowy Fundusz przeznaczy na dofinansowanie przedsięwzięć na rzecz ochrony klimatu (w formie pożyczek i dotacji) ok. 7,4 mld zł. Szacowane efekty ekologiczne to zredukowana, bądź uniknięta w tym okresie emisja CO₂ na poziomie ok. 4 mln Mg/rok.

Energooszczędne budownictwo

W 2012 r. Narodowy Fundusz uruchomił kolejny program w dziedzinie efektywności energetycznej i ochrony atmosfery: Efektywne wykorzystanie energii. Część 4) LEMUR – Energooszczędne budynki użyteczności publicznej. Rok później podpisane zostały z siedmioma bankami umowy o udzielaniu kredytów bankowych z dopłatą Narodowego Funduszu (z budżetem 300 mln zł) na energooszczędne mieszkania i domy. Program będzie wdrażany do 2020 roku.

W 2012 r. Narodowy Fundusz uruchomił również program Poprawa efektywności energetycznej. Część 3) Dopłaty do kredytów na budowę domów energooszczędnych, skierowany do osób fizycznych budujących dom jednorodzinny lub kupujących dom/mieszkanie od dewelopera (rozumianego również jako spółdzielnia mieszkaniowa).

Dofinansowanie ma formę częściowej spłaty kapitału kredytu bankowego zaciągniętego na budowę/zakup domu lub zakup mieszkania. Budżet programu wynosi 300 mln zł. Uruchomienie programu ma związek m.in. z dyrektywą Unii Europejskiej z 2010 r., w sprawie charakterystyki energetycznej budynków, która zobowiązuje państwa członkowskie, aby od początku 2021 r. wszystkie nowo powstające budynki były obiektami „o niemal zerowym zużyciu energii”. Program priorytetowy ma na celu przygotowanie inwestorów, projektantów, producentów materiałów budowlanych oraz wykonawców do wymagań Dyrektywy. Będzie stanowił impuls dla rynku do zmiany sposobu wznoszenia budynków w Polsce i poza korzyściami finansowymi dla beneficjentów przyniesie znaczący efekt edukacyjny dla społeczeństwa. Jest to pierwszy ogólnopolski instrument wsparcia dla budujących budynki mieszkalne o niskim zużyciu energii.

Odnawialne źródła energii

Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (OZE) zawsze stanowiło priorytet wśród zadań przewidzianych do dofinansowania ze środków Narodowego Funduszu. Mając na uwadze zobowiązania wynikające z Traktatu Akcesyjnego, Narodowy Fundusz dofinansowuje budowę: farm wiatrowych, małych elektrowni wodnych, kotłowni opalanych biomasą, biogazowni, instalacji pozyskiwania energii ze źródeł geotermalnych, a także instalowanie pomp ciepłych, kolektorów słonecznych oraz, od 2014 r., ogniw fotowoltaicznych. O skali zaangażowania NFOŚiGW na rynku „zielonej energii” świadczy ponad 460 umów, związanych z wykorzystaniem OZE (do 2007 r.) i przeznaczenie na ich realizację ponad 545 mln zł, przy wartości kosztorysowej inwestycji przekraczającej 1,3 mld złotych.

Dzięki finansowemu wsparciu Narodowego Funduszu ciepło pozyskiwane z biomasy wykorzystują m.in.:

- Czarna Białostocka – miasto położone na terenie Zielonych Płuc Polski w otulinie Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej (ciepłownia na zrębki drzewne o mocy 14,5 MW),
- Nowa Dęba (ciepłownia miejska 8 MW),
- Stacja Hydrobiologiczna Instytutu Ekologii PAN w Mikołajkach,
- Sępólno Krajeńskie,
- Płońsk (modernizacja systemu ciepłowniczego),

Dofinansowanie energetyki wiatrowej to jeden z elementów kilku programów priorytetowych NFOŚiGW.

Fot. Ernest Schmidt

- Trzebiechowo w woj. lubuskim (zabytkowy kompleks budynków),
- Muzeum Archeologiczne w Biskupinie (kotłownia na zrębki drewniane),
- Muzeum-Zamek w Łańcucie,
- Warmińsko-Mazurski Oddział Straży Granicznej w Kętrzynie.

Pompy ciepła i kolektory słoneczne zostały zainstalowane w wielu obiektach, m.in.:

- w kompleksie budynków należących do Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk” w Koszęcinie,
- w Bazylice Archikatedralnej w Przemyślu,
- w Szpitalu w Gostyninie – Kruku,
- w Suchej Beskidzkiej.

800 MW zielonej energii w pięć lat

Narodowy Fundusz przeznaczył w latach 2009-2013 ok. 2,5 mld zł ze środków krajowych na 800 MW zielonej energii w ramach programów wsparcia inwestycji w odnawialne źródła energii i obiekty wysokosprawnej kogeneracji.

Do znaczących inwestycji, wykorzystujących energię wiatru, dofinansowanych ze środków Narodowego Funduszu, należy zaliczyć:

- elektrownię wiatrową o mocy 30 MW w Kamieńsku (pożyczka 110 mln zł),
- farmę wiatrową położoną w nadmorskim Cisowie (dziewięć siłowni wiatrowych o mocy 2 MW każda),
- Park Elektrowni Wiatrowych w Tymieniu (koło Koszalin) o mocy 50 MW (25 turbin).

Z przedsięwzięć inwestycyjnych, związanych z wykorzystaniem energii wodnej, dofinansowano m.in. budowę małych elektrowni wodnych (MEW) na kaskadzie górnej Odry: Januszkowice, Krępna, Krapkowice, Dobrzeń.

Budżet największego programu priorytetowego dla przedsięwzięć w zakresie odnawialnych źródeł energii i obiektów wysokosprawnej kogeneracji. Część 1). wyniósł 1,5 mld zł (zrealizowano m.in. układy wysokosprawnej kogeneracji w elektrociepłowniach w Ciechanowie i w Lublinie, jak również elektrownie wiatrowe w Wydminach i Bierkowie oraz gminach Ślesin i Śmigieł, małą elektrownię wodną w Janowicach). Środki przeznaczono również na realizację mniejszych przedsięwzięć w ramach programu priorytetowego dla przedsięwzięć w zakresie odnawialnych źródeł energii i obiektów wysokosprawnej kogeneracji. Część 2). wdrażanego przy współpracy WFOŚiGW.

Wykorzystanie wód termalnych

Narodowy Fundusz jest także źródłem dofinansowania rozwoju polskiej geotermii (pionierskie instalacje na Podhalu i w Pyrzycach), co w ostatnich latach przyczyniło się do wykonania wielu odwiertów badawczych w celu rozpoznania, udokumentowania i praktycznego wykorzystania zasobów wód termalnych, m.in. w Gostyninie, Kleszczowie, Poddębicach, Tarnowie Podgórnym, Porębie Wielkiej. W nadmorskiej gminie Rewal (projekt z 2012 r.) ciepło geotermalne i woda geotermalna będą wykorzystywane przez Kompleks Rehabilitacji i Relaksu „Pałac Trzęsacz”. Od 2012 r. prowadzone są również (z dofinansowaniem NFOŚiGW) prace geologiczne w celu poszukiwania i rozpoznania złożeń wód termalnych w Stanisławowie i Karpnikach k. Jeleniej Góry. Tu celem jest wykorzystanie wód geotermalnych do produkcji energii cieplnej dla Zamku w Karpnikach, Pałacu Dębowego, miejscowego osiedla oraz planowanego Aquaparku.

Kolektor słoneczny dla każdego

W 2009 r. NFOŚiGW ogłosił nową ofertę dla osób fizycznych i wspólnot mieszkaniowych: program dopłat do kredytów bankowych na kolektory słoneczne. Budżet programu (w związku z dużym zainteresowaniem kredytami zwiększony w 2012 r. z 300 mln zł do 450 mln zł) przeznaczony jest na dotacje w formie dopłat do kredytów (w wysokości 45% kosztów kwalifikowanych) na zakup i montaż kolektorów słonecznych. Celem programu (realizowanego w latach 2010-2014) jest ograniczenie

Sukces programu dopłat do kolektorów słonecznych

Do marca 2014 r., na podstawie wniosków złożonych przez banki, NFOŚiGW wypłacił dopłaty w wysokości ok. 381 mln zł dla ponad 57 tys. beneficjentów. Powierzchnia zainstalowanych kolektorów wyniosła prawie 390 tys. m², a uzyskany efekt ekologiczny to ograniczenie emisji CO₂ o 61 tys. Mg/rok.

lub uniknięcie emisji CO₂ w wysokości ok. 65 tys. Mg/rok. Budżet programu daje możliwość sfinansowania 60 – 70 tys. instalacji solarnych o łącznej powierzchni ok. 420 tys. m². Z tej oferty może skorzystać każdy, kto m.in. posiada prawo do dysponowania budynkiem oraz nie jest podłączony do sieci ciepłowniczej dla celów podgrzewania wody użytkowej.

Program 45-procentowych dopłat na częściową spłatę kapitału kredytów bankowych przeznaczonych na zakup i montaż kolektorów NFOŚiGW realizuje przy współpracy z sektorem bankowym. W ramach dwóch naborów (2010-2011) podpisano umowy z 7 bankami. Pierwsze kredyty z dotacją zostały udzielone w sierpniu 2010 r. Za realizację tego programu, NFOŚiGW otrzymał prestiżowe wyróżnienie – Certyfikat Dobrych Praktyk Europejskiej Nagrody Sektora Publicznego 2011 (Best Practice Certificate EPSA 2011).

Bocian i Prosument

W latach 2013-2014 Narodowy Fundusz przygotował kolejną ofertę programową, której celem jest ograniczenie lub uniknięcie emisji CO₂ poprzez zwiększenie produkcji energii z instalacji wykorzystujących odnawialne źródła energii. Program priorytetowy „Wspieranie rozproszonych, odnawialnych źródeł energii. Część 1) BOCIAN – wzrost udziału rozproszonych, odnawialnych źródeł energii”, wdrażany w latach 2014-2020 z budżetem 420 mln zł, ma na celu dofinansowywanie inwestycji OZE m.in.: elektrowni wiatrowych o mocy do 3 MWe, systemów fotowoltaicznych o mocy od 200 kWp do 1 MWp, pozyskiwania energii z wód geotermalnych (moc od 5 MWt do 20 MWt), małych elektrowni wodnych o mocy do 5 MW, źródeł ciepła opalanych biomasą o mocy do 20 MWt, biogazowni rozumianych jako obiekty wytwarzania energii elektrycznej lub ciepła, z wykorzystaniem biogazu rolniczego o mocy od 300 kW do 2 MWe, instalacji wytwarzania biogazu rolniczego celem wprowadzenia go do sieci gazowej dystrybucyjnej i bezpośredniej oraz wytwarzania energii elektrycznej w wysokosprawnej kogeneracji na biomasę o mocy do 5 MWe.

Natomiast program „Wspieranie rozproszonych, odnawialnych źródeł energii Część 4) Prosument – linia dofinansowania z przeznaczeniem na zakup i montaż mikroinstalacji odnawialnych źródeł energii” (przyjęty w lutym 2014 r. przez Radę Nadzorczą NFOŚiGW) przeznaczony jest w latach 2014-2020 (z budżetem 600 mln zł) na finansowe wsparcie budowy małych instalacji produkujących na własne potrzeby energię z odnawialnych źródeł. Program „Prosument” ma na celu promowanie nowych technologii OZE oraz postaw prosumenckich (podniesienie świadomości inwestorskiej i ekologicznej), a także rozwój rynku dostawców urządzeń i instalatorów oraz zwiększenie liczby miejsc pracy w tym sektorze. Program stanowić będzie kontynuację i rozszerzenie kończącego się w 2014 r. programu dopłat na częściowe spłaty kapitału kredytów bankowych przeznaczonych na zakup i montaż kolektorów słonecznych. Dofinansowanie przedsięwzięć obejmie zakup i montaż nowych instalacji i mikroinstalacji odnawialnych źródeł energii typu prosumenckiego do produkcji energii elektrycznej lub ciepła i energii elektrycznej dla potrzeb budynków mieszkalnych jednorodzinnych lub wielorodzinnych, w tym dla wymiany istniejących instalacji na bardziej efektywne i przyjazne środowisku. Beneficjentami programu będą osoby fizyczne, spółdzielnie mieszkaniowe, wspólnoty mieszkaniowe oraz jednostki samorządu terytorialnego, którym zaoferowano do dyspozycji dotacje, pożyczki oraz środki udostępnione bankowi wybranemu w przetargu, z przeznaczeniem na dotacje i udzielanie kredytów bankowych.

Plany gospodarki niskoemisyjnej w 1/3 polskich gmin

Kolejną ofertą finansową Narodowego Funduszu skierowaną do samorządów jest program PO IiŚ, dla działania 9.3 Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej – plany gospodarki niskoemisyjnej (PNG). Konkursowy nabór wniosków przyniósł rekordowe wyniki: aż 873 gminy czynnie biorą udział w konkursie (35% gmin w Polsce).

Ograniczenie niskiej emisji

Finansowanie przedsięwzięć zmierzających do likwidacji niskiej emisji ma szczególne znaczenie, bezpośrednio przyczyniając się do poprawy warunków arosanitarnych na terenach występowania tego zjawiska. W zakresie

eliminacji niskiej emisji w historii NFOŚiGW sfinansowano kilkaset zadań różnej wielkości i o różnym charakterze. Dofinansowaniem objęto przede wszystkim inwestycje położone na terenach szczególnej ochrony środowiska, w miejscowościach uzdrowiskowych lub rekreacyjno-wypoczynkowych oraz na terenach zurbanizowanych, głównie w aglomeracjach miejsko-przemysłowych. Dofinansowano m.in. kompleksową modernizację systemów ciepłowniczych takich miast jak: Wrocław, Pleszew, Sochaczew oraz modernizację pojedynczych obiektów ciepłowni lub elektrociepłowni miejskich, np.: w Augustowie, Tarnowie, Kielcach, a także kotłowni lokalnych zasilających obiekty użyteczności publicznej, np. szpitale, szkoły lub domy pomocy społecznej.

W latach 2009-2013 NFOŚiGW wdrażał program priorytetowy „Współfinansowanie opracowania programów ochrony powietrza i planów działania” przeznaczony na dofinansowywanie opracowania Programów ochrony powietrza (POP) w tzw. strefach – określanych rozporządzeniem Ministra Środowiska. Obowiązek sporządzenia POP został nałożony na samorządy województw nowelizacją ustawy Prawo ochrony środowiska. Program priorytetowy wspiera realizację obowiązku wskazanego w ustawie, jak również na celu realizację zobowiązań wynikających z Dyrektywy 2008/50/WE w sprawie jakości powietrza i czystsze powietrze dla Europy (tzw. Dyrektywa CAFE). Dotychczas dofinansowano dotacjami sporządzanie Programów w 31 strefach, przy intensywności dofinansowania do 50% kosztów kwalifikowanych. Do końca 2013 roku NFOŚiGW podpisał 17 umów na opracowanie dokumentacji ochrony powietrza na łączną kwotę 1,44 mln zł.

Plany gospodarki niskoemisyjnej mają m.in. przyczynić się do osiągnięcia celów określonych w pakiecie klimatyczno-energetycznym UE do roku 2020, tj.: redukcji emisji gazów cieplarnianych, zwiększenia udziału energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych, redukcji zużycia energii finalnej, co ma zostać zrealizowane poprzez podniesienie efektywności energetycznej. Program PNG ma także na celu poprawę jakości powietrza na obszarach, na których odnotowano przekroczenia poziomów dopuszczalnych stężeń w powietrzu i realizowane są programy (naprawcze) ochrony powietrza (POP) oraz plany działań krótkoterminowych (PDK).

KAWKA we współpracy z wojewódzkimi funduszami

Z uwagi na problemy finansowe samorządów terytorialnych zobowiązanych do realizacji programów naprawczych zawartych w Programach ochrony powietrza, w roku 2013 NFOŚiGW ogłosił ogólnopolski program priorytetowy „**KAWKA** – Likwidacja niskiej emisji wspierająca wzrost efektywności energetycznej i rozwój rozproszonych odnawialnych źródeł energii”. Jego celem jest zmniejszenie narażenia ludności na oddziaływanie w szczególności pyłów PM₁₀, PM_{2,5} oraz rakotwórczego benzo(a)pirenu zagrażających zdrowiu i życiu ludzi w strefach, w których występują znaczące przekroczenia dopuszczalnych i docelowych poziomów stężeń tych zanieczyszczeń. Synergia działania w tym programie pozwoli na podwojenie budżetu z zadeklarowanych przez NFOŚiGW 400 mln zł do 800 mln zł w ramach wspólnego systemu finansowania NFOŚiGW & WFOŚiGW. Program spotkał się dużym zainteresowaniem i już w pierwszym naborze 11 WFOŚiGW złożyło wnioski, które w większości przypadków dotyczyły przedsięwzięć polegających na likwidacji pieców i kotłowni węglowych, podłączeniu odbiorców do miejskich sieci ciepłowniczych lub zastępowaniu węglowego ogrzewania (indywidualnego i osiedlowego) ogrzewaniem gazowym. W wielu przypadkach zgłoszono do dofinansowania przeprowadzenie termomodernizacji budynków, w których dokonano zmiany czynnika grzewczego na gaz, celem oszczędności energii i obniżenia kosztów ogrzewania. W kilku przedsięwzięciach zaplanowano montaż kolektorów słonecznych, które wspomagać będą w sposób bezemisyjny produkcję ciepłej wody.

Efekty programu KAWKA

Szacuje się, że realizacja wszystkich przedsięwzięć objętych zgłoszonymi wnioskami w programie KAWKA, umożliwi likwidację prawie 15 tys. nieefektywnych, węglowych źródeł ciepła, w wyniku czego nastąpi wyeliminowanie spalania 45 tys. ton węgla rocznie. Przyczyni się to do zmniejszenia emisji poszczególnych rodzajów zanieczyszczeń szacowanego na następującym poziomie: pył PM_{2,5} – 426 Mg/rok, pył PM₁₀ – 443 Mg/rok, SO₂ – 1,1 tys. Mg/rok, NO_x – 156 Mg/rok, benzo(a)piren – 163 kg/rok, CO₂ – 68,3 tys. Mg/rok.

Nowe programy dla przedsiębiorców

W ostatnich dniach grudnia 2010 r. Rada Nadzorcza NFOŚiGW przyjęła program priorytetowy „Efektywne wykorzystanie energii” – pierwszy w historii NFOŚiGW instrument finansowy (ze środków krajowych) skierowany jedynie do przedsiębiorców. Program składa się z dwóch części (z budżetem 40 mln zł + 780 mln zł) i otwiera możliwość dofinansowania audytu energetycznego w przedsiębiorstwie oraz inwestycji, wynikającej z audytu, która zwiększy efektywność energetyczną oraz zmniejszy zapotrzebowanie na energię elektryczną. Pierwsze wnioski złożono w 2011 r. i wówczas też uruchomiona została II część tego programu, obejmująca dofinansowanie zadań inwestycyjnych, zmierzających do oszczędności energii lub wzrostu efektywności energetycznej przedsiębiorstw.

Instalacja mokrego odsiarczania i katalitycznego odazotowania spalin w EC Siekierki. Fot. Tomasz Banasik

Dwa lata później powstał skonsolidowany program priorytetowy „Wsparcie przedsiębiorców w zakresie niskoemisyjnej i zasobooszczędnej gospodarki” jako instrument finansowy (ze środków krajowych) skierowany do przedsiębiorców. Nowy program priorytetowy, oprócz poprzednich zakresów, uzyskał także dodatkowy moduł (**E-Kumulator** – Ekologiczny Akumulator dla Przemysłu) w postaci pożyczkowego dofinansowania przedsięwzięć prowadzących do zmniejszenia zapotrzebowania na surowce, zmniejszenia emisyjności oraz energetycznego wykorzystania odpadów i osadów ściekowych. W tym samym 2013 r. przedsiębiorcy otrzymali kolejną ofertę: program priorytetowy finansujący środkami Narodowego Funduszu projekty, które po pozytywnej ocenie, nie uzyskały jednak wsparcia w ramach PO IiŚ z powodu wyczerpania środków z finansowania unijnego w budżecie 2007-2013. To nowe narzędzie finansowe skierowane zostało głównie na inwestycje w sferze ochrony atmosfery (redukcja SO₂ i NO_x).

Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi

Poważnym zagrożeniem dla środowiska w Polsce były i niestety są nadal odpady, zarówno przemysłowe jak i komunalne. Problemem jest także nielegalne i niewłaściwe ich składowanie. Dlatego konsekwentnie podejmowane są działania mające na celu wprowadzenie niskoemisyjnych, czystszych technologii produkcji, zapewniających wykorzystanie wszystkich składników surowców. Wprowadzane są kompleksowe systemy zagospodarowania odpadów, łącznie z ich selekcją, recyklingiem i utylizacją. Przemiany, jakie nastąpiły na początku lat 90-tych, w wyniku transformacji ustrojowej w polskiej gospodarce oraz w związku z procesem dostosowywaniem do wymagań Unii Europejskiej, wymusiły również zmiany w gospodarce odpadami.

Ponad tysiąc umów w ochronie powierzchni ziemi i gospodarce odpadami

W dziedzinie ochrony powierzchni ziemi (łącznie z gospodarką odpadami) w latach 1989-2013 Narodowy Fundusz zawarł około 1,1 tys. umów (głównie dotacyjnych i pożyczkowych) na kwotę dofinansowania prawie 3,5 mld złotych, a wartość tych przedsięwzięć sięga 10 mld zł.

Porządki w odpadach przemysłowych

W latach 1994-1998 (z kontynuacją w 2001 r.) uruchomiono w NFOŚiGW program dofinansowania przedsięwzięć z zakresu budowy/doposażenia instalacji do przerobu olejów przepracowanych. Głównym celem była racjonalizacja krajowej gospodarki olejami przepracowanymi poprzez zwiększenie udziału olejów podlegających odzyskowi. Konsekwencją programu były m.in. zrealizowane projekty: „Doposażenie baz zbiórki olejów przepracowanych” oraz budowa instalacji hydrorafinacji w Rafinerii Nafty Jedlicze S.A. Również w 1994 r. rozpoczął się dziesięcioletni okres dofinansowywania (z kontynuacją w latach 2011-2013) przedsięwzięć z zakresu budowy/doposażenia instalacji do przerobu na surowce składowanych odpadów przemysłowych. Na szczególną uwagę zasługują tu m.in.: projekty unieszkodliwiania odpadów w płockiej rafinerii (dziś PKN Orlen S.A.), Hucie Miedzi Głogów (produkcja kruszyw drogowych z żużli pomiedziowych), budowa spalarni odpadów w Jedliczach. Rok później rozpoczął się wieloletni proces likwidacji i rekultywacji nieczynnych i „dzikich” składowisk odpadów niebezpiecznych, w tym tzw. mogilników, czyli starych i niedostatecznie zabezpieczonych miejsc przechowywania przeterminowanych i niebezpiecznych środków chemicznych. Jednym ze zrealizowanych projektów było także kompleksowe unieszkodliwienie odpadów wraz z rekultywacją terenów po Zakładach Chemicznych w Tarnowskich Górach. NFOŚiGW finansował także „Program budowy regionalnych spalarni odpadów szpitalnych” w kilkudziesięciu miastach Polski.

Mogilniki – zlikwidowane zagrożenie

Likwidując do 2008 r., dzięki dofinansowaniu z NFOŚiGW, 113 tzw. mogilników, czyli starych i niedostatecznie zabezpieczonych miejsc przechowywania przeterminowanych i niebezpiecznych środków chemicznych, a w latach 2009-2011 kolejnych 180 mogilników oraz 97 magazynów zawierających przeterminowane środki ochrony roślin, w praktyce został rozwiązany jeden z najbardziej niebezpiecznych problemów w środowisku.

Gminna gospodarka odpadami na wsi

Z inicjatywy Narodowego Funduszu w latach 1995-2001 organizowany był wielki konkurs „Zagospodarowanie odpadów na terenach wiejskich”, którego celem była stymulacja społeczności małych i średnich gmin do prowadzenia nowoczesnej i bezpiecznej gospodarki odpadami. W czterech edycjach konkursu, organizowanych jeszcze w okresie przedakcesyjnym, uczestniczyło łącznie 817 gmin i związków gmin (jedna trzecia polskich gmin!), którym przyznano nagrody i wyróżnienia w wysokości 107,5 mln zł. Ponadto Narodowy Fundusz wyasygnował ponad 1,1 mln zł, które zostały przeznaczone na nagrody dla szkół i organizacji działających na terenie gmin, wyróżniających się w prowadzeniu edukacji ekologicznej wśród dzieci i młodzieży. Laureaci konkursu byli zobowiązani do przeznaczenia nagród pieniężnych na wykonanie inwestycji proekologicznych na terenach wiejskich. Wysokie nagrody przyznane gminom w wyniku konkursu stanowiły wówczas istotny wkład finansowy w gminnych budżetach.

Krajowy Plan Gospodarki Odpadami

W ślad za uchwalonym w 2002 r. pierwszym Krajowym Planem Gospodarki Odpadami (KPGO) opracowano kolejno: wojewódzkie, powiatowe i gminne plany. W 2006 r. Rada Ministrów przyjęła znowelizowany i rozszerzony KPGO 2010. Te dokumenty strategiczne oraz Polityka Ekologiczna Państwa wyznaczyły cele, jakie należy w kolejnych horyzontach czasowych osiągnąć, dla zapewnienia skutecznej ochrony powierzchni ziemi i wody przed gromadzonymi odpadami przemysłowymi i komunalnymi. Są one także wyznacznikiem działań podejmowanych przez Narodowy Fundusz w ustalaniu priorytetów dofinansowania poszczególnych przedsięwzięć w gospodarce odpadami. Stworzono więc możliwość dofinansowania przedsięwzięć z zakresu budowy kompleksowych, nowoczesnych, zakładów zagospodarowania odpadów komunalnych. Celem tego, nadal realizowanego programu, jest zwiększenie ilości odpadów komunalnych zagospodarowywanych zgodnie z hierarchią postępowania z odpadami określoną w ustawodawstwie polskim i unijnym oraz w KPGO. Na szczególną uwagę zasługują zrealizowane kompleksowe instalacje zagospodarowania odpadów komunalnych zlokalizowane w: Łęczycach (Eko Dolina w gminie Wejherowo k. Gdyni), w Krakowie – Baryczy, w Toruniu, pod Kaliszem („Orli Staw”), Radomiu („RADKOM”), Trzebanii (MZO Leszno), we Wrocławiu, w Gdańsku – Szadółkach, w Knurowie („KOMART”), w Częstochowie, Białej Podlaskiej i Sosnowcu.

Odpady w odzysku i recyklingu

Zawarte w latach 1989-2013 umowy o dofinansowanie projektów w dziedzinie gospodarki odpadami pozwoliły na odzysk i recykling ponad 2 mln Mg/rok odpadów komunalnych (bez recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji).

Likwidacja „starych” zagrożeń

Lista referencyjna zrealizowanych projektów ze środków NFOŚiGW w gospodarce odpadami zawiera też przedsięwzięcia wyjątkowo skomplikowane i niebezpieczne: np. ograniczenie bądź likwidację zagrożeń wynikających z tzw. zanieczyszczeń starych, w tym zwłaszcza na terenach byłych baz Armii Federacji Rosyjskiej. W latach 2002 – 2005 przeprowadzono oczyszczanie i rekultywację terenów zdegradowanych przez wojska Federacji Rosyjskiej (tzw. JAR-y), a także przemysł i transport, a największe obiekty oczyszczane z substancji ropopochodnych są zlokalizowane w: Świnoujściu, Stargardzie Szczecińskim, Bagiczu, Bornym Sulinowie, Świątoszowie, Żaganiu, Brzegu, Szprotawie. Zlikwidowano też niebezpieczne następstwa działalności przemysłowej Krakowskich Zakładów Sodowych. Stworzono także możliwość dofinansowania projektów likwidujących groźne zanieczyszczenia PCB (polichlorowane bifenyle).

Pierwsze trzy lata członkostwa Polski w Unii Europejskiej to czas realizacji dwóch poważnych przedsięwzięć „czyszczących” środowisko z odpadów niebezpiecznych. W latach 2004-2006 (z kontynuacją 2010-2013) stworzono możliwość dofinansowania przedsięwzięć z zakresu budowy, rozbudowy, modernizacji i zakupu instalacji do przerobu odpadów metali nieżelaznych. Celem było m.in. stworzenie warunków technicznych do bezpiecznego zagospodarowania wszystkich powstających w kraju odpadów cynkonośnych, w szczególności szlamów hydro-metalurgicznych i pyłów stalowniczych. Spółka Bolesław Recykling jest obecnie jedynym w Polsce zakładem przerabiającym na tak dużą skalę odpady cynkonośne. Zwiększenie zdolności przerobowych instalacji pozwoli na eliminację tych zagrożeń dla środowiska. Odzysk cynku z odpadów pozwoli na zmniejszenie zużycia rodzimych zasobów surowców cynkonośnych. W tych samych latach (2004-2006) dofinansowaniem objęto przedsięwzięcia z zakresu budowy, rozbudowy, modernizacji i zakupu instalacji do przerobu złomu akumulatorowego oraz selektywnej zbiórki zużytych baterii i akumulatorów. Jednym z beneficjentów (utyliczacja odpadowego elektrolitu) jest katowicki Baterpol S.A.

Recykling pojazdów wycofanych z eksploatacji

Ustawa Prawo ochrony środowiska wyznaczyła w 2006 r. Narodowy Fundusz do obsługi środków pochodzących z opłat w zakresie recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji. Rada Ministrów określiła zasady podziału środków z opłat recyklingowych, które gromadzone są w NFOŚiGW na podstawie Ustawy o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji oraz terminy przyjmowania wniosków o dofinansowanie recyklingu pojazdów. Półowa wpływów pochodzących z tych opłat jest przeznaczona, w formie dotacji, na dopłaty dla przedsiębiorstw

zajmujących się demontażem pojazdów wycofanych z eksploatacji. Na działania inwestycyjne w zakresie demontażu, gospodarowania odpadami i zbiórki starych aut udzielane są preferencyjne pożyczki. Na ten cel przeznaczonych jest 30% wpływów. Natomiast pozostałe 20% środków trafia do gmin za zbieranie porzuconych pojazdów. W latach 2006-2013 w wyniku realizacji ustawy przeznaczono na te cele ok. 715 mln zł.

Mniej odpadów na składowiskach

Zawarte tylko w latach 2009-2013 umowy o dofinansowanie projektów w dziedzinie gospodarki odpadami przewidują ograniczenie strumienia odpadów komunalnych trafiających na składowiska o ponad 5,5 mln ton.

Nowelizacja Prawa Ochrony Środowiska w 2008 r. stworzyła możliwość przeznaczania części środków z nie w pełni wykorzystywanego tzw. subfunduszu recyklingowego także na inne cele, m.in. na organizację COP 14 w Poznaniu (XIV Konferencja Stron Konwencji ramowej Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu) oraz na dofinansowanie inwestycji, które w znacznej części finansowane są z dotacji Unii Europejskiej (ISPA/Fundusz Spójności). Na to współfinansowanie wydatkowano ok. 1 350 mln zł.

Dobre praktyki w gospodarce odpadami

Działania podejmowane przez Narodowy Fundusz w gospodarce odpadami są ściśle powiązane z wymogami tzw. Dyrektywy ramowej o odpadach, która m.in. nakłada obowiązek osiągnięcia określonych poziomów przygotowania do ponownego użycia i recyklingu. Do roku 2020 niezbędne jest przygotowanie do ponownego użycia i recykling odpadów, przynajmniej takich frakcji jak: papier, metal, tworzywa sztuczne i szkło z gospodarstw domowych wagowo na poziomie minimum 50% oraz innych niż niebezpieczne odpadów budowlanych i rozbiórkowych na poziomie minimum 70%. W związku z przeprowadzoną reformą systemu gospodarki odpadami, od 1 lipca 2013 r. gminy są w pełni odpowiedzialne za zorganizowanie odbierania i przetwarzania odpadów komunalnych oraz za ograniczenie składowania odpadów ulegających biodegradacji. W ostatnich latach pro-

Program Oczyszczania Kraju z Azbestu

Na szczególną uwagę zasługują dwa projekty likwidujące odpady z azbestem w gminach Ogrodzieniec i Szczucin. Realizacja programu NFOŚiGW (gospodarowanie odpadami innymi niż komunalne) przyczyniła się do realnego postępu w wypełnieniu celów „Programu Oczyszczania Kraju z Azbestu” (POKA). Programy realizowane wspólnie z WFOŚiGW w latach 2010-2013 pozwoliły usunąć 118 tys. Mg wyrobów azbestowych lub zawierających azbest.

Automatyczna linia sortowania odpadów w Eko-Dolinie. Fot. Piotr Wittman

gramy priorytetowe Narodowego Funduszu stworzyły możliwość dofinansowania centrów selektywnej zbiórki odpadów komunalnych, upowszechniając w ten sposób wzorcowe rozwiązania, m.in. w Białymstoku, Gliwicach, Zabrze, Lublinie. NFOŚiGW wspiera również przedsięwzięcia związane z gospodarowaniem odpadami innymi niż komunalne, projekty dotyczące technologii odzysku, w tym recyklingu oraz wdrażania technologii ostatecznego unieszkodliwiania odpadów i likwidacji zagrożeń wynikających z ich składowania. Likwidacja innych źródeł szczególnie negatywnego oddziaływania na środowisko (tzw. bomb ekologicznych) odbywa się w ramach programu, w którym Narodowy Fundusz współpracuje z Głównym Inspektoratem Ochrony Środowiska. Przy udziale pomocy finansowej ze środków NFOŚiGW praktycznie rozwiązany został również problem właściwego zagospodarowania odpadów w postaci zużytych baterii oraz złomu akumulatorowego na terenie kraju (instalacja Orzeł Biały S.A.).

Opłaty eksploatacyjne i koncesyjne

NFOŚiGW od 1991 r. przeznacza wpływy z opłat eksploatacyjnych i koncesyjnych na finansowanie projektów z zakresu geologii i górnictwa. W 2002 r. w wyniku nowelizacji Prawa geologicznego i górniczego NFOŚiGW przejął od organów koncesyjnych obowiązki wierzyciela opłat, co skutkowało większą ilością zadań, ale również wzrostem przychodów NFOŚiGW i większymi możliwościami finansowania geologii i górnictwa. Rok później, w wyniku wejścia w życie ustawy o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003-2006, zostały umorzone wszystkie wierzytelności Ministra Środowiska z tytułu nieuiszczonej przez kopalnie opłaty eksploatacyjnej dla NFOŚiGW za okres do końca 2001 r. wraz odsetkami, w łącznej kwocie 965 mln zł. Spowodowało to wówczas oddłużenie sektora górnictwa węgla kamiennego i poprawę rentowności kopalni. W 2006 r. po raz pierwszy w historii wpływy z opłat eksploatacyjnych i koncesyjnych dla NFOŚiGW przekroczyły 200 mln zł. W 2010 r. NFOŚiGW uruchomił środki zobowiązania wieloletniego „górnictwo” w kwocie 150 mln zł na pilne cele związane z likwidacją skutków powodzi, m.in. na odbudowę infrastruktury, odtworzenia zniszczonego sprzętu i pojazdów służb ratowniczych, finansowanie rozpoznania i stabilizacji osuwisk ziemi. W latach 2012-2013 nastąpił przełom jakościowy, z uwagi na uruchomienie przez NFOŚiGW systemu informatycznego **e-OPLATYgeolog**, który zrewolucjonizował obsługę zadań publicznych. System wpisuje się w cały pakiet informatyzacji i wprowadzania elektronicznej obsługi interesariuszy i ma na celu ułatwianie przedsiębiorcom z sektora wydobywczego z całej Polski i organom koncesyjnym w wypełnianiu obowiązków wynikających z Prawa geologicznego i górniczego i upowszechnianiu e-usług. Dzięki temu w obszarze opłat eksploatacyjnych i koncesyjnych spełnione są cele strategicznego Programu Zintegrowanej Informatyzacji Państwa PZIP, przyjętego przez Radę Ministrów w styczniu 2014 r. (więcej na temat elektronicznej obsługi beneficjentów przez NFOŚiGW – str. 79).

Likwidacja szkód górniczych

Od początku finansowania przez NFOŚiGW tej dziedziny (1992 r.) łączna kwota dofinansowania realizacji 207 umów zawartych do 2013 r. w „programie górniczym”, w formie dotacji i pożyczek, wyniosła ponad 1,6 mld zł, a koszt realizowanych przedsięwzięć przewyższa 3,2 mld złotych.

Z wpływów z opłat eksploatacyjnych i koncesyjnych finansowana jest także działalność Państwowej Służby Hydrogeologicznej (PSH) oraz Państwowej Służby Geologicznej (PSG). W okresie minionych pięciu lat nakłady na realizację zadań PSH i PSG kształtowały się w wysokości ok. 70-80 mln zł rocznie. Rok 2013 oraz lata 2014 – 2015 to okres dużego wzrostu tych nakładów, co wiąże się głównie z wejściem w życie w 2012 r. zapisów znowelizowanej ustawy Prawo geologiczne i górnicze, która wyznacza nowe obszary działalności PSG. Po roku 2015, roczne nakłady niezbędne na realizację obu tych służb, kształtować się będą na poziomie 100 – 110 mln zł rocznie.

Ochrona środowiska w górnictwie

Trzeci, pełny rok działalności Narodowego Funduszu (1992), to również początek finansowania przedsięwzięć związanych z ochroną środowiska w górnictwie, utrzymującego się na średnim poziomie ok. 50-60 mln zł rocznie. Zadania finansowane są przede wszystkim w formie dotacji ze środków pochodzących z opłat eksploatacyjnych i koncesyjnych (dawny tzw. subfundusz górniczy). Najwięcej dofinansowanych zadań dotyczyło rekultywacji powierzchni ziemi na terenach zdegradowanych działalnością górniczą, uzyskania lub przywrócenia gruntem zdegradowanym i zdewastowanym wartości użytkowych lub przyrodniczych, poprawy własności fizycznych i chemicz-

Znaczny wkład finansowy Narodowy Fundusz włożył w podszadanie tzw. zrobów, czyli starych wyrobisk w górnictwie solnym i węglowym. Fot. Kopalnia Soli „Wieliczka” P.P.

nych gruntów, uregulowania stosunków wodnych, odtworzenia gleb oraz umocnienia skarp. Przedsięwzięciami spektakularnymi, których główny ciężar finansowy spoczął na Narodowym Funduszu, były przede wszystkim operacje związane z gaszeniem płonących hałd odpadów pogórnich (np. „Ruda” w zabrzańskim dzielnicy Biskupice, „Staszic” w Wałbrzychu czy hałd w Nowej Rudzie). Finansowane były także inne przedsięwzięcia dotyczące negatywnych skutków działalności górniczej, np. regulacja rzeki Rawy w Katowicach, co wyeliminowało zagrożenie powodziowe w centrum miasta.

Rekultywacja w „Czarnym Trójkącie”

Narodowy Fundusz udzielał także znacznej pomocy finansowej (w dotacjach i pożyczkach) na rekultywację terenów po eksploatacji węgla brunatnego, m.in. w rejonie „Czarnego Trójkąta” u zbiegu granic Polski, Czech i Niemiec (rekultywacja, zagospodarowanie oraz likwidacja zagrożenia spowodowanego osuwaniem się zwałowiska w kierunku granic państw sąsiednich). Pomoc finansową otrzymały także kopalnie węgla brunatnego: „Konin” (rekultywacja wyrobiska poeksploatacyjnego), „Sieniawa” (rekultywacja terenów po eksploatacji złoża) i „Bełchatów” (pożyczka przeznaczona została także na ochronę rzeki Widawki przed zanieczyszczeniem). Narodowy Fundusz dofinansował także budowę zakładów wzbogacania węgla i miałków węglowych wraz z zagospodarowaniem odpadów (np. w kopalniach „Budryk”, „Mysłowice”, „Czczott” i „Piast”). Z udziałem finansowym Narodowego Funduszu zrealizowane zostały także przedsięwzięcia służące ograniczeniu zrzuwu wód zasolonych do cieków powierzchniowych oraz ujmowaniu i uzdatnianiu wód kopalnianych, m.in. ograniczenie ładunku chlorków i siarczków w wodach odprowadzanych do zlewni Odry. Znaczny wkład finansowy Narodowy Fundusz włożył w podszadanie tzw. zrobów, czyli starych wyrobisk, w górnictwie solnym i węglowym (Bochnia, Wieliczka, Łęzkowice, Bielszowice, Sobieski, Budryk) oraz w górnictwie rud cynku i ołowiu (Trzebinia). Narodowy Fundusz finansował również te przedsięwzięcia, które stanowią poważne zagrożenie dla środowiska w wyniku eksploatacji innych surowców, jak np. rekultywacja stawu osadowego zawierającego odpady po nieczynnych zakładach produkcji koncentratów uranowych i byłej kopalni w Kowarach, stabilizacja osuwiska starego kamieniołomu piaskowca w Kozach (woj. śląskie), czy sedymentacja pierwiastków promieniotwórczych w wyrobiskach dołowych kopalni „Piast”, „Czczott” i „Ziemowit”.

Likwidacja górnictwa siarkowego

W 1994 r. rozpoczęła się realizacja jednego z największych wieloletnich programów współfinansowanych ze środków Narodowego Funduszu: finansowanie prac likwidacyjnych i rekultywacyjnych w górnictwie siarki na terenach pogórnicznych Kopalni Siarki „Machów” S.A. w obszarach „Machów-Piaszczno”, „Jeziórko”, „Basznia” w Lubaczowskim Zagłębiu Siarkowym; później także (2001-2015) w tarnobrzeskim zagłębiu siarkowym (KiZPS „Siarkopol”). Koncentracja kopalń i zakładów przerobczych siarki w rejonie Tarnobrzega, Machowa, Piaszczna, Grzybowa oraz Lubaczowa doprowadziła do naruszenia równowagi w środowisku przyrodniczym, w wyniku czego powstały duże obszary o silnie zdegradowanej powierzchni i lokalnie zmienionym składzie chemicznym wód powierzchniowych i podziemnych, znacznym zakwaszeniu gleb, zmienionej szacie roślinnej, naruszonej rzeźbie terenu i z zaburzeniami stosunków wodnych. Występowanie czynników szkodliwych wymagało prowadzenia na tych obszarach intensywnych, systematycznych i wielokierunkowych działań naprawczych, zwłaszcza w sytuacji zaprzestania wydobycia siarki i likwidacji kopalń. Od 1994 r. do końca I kwartału 2001 r. finansowanie tych prac odbywało się z dwóch źródeł: ze środków budżetowych w dyspozycji Ministra Gospodarki oraz z tzw. subfunduszu górniczego NFOŚiGW, jako źródła wspomagającego, przeznaczonego na rekultywację terenów (przedsięwzięcia wieloletnie kończące się konkretnym efektem ekologicznym). W 2001 r. Rada Ministrów przyjęła program restrukturyzacji górnictwa i przetwórstwa siarki w Polsce. Jest to podstawowy dokument przedstawiający kompleksowo zakres i wariantowe koszty robót likwidacyjnych i rekultywacyjnych niezbędnych do wykonania na terenach objętych wpływami oddziaływania eksploatacji i przetwórstwa siarki w podkarpackim i świętokrzyskim zagłębiu siarkowym. Z programów likwidacji i rekultywacji wynika, że ich koszty do końca 2015 r. wyniosą ok. 1,6 mld złotych. Zaawansowanie procentowe w stosunku do kosztów objętych programami likwidacji dla trzech przedsiębiorstw siarkowych szacowane jest obecnie na ponad 90%. Od II kwartału 2001 r. budżet państwa odstąpił od finansowania działalności przedsiębiorstw siarkowych. Jedynym źródłem finansowania prac likwidacyjnych i rekultywacyjnych w górnictwie siarkowym pozostał Narodowy Fundusz. Jedynie niewielkie koszty pokrywały

Tereny przywrócone naturze

W minionych pięciu latach 2009-2013 powierzchnia obszarów, na których przywrócono lub zapewniono ochronę właściwego stanu ekosystemów w wyniku zawartych przez NFOŚiGW umów przekroczyła 3,4 mln hektarów.

Jezioro po rekultywacji wyrobiska kopalni siarki. Fot. Archiwum NFOŚiGW

przedsiębiorstwa zaangażowane w proces likwidacji górnictwa siarkowego (PP Kopalnia Siarki „Machów”, KiZPS „Siarkopol” w likwidacji, Sulphur Sp. z o.o.) ze środków pozyskanych z przychodów z likwidacji oraz z WFOŚiGW.

Wieliczce na ratunek

Rok 1992 zapisał się w dziejach Narodowego Funduszu również w dramatyczny sposób: katastrofalny wyciek zasolonych wód na jednym z poziomów Kopalni Soli w Wieliczce zagroził nie tylko jej zabytkowej części, udostępnionej dla turystyki, ale i miastu. Spowodował zmiany w górotworze i na powierzchni. Zatopiony został najniższy poziom kopalni, a część wyrobisk została wypełnionych materiałem ilasto-piaszczystym pochodzącym spoza granicy złoża. Na powierzchni powstała znacznych rozmiarów niecka (fachowo nazywa się ją „sufozyjna”). Był to najpoważniejszy we współczesnych dziejach kopalni niekontrolowany wyciek słonych wód uznany za katastrofalny. Tak rozpoczął się wieloletni proces wsparcia finansowego NFOŚiGW dla kopalni, która jest jednym z najcenniejszych polskich skarbów, wpisanych przez UNESCO na pierwszą Listę Światowego Dziedzictwa. Kolejne projekty współfinansowane ze środków Narodowego Funduszu (1992, 1994) doprowadziły do likwidacji skutków katastrofy, zapobiegły i zabezpieczyły kopalnię przed innymi zagrożeniami.

Ratowanie i zabezpieczenie kopalni (zarówno tej udostępnionej turystycznie, jak i nadal eksploatowanej) jest procesem skomplikowanym i wieloletnim, zwłaszcza, że struktury geologiczne z meandrującą słoną wodą nie są stabilne. Wsparcie finansowe Narodowego Funduszu dla kopalni Wieliczka w kolejnych latach obejmowało m.in.: utylizację wód zasolonych (1999-2003), wybudowanie i uruchomienie instalacji do odsalania wód kopalnianych wraz z modernizacją i dywersyfikacją zasilania energetycznego i modernizacją warzelni (1999-2003), ochronę powierzchni przed powstaniem zapadlisk i obniżen terenu oraz niekontrolowanym dopływem wód pozazłożowych do kopalni (2001-2006), ochronę powierzchni i zasobów wód powierzchniowych i podziemnych przed negatywnymi skutkami zagrożeń naturalnych likwidowanej Kopalni Otworowej Barycz, przyległej do zachodniej części Zabytkowej Kopalni Soli Wieliczka (2005-2013). Kolejne umowy dofinansowania Wieliczki realizowane były także w latach 2007-2008 (w rejonie szybu Kościuszko) oraz 2007-2013 (na wschód od szybu Sutoris). Od 2012 r. kontynuowane są dalsze prace finansowane przez Narodowy Fundusz, których celem jest m.in. ochrona powierzchni ziemi oraz zasobów wód podziemnych i powierzchniowych przed skutkami zawału niektórych czynnych komór, zabezpie-

Komora Michałowice na trasie turystycznej kopalni soli w Wieliczce. Fot. Kopalnia Soli „Wieliczka” P.P.

czenie górnicze komór likwidowanych i wreszcie likwidacja wschodniej części kopalni. Trwa więc walka nie tylko o uratowanie zabytkowej kopalni soli, ale także większej części miasta, bowiem centralny fragment zabudowy współczesnej Wieliczki posadowiony jest akurat nad czynnym górotworem. Na liście projektów dofinansowanych ze środków NFOŚiGW jest także ograniczenie napływu słodkich wód do zabytkowej części kopalni soli w Bochni.

Geologiczna kartografia

Początek finansowania prac geologiczno-górnich w Wieliczce (1992) zbiegł się w czasie z zawieraniem przez Narodowy Fundusz pierwszych umów na finansowanie geologii z wpływów z opłat eksploatacyjnych. To również początkowy etap rozwoju kartografii geochemicznej w Polsce. Prace z tego zakresu są kontynuowane do chwili obecnej, m.in. w formie opracowania atlasów map w skali 1:100 000 aglomeracji miejskich (m. in. Warszawa, Poznań, Wrocław), map rejonów przemysłowych (LGOM – Legnicko-Głogowski Okręg Miedziowy, GZW – Górnosląskie Zagłębie Miedziowe), map szczegółowych m.in. Górnego Śląska. Od 1994 r. trwa projekt wykonania szczegółowej mapy geologicznej Polski w skali 1:50 000 (koszt ok. 285 mln zł). Efektem jest objęcie szczegółowym zdjęciem geologicznym całego obszaru Polski (1085 arkuszy), stworzenie technologii procedur tworzenia map cyfrowych, wykorzystanie bazy danych w Systemie Informacji Geograficznej (GIS, ang. *Geographic Information System*).

Tatry, IKAR i SOPO

W latach 2005-2006 rozpoczęła się realizacja kilku bardzo rozbudowanych przedsięwzięć w dziedzinie geologii o ważnym znaczeniu dla Polski, m.in. zintegrowany system kartografii geologicznej – IKAR, związany z wdrożeniem unijnej dyrektywy INSPIRE z zakresie kartograficznej prezentacji budowy geologicznej Polski. Do 2016 r. będzie realizowana nowa cyfrowa wersja „Szczegółowej mapy geologicznej Tatr” w skali 1:10 000, uwzględniająca wyniki prac badawczych minionych 40 lat oraz nowych badań terenowych. Będzie to aktywna prezentacja, o dużych walorach dokumentacyjnych i dydaktycznych, budowy geologicznej – unikatowej w skali kraju – jednostki tektonicznej Karpat Wewnętrznych oraz powiązanie obrazu kartograficznego polskiej części Tatr ze słowacką. Od 2006 r. realizowany jest (rozpisany na 10 lat) jeden z najważniejszych programów Ministerstwa Środowiska: **System Osłony Przeciwosuwiskowej SOPO**. Będzie to pełna baza danych o zagrożeniach związanych z ruchami masowymi (osuwiskami), które w ostatnich latach wyraźnie się nasiliły, stwarzając realne zagrożenie dla domów i ludzi, doprowadzając do lokalnych katastrof, m.in. na terenach podgórnich. Zadaniem SOPO jest inwentaryzacja wszystkich osuwisk w Polsce – wskazanie ich dokładnej lokalizacji, zasięgu i stopnia aktywności. Dane z projektu SOPO pozwolą na stworzenie systemu ograniczenia negatywnych skutków rozwoju osuwisk poprzez: właściwsze planowanie inwestycji budowlanych i komunikacyjnych (poza terenami zagrożonymi ruchami masowymi), podniesienie świadomości społeczeństwa o zagrożeniach osuwiskowych oraz skuteczne i wczesne ostrzeżenie przed zjawiskami osuwiskowymi. Mapy przekazywane są do jednostek samorządowych, stanowiąc podstawę przy opracowaniach miejscowego studium i planów zagospodarowania przestrzennego oraz wydawaniu pozwoleń budowlanych. Jednym z praktycznych zastosowań SOPO był udział (głównie w latach 2010-2011) w pomocy dla poszkodowanych w wyniku osuwisk, które powstały po katastrofalnych powodziach.

Dwa miliardy na geologię

Na dofinansowanie projektów w dziedzinie geologii Narodowy Fundusz w latach 1989-2013 zawarł prawie 1,3 tys. umów (głównie dotacyjnych) na kwotę niemal 2 mld zł.

Gaz z łupków

Druga połowa pierwszej dekady XXI wieku to również nasilenie prac związanych z wielką nadzieją rozwoju polskiej gospodarki, którą rozbudziły udokumentowane zasoby gazu uwięzionego w strukturach łupkowych. W latach 2008-2011 ze środków Narodowego Funduszu finansowana była praca pt. „Historia oraz geneza zdarzeń termicznych w basenie polskim i jego osadowym podłożu – ich znaczenie dla rekonstrukcji procesów generowania węglowodorów”. Opracowanie to w znaczący sposób przyczyniło się do sformułowania prognozy występowania znacznych zasobów gazu z łupków na Niżu Polskim. Narodowy Fundusz uczestniczy również w dofinansowaniu innych przedsięwzięć, w tym informacyjnych i edukacyjnych, związanych z gazem z łupków, który ma potencjalnie ważne znaczenie dla bezpieczeństwa energetycznego Polski.

Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi

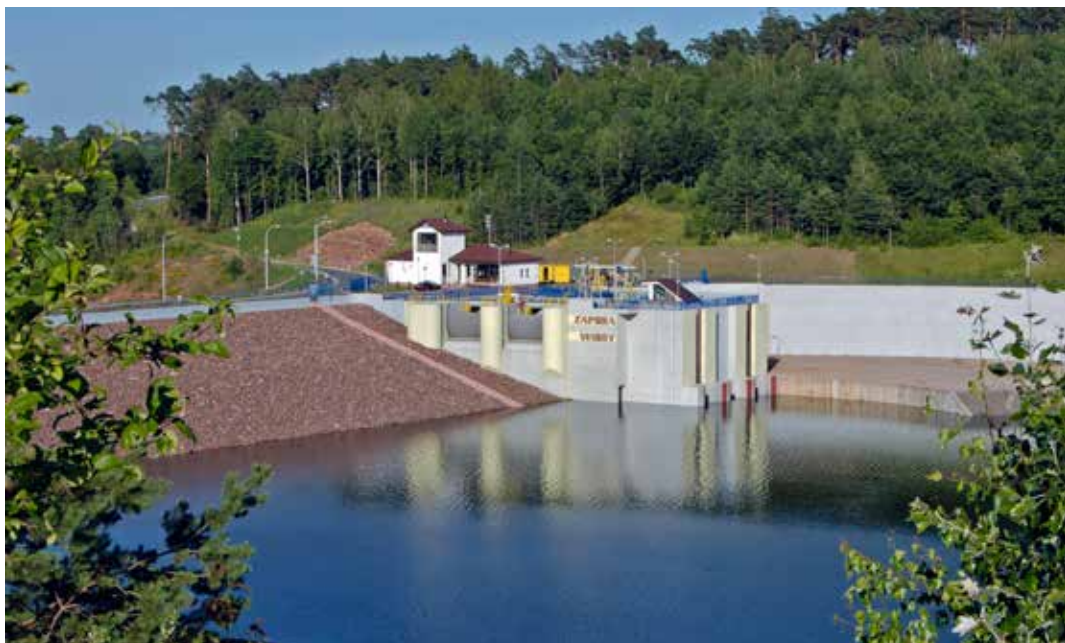
Narodowy Fundusz, od początku istnienia, był jednym z głównych źródeł finansowania dużych inwestycji gospodarki wodnej: zbiorników retencyjnych, polderów, jazów i stopni wodnych. Lista już zakończonych a finansowanych przez Narodowy Fundusz dużych zbiorników wodnych, realizowanych przez Regionalne Zarządy Gospodarki Wodnej (RZGW), obejmuje zbiorniki: Wióry na Świślinie, Sosnówka na potoku Czerwonka, Klimkówka na rzece Ropie oraz Kozielno i Topola na Nysie Kłodzkiej. W trakcie budowy jest zbiornik Świnna Poręba. W latach 1994-2006 Narodowy Fundusz dofinansował także budowę zbiornika Nielisz na Wieprzu, a w 1992 r. – zbiornika Cieszanowice w dawnym województwie piotrkowskim (zbiorniki realizowane przez Wojewódzkie Zarządy Melioracji i Urządzeń Wodnych – WZMiUW). Tę listę należy też uzupełnić o polder Buków na Odrze oraz prace wstępne poprzedzające budowę wielkiego polderu Racibórz na Odrze. Łączna kwota dotacji udzielonych przez Narodowy Fundusz na budowę dużych wielozadaniowych zbiorników wodnych wyniosła ponad 1 miliard zł. Pojemność dużych zbiorników wybudowanych z finansowym udziałem Narodowego Funduszu pozwoliła na uzyskanie retencji ponad 150 mln m³, a po zakończeniu budowy Świnnej Poręby wielkość ta wzrosła o kolejne 161 mln m³ wody. Na liście dużych, wieloletnich inwestycji dofinansowanych przez Narodowy Fundusz i realizowanych przez RZGW są także stopnie wodne: Dwory i Smolice na Wiśle oraz jaz Lipki i stopień wodny Małczyce na Odrze. Na te cele przeznaczone zostało ponad 650 mln zł w formie dotacji. Narodowy Fundusz finansuje szereg innych, równie ważnych, choć mniejszych inwestycji, realizowanych przez RZGW oraz WZMiUW. Są to m.in. remonty obiektów hydrotechnicznych, prace regulacyjne, zabezpieczenia przed powodzią, usuwanie i naprawa szkód powodziowych. Wartość przekazanych środków na te inwestycje wynosi ponad 200 mln zł. Ponadto, w latach 2004-2013 Narodowy Fundusz finansował modernizację i dostosowanie do ruchu turystycznego Kanału Augustowskiego, stanowiącego zabytkową, transgraniczną drogę wodną, przeznaczając na to ponad 63 mln zł.

Prawie 3 miliardy na gospodarkę wodną

W latach 1989-2013, w sektorze gospodarki wodnej, Narodowy Fundusz wypłacił na ten cel około 2,9 mld zł, w większości w formie dotacji.

4 mln ludzi chronionych przed powodzią w ciągu pięciu lat

Zawarte tylko w latach 2009-2013 umowy o dofinansowanie projektów w dziedzinie gospodarki wodnej przewidują objęcie ponad 3,9 mln ludzi środkami ochrony przeciwpowodziowej.

Zapora na zbiorniku Wióry. Fot. Piotr Klimek

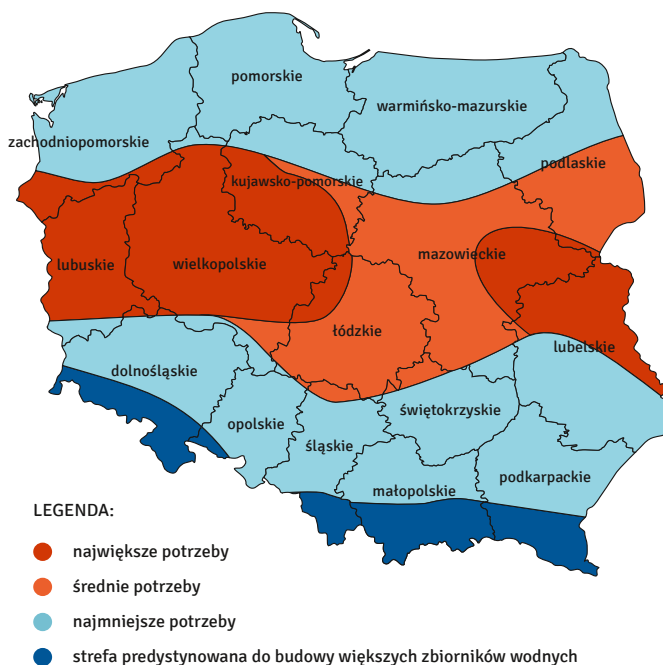
W początkach swojej działalności Narodowy Fundusz dofinansowywał inwestycje wieloletnie z dziedziny gospodarki wodnej w wysokości równej środkom budżetowym. W latach 2000-2001 środki NFOŚiGW stanowiły jedyne źródło finansowania 6 dużych inwestycji w gospodarce wodnej, natomiast obecnie, dotacje NFOŚiGW są głównym źródłem pokrywania kosztów budowy zbiornika Świnna Poręba (wydatkowano już prawie 750 mln zł) oraz stopnia Malczyce (wydatkowano ok. 590 mln zł).

Retencja w regionach

Poprawa ilościowa i jakościowa zasobów wód w Polsce (zaliczanych do najniższych w Europie) jest jednym z najważniejszych zadań gospodarki wodnej. Narodowy Fundusz od początku swojego istnienia finansował lokalne i regionalne przedsięwzięcia wspierające zwiększanie zasobów wodnych. Efektem działania NFOŚiGW, szczególnie w latach 90-tych, przy znaczącym współudziale wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej, jest dofinansowanie przedsięwzięć zlokalizowanych na terenie 12 województw, zawarcie ponad 45 umów na dofinansowanie budowy lub modernizacji ok. 130 obiektów, wśród których większość to zbiorniki retencyjne:

- **duże, o pojemności powyżej 1,0 mln m³:** Radziny, Michalice, Mielimąka, Jeżewo, Murowaniec, Majdan Zahorodyński, Kraśnik, Stare Miasto;
- **średnie, o pojemności powyżej 500 tys. m³:** Zadębie, Ryczeń, Słupsko, Dębowy Las, Joachimów-Ziemiary, Krynką;
- **oraz znacznie mniejsze, o pojemnościach 50-300 tys. m³:** Siennica Różana, Stańków, Sitawka, Jasionówka, Zarzeczany, Stradomia Wierzchnia, Czarnocin, Nieznamierowice, Borki, Topornia, Próba (ponad 30 zbiorników).

Na dofinansowanie przedsięwzięć z zakresu małej retencji w latach 1992-2008 Narodowy Fundusz przeznaczył prawie 57 mln zł. Efektem tych inwestycji jest retencjonowanie ponad 35 mln m³ wody (retencja powierzchniowa).

Hierarchia potrzeb małej retencji wodnej w Polsce (na podstawie opracowania z 1995 r. Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej oraz Instytutu Melioracji i Użytków Wodnych). Rys. Monika Pietras

Ponad 12 mld zł na ochronę wód

Budowa, rozbudowa i modernizacja oczyszczalni ścieków oraz systemów kanalizacyjnych, w aglomeracjach i najbardziej uciążliwych dla środowiska zakładach przemysłowych, wiąże się z likwidacją miejsc zrzutu (tzw. hot spots) ogromnego ładunku ścieków do wód powierzchniowych. Polska zobowiązała się do takich działań, ratyfikując międzynarodowe umowy związane z ochroną wód Morza Bałtyckiego. Ścieki komunalne i przemysłowe odprowadzane do Bałtyku zachwiały równowagę ekologiczną środowiska morskiego. Duże aglomeracje i zakłady przemysłowe usytuowane w pobliżu linii brzegowej oraz w sąsiedztwie rzek wpadających bezpośrednio do morza są głównym źródłem zanieczyszczenia Bałtyku. Dopływ znacznej ilości związków biogenych, tj. azotu i fosforu, pochodzących ze ścieków komunalnych i działalności rolniczej oraz hodowli zwierzęcej, stanowi poważne zagrożenie dla życia biologicznego w środowisku morskim.

Ochrona wód z dofinansowaniem NFOŚiGW

W latach 1989-2013 w dziedzinie „ochrona wód” Narodowy Fundusz zawarł ponad 3,6 tys. umów na kwotę ponad 12 mld zł, a wartość dofinansowanych przedsięwzięć wodno-kanalizacyjnych przekroczyła 53,5 mld zł.

W ostatnich latach osiągnięty tu został wyraźny postęp. Podjęte na szeroką skalę działania inwestycyjne przyniosły wzrost liczby oddawanych do użytku oczyszczalni ścieków oraz poprawę jakości odprowadzanych wód i skuteczności istniejących oczyszczalni. Zrealizowano także wiele kilometrów sieci kanalizacyjnej umożliwiając tym samym zebranie i oczyszczenie znaczącej ilości powstających w kraju ścieków komunalnych. Podstawowym celem pomocy finansowej Narodowego Funduszu w ochronie wód było uzyskanie optymalnego efektu ekologicznego, wyrażającego się poprawą jakości wód powierzchniowych i podziemnych oraz zwiększeniem zasobów wody.

W ochronie wód podstawowe efekty ekologiczne określane są redukcją ładunku zanieczyszczeń odprowadzanych do środowiska w ściekach komunalnych. Ładunek ten oznaczany jest Równoważną Liczbą Mieszkańców (RLM). Przepustowość oczyszczalni ścieków wyrażana jest zarówno w m³/d, jak i RLM-ach. W wyniku realizacji inwestycji wodno-ściekowych stworzono warunki do oczyszczenia ścieków, których ładunek odpowiadał 20 mln RLM. Należy

Oczyszczalnia ścieków „Czajka” w Warszawie. Fot. Kacper Kowalski dla MPWiK

zaznaczyć, że przystąpienie Polski do Unii Europejskiej spowodowało zwiększenie wymagań dotyczących jakości oczyszczonych ścieków oraz zagospodarowania osadów ściekowych. Ponadto w ostatnim ćwierćwieczu nastąpił szybki rozwój nowoczesnych technologii w dziedzinie oczyszczania ścieków i unieszkodliwiania osadów, co spowodowało z kolei wzrost inwestycji modernizacyjnych, które objęły również stosunkowo nowe oczyszczalnie. Narodowy Fundusz uczestniczył w finansowaniu modernizacji kilkuset takich obiektów.

Z pożyczek na budowę oczyszczalni i kanalizacji sanitarnej skorzystały setki miast, z terenu całej Polski, położonych w zlewniach głównych rzek i przybrzeżnej strefy Bałtyku m.in.: Świnoujście, Koszalin, Słupsk, Darłowo, Ustka, Kamień Pomorski, Tczew, Gdynia-Dębogórze i wiele innych miejscowości. Narodowy Fundusz dofinansował rozbudowę oczyszczalni ścieków Gdańsk-Wschód, która wpływa na poprawę czystości wód przybrzeżnych w Zatoce Gdańskiej oraz na stan środowiska terenów rekreacyjnych, plaż, jak również wód powierzchniowych delty Wisły. Z pomocy finansowej Narodowego Funduszu przy budowie i modernizacji oczyszczalni ścieków, sieci kanalizacji sanitarnej skorzystały m.in.: Wrocław, Kraków, Łódź, Poznań, Radom, Kielce, Lublin, Wałbrzych, Częstochowa, Toruń, a także Warszawa.

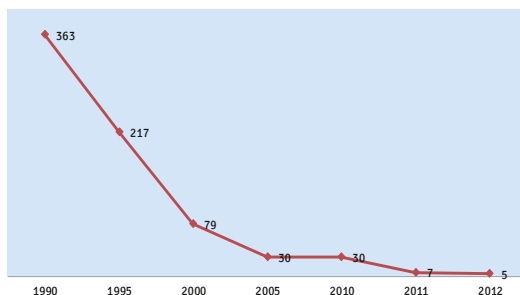
Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych

W ochronie wód Polska od szeregu lat prowadzi aktywną politykę, której celem jest m. in. zapewnienie właściwego stanu zasobów wodnych. Będąc jednym z sygnatariuszy „Konwencji w ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego” z 1974 i 1992 roku (tzw. Konwencji Helsińskich) Polska jest zobowiązana do oczyszczania ścieków komunalnych w sposób zapewniający usuwanie azotu i fosforu do poziomu nie powodującego eutrofizacji Bałtyku. Ze względu na fakt, że niemal cały obszar Polski należy do zlewni Morza Bałtyckiego, ratyfikowanie Konwencji obliguje Polskę do stosowania odpowiedniego oczyszczania ścieków. Dyrektywa 91/271/EWG w sprawie oczyszczania ścieków komunalnych i przyjęte do niej w Traktacie Akcesyjnym okresy przejściowe, nakładają na Polskę obowiązek wyposażenia (w określonych terminach), wszystkich aglomeracji o równoważnej liczbie mieszkańców większej od 2000, w systemy kanalizacyjne dla ścieków komunalnych oraz zapewnienie ich biologicznego oczyszczania. W celu realizacji Traktatu Akcesyjnego został sporządzony przez Ministra Środowiska i zatwierdzony przez rząd w grudniu 2003 r. Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych (KPOŚK), aktualizowany następnie w latach 2005, 2009 oraz 2010. W toku jest obecnie IV Aktualizacja KPOŚK. Program zawiera wykaz niezbędnych przedsięwzięć w zakresie budowy i modernizacji oczyszczalni ścieków oraz zbiorczych sieci kanalizacyjnych.

Udział NFOŚiGW w realizacji KPOŚK

Ze względu na olbrzymie rozmiary programu inwestycyjnego do osiągnięcia już w 2005 r. Narodowy Fundusz, działając zgodnie z Polityką Ekologiczną Państwa, uznał realizację zadań wynikających z KPOŚK, za priorytet na lata 2004-2005. Było to wówczas największe i najkosztowniejsze przedsięwzięcie, w finansowaniu którego partycypował Narodowy Fundusz wspólnie z wojewódzkimi funduszami. Ustalono zostały preferencyjne zasady

Liczba miast bez oczyszczalni ścieków

Miasta bez oczyszczalni ścieków 1990-2012

Źródło: „Ochrona Środowiska 2013”, GUS, Warszawa.

NFOŚiGW w KPOŚK

W ramach Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych zawarto 470 umów na realizację inwestycji w 297 aglomeracjach. Osiągnięty efekt ekologiczny w 167 wybudowanych lub zmodernizowanych oczyszczalniach ścieków to redukcja ładunku zanieczyszczeń w wysokości ponad 5 mln RLM. Długość wybudowanej kanalizacji sanitarnej przekroczyła 5 tys. km. Całkowity koszt wszystkich inwestycji przekroczył 3,1 mld zł, a środki wypłacone Narodowego Funduszu (1 353 mln zł) stanowiły ok. 43% poniesionych przez beneficjentów wydatków.

udzielania pożyczek i dotacji oraz kryteria wyboru przedsięwzięć. Szczególne preferencje stworzono dla tych inwestycji, które przyczyniały się do osiągnięcia efektu ekologicznego do końca 2005 r., tj. do zakończenia pierwszego okresu dostosowawczego. Narodowy Fundusz wprowadził korzystne zasady finansowania (nisko oprocentowane pożyczki do 80% kosztów przedsięwzięcia, możliwość umorzenia połowy pożyczki, dotacja na przygotowanie dokumentacji), aby pobudzić działalność inwestycyjną w porządkowaniu gospodarki ściekowej. Od aktywności samorządów i innych podmiotów zależało bowiem, czy wykorzystają wszystkie możliwości finansowe na realizację inwestycji, które mają znaczący wpływ na dalszą poprawę stanu środowiska w Polsce według unijnych standardów. Preferencyjne zasady dofinansowania przedsięwzięć wpisanych do KPOŚK realizowanych w latach 2004-2005 i kontynuowanie przez Narodowy Fundusz wsparcia ze środków krajowych dla inwestycji kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków w kolejnych latach przyniosły znaczące efekty.

Program „Gospodarka wodno-ściekowa w aglomeracjach”

W 2013 r. zatwierdzony został program priorytetowy „Gospodarka wodno-ściekowa w aglomeracjach” konsolidujący obowiązujące dotąd w NFOŚiGW programy w dziedzinie ochrony wód (przejmując równocześnie przewidywane w ich ramach budżety). Precyzuje on warunki oferowanego przez NFOŚiGW, począwszy od 2014 r., dofinansowania przedsięwzięć z zakresu ochrony wód. Podstawowe z nich to:

- wielkość aglomeracji, na terenie której realizowane jest przedsięwzięcie, wynosi nie mniej niż 2000 RLM,
- aglomeracja uwzględniona jest w aktualnej wersji KPOŚK,
- dostępne formy dofinansowania: pożyczka (z możliwością częściowego umorzenia dla wybranych przedsięwzięć), dopłaty do oprocentowania kredytu bankowego lub ceny wykupu obligacji,
- kanalizacja sanitarna i/lub oczyszczalnia ścieków będące przedmiotem dofinansowania spełnią, po zakończeniu realizacji projektu, wymogi Dyrektywy Rady 91/271/EWG.

Przewidywana w programie wielkość wypłat wynikających z umów zawartych w dziedzinie ochrony wód w latach 2010-2013 i z zobowiązań planowanych jeszcze do podjęcia w latach 2014-2015, wynosi prawie 600 mln zł.

Przydomowe oczyszczalnie ścieków

W latach 2011 – 2013 Narodowy Fundusz prowadził nabory wniosków na dofinansowanie podłączeń budynków do istniejącej sieci kanalizacyjnej oraz budowę przydomowych, biologicznych oczyszczalni ścieków na terenach o rozproszonej zabudowie. W ciągu trzech lat zawarto 76 umów pożyczki na łączną kwotę 83,3 mln zł oraz 166 umów dotacji w wysokości 139 mln zł. W ramach już zawartych i planowanych do zawarcia umów zostanie wybudowanych prawie 6 tys. przydomowych biologicznych oczyszczalni ścieków, z których korzystać będzie 30 tys. osób i ponad 35 tys. podłączeń kanalizacyjnych dla ponad 187 tys. osób.

Współfinansowana przez UE modernizacja oczyszczalni ścieków w Grodzisku Mazowieckim.

Fot. Marta J. Grabowska

Nadzwyczajne zagrożenia i monitoring środowiska

Przełom ustrojowy 1989/1990 spowodował, że już od początku lat 90-tych gwałtownie wzrosło zapotrzebowanie na wiedzę o rzeczywistym stanie środowiska w Polsce, tym bardziej, że w poprzednich latach władze PRL-u blokowały dostęp do wielu informacji, a cenzura ograniczała publikacje. Otwarcie się Polski na świat, podejmowanie zobowiązań międzynarodowych w ochronie środowiska, wprowadzenie mechanizmów rynkowych w gospodarce, a przede wszystkim akcesja Polski do struktur Wspólnoty Europejskiej, oznaczały także konieczność stworzenia nowoczesnego systemu pozyskiwania, gromadzenia, przetwarzania i udostępniania informacji o środowisku. Na dane z monitoringu czekała gospodarka, a rzetelnych informacji o stanie środowiska i zagrożeniach domagało się społeczeństwo.

Państwowy Monitoring Środowiska

Już w drugim roku działania NFOŚiGW rozpoczął finansowanie monitoringu środowiska. Zaczęto się od wsparcia dla Ośrodków Badań i Kontroli Środowiska (główna baza pomiarowa i laboratoryjna), które z czasem stanowią podstawę do utworzenia Wojewódzkich Inspektoratów Ochrony Środowiska (WIOŚ), czyli swego rodzaju „policji ekologicznej”. Od 1992 r. Narodowy Fundusz finansuje przedsięwzięcia związane z organizacją i funkcjonowaniem systemu Państwowego Monitoringu Środowiska (PMS).

Celem dofinansowania jest przede wszystkim tworzenie bazy i realizacja prac pomiarowych w ramach PMS, w tym realizacja prac badawczych i pomiarowych wynikających z międzynarodowych zobowiązań Polski. Dotychczas realizowane przedsięwzięcia z dziedziny monitoringu finansowane były w ścisłym uzgodnieniu z Głównym Inspektorem Ochrony Środowiska, ustawowo koordynującym system PMS i zgodnie z wieloletnimi programami PMS. W wyniku wieloletniej współpracy i pomocy finansowej udzielanej Inspekcji Ochrony Środowiska we wszystkich WIOŚ i ich delegaturach został wdrożony certyfikowany system jakości. Dzięki temu stworzono w Polsce sieć nowoczesnych laboratoriów funkcjonujących w oparciu o europejskie kryteria.

Prawie 680 milionów złotych na monitoring środowiska

W zakresie monitoringu środowiska, do końca 2013 r. Narodowy Fundusz dofinansował 559 przedsięwzięć. Łączna kwota pomocy finansowej przeznaczanej na ten cel wyniosła prawie 679 mln zł, przy wartości kosztorysowej dofinansowywanych przedsięwzięć na poziomie ponad 845 mln zł.

Przeciwdziałanie i usuwanie skutków nadzwyczajnych zagrożeń

Rok „wielkiej wody” w najnowszej historii Polski (1997) unaoczniał ogrom zadań, jakie jeszcze trzeba podjąć w ochronie przeciwpowodziowej i retencjonowaniu wód. Na usuwanie skutków tamtej powodzi w obiektach ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW wydatkował ok. 290 mln zł. Niestety, kolejna wielka powódź w 2010 r., przyniosła również katastrofalne skutki. Na ich usuwanie Narodowy Fundusz wydatkował ok. 430 mln zł. Z finan-

Przebudowany po powodzi Kanał Raduni w Gdańsku. Fot. Lech Makara

Fala powodziowa na Nysie Kłodzkiej w 1997 roku. Fot. RZGW Wrocław

sowym udziałem NFOŚiGW powstaje również system ISOK, czyli **Informatyczny System Ostoły Kraju** przed nadzwyczajnymi zagrożeniami. Jednym z elementów systemu jest budowa map zagrożenia i ryzyka powodziowego oraz przygotowanie systemu informatycznego ostrzegającego o zagrożeniach.

W działanie to wpisuje się również wspieranie **Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego**, którego celem jest ujednoczenie działań o charakterze ratowniczym, podejmowanych w sytuacjach zagrożenia życia, zdrowia, mienia oraz środowiska. NFOŚiGW od wielu lat wspiera wyposażenie jednostek Państwowej Straży Pożarnej, Ochotniczej Straży Pożarnej, Policji, Straży Granicznej, organizacji prowadzących akcje ratownicze (TOPR – Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, GOPR – Górskie OPR, WOPR – Wodne OPR). Od 2006 r. zakupy sprzętu dla tych jednostek są dokonywane na podstawie Porozumienia Ministrów: Środowiska oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie współdziałania w zwalczaniu zagrożeń dla środowiska. Łączna kwota dofinansowania tych zadań wyniosła ok. 292 mln zł.

Utrzymanie państwowej służby hydro-meteo

W 2001 r. Narodowy Fundusz przejął znaczną część odpowiedzialności za finansowanie działalności państwowej służby hydrologiczno-meteorologicznej, której prowadzenie zostało powierzone, zgodnie z ustawą Prawo wodne, Instytutowi Meteorologii i Gospodarki Wodnej. Ze środków NFOŚiGW finansowane są zarówno działania bieżące, takie jak: utrzymanie stacji sieci pomiarowo-obszaryjnej, utrzymanie systemu gromadzenia, przetwarzania i opracowania danych i informacji hydrologiczno-meteorologicznych, a także działania inwestycyjne, polegające na budowie nowych i modernizacji już istniejących stacji, rozmieszczonych na terenie całego kraju.

Ponad miliard na przeciwdziałanie i usuwanie skutków nadzwyczajnych zagrożeń

Na przeciwdziałanie nadzwyczajnym zagrożeniom środowiska oraz usuwanie ich skutków Narodowy Fundusz wypłacił w latach 1989-2013 w formie dotacji ok. 1 012 mln zł.

Ponad 640 milionów złotych na państwową służbę hydrologiczno-meteorologiczną

W latach 2001 – 2013 Narodowy Fundusz przeznaczył ponad 640 mln zł na dofinansowanie działalności państwowej służby hydrologiczno-meteorologicznej.

Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów

Imponująco wygląda lista kilku tysięcy umów zawartych od 1989 r. w dziedzinie ochrony przyrody i krajobrazu. Trzeba pamiętać, że ochrona środowiska przyrodniczego (przyroda żywna i nieożywiona) wymaga działań komplementarnych, wieloletnich. Ochrona przyrody nie jest zbiorem pojedynczych przedsięwzięć, wycinkowych projektów. Żeby osiągnąć efekt (także w leśnictwie) powinny być one realizowane i często powtarzane przez wiele lat. Nie zawsze przynoszą widoczne efekty od początku realizacji. Finansując, głównie dotacjami, zadania inwestycyjne i nieinwestycyjne w ochronie przyrody i krajobrazu NFOŚiGW wspierał realizację krajowych programów zachowania gatunków, w tym m. in.:

- **restytucję i hodowlę restytucyjną żubra**
 - począwszy od 1989 r. w 7 ośrodkach zamkniętej hodowli żubrów oraz w stadach wolnościowych. NFOŚiGW wspierał finansowo wszystkie jednostki uczestniczące w hodowli restytucyjnej żubra;
- **aktywną ochronę głuszca i cietrzewia**
 - utworzono hodowlę wolierową w Nadleśnictwie Wiśla i w Poleskim Parku Narodowym oraz prowadzono ochronę siedlisk tych ptaków;
- **aktywną ochronę nietoperzy w Polsce** – program realizowany m. in. w rezerwacie „Nietoperek” oraz w innych skupiskach nietoperzy w Wielkopolsce;
- **ochronę żółwia błotnego** – utworzono m.in. ośrodek hodowli w Poleskim PN;
- **restytucję ryb wędrownych** – program prowadzony jest na wybranych obszarach Polski i ma na celu odbudowę populacji m.in. certy, łososia, troci wędrownej i jeziorowej. NFOŚiGW uczestniczył w odtwarzaniu składu gatunkowego ichtiofauny w biocenozach rzecznych i jeziorowych poprzez zarybianie wybranymi gatunkami ryb, a także w zwiększaniu hodowli w pięciu ośrodkach zarybieniowych Polskiego Związku Wędkarskiego.

Ponad 1,1 mld zł na ochronę przyrody i leśnictwo

W latach 1989-2013 na realizację przedsięwzięć w ochronie przyrody i leśnictwie Narodowy Fundusz zawarł prawie 2,3 tys. umów (głównie dotacyjnych) na ogólną kwotę dofinansowania ponad 1,1 mld zł. Koszt tych zadań przekroczył 2,6 mld zł.

Ochrona ekosystemów wodnych w Roztoczańskim Parku Narodowym. Fot. Paweł Marczakowski

Poza realizacją wymienionych programów Narodowy Fundusz wspierał działania na rzecz ochrony wielu gatunków roślin i zwierząt, np.:

- pustułki (zwiększenie miejsc lęgowych), pluszcza, sokoła wędrownego, ohara, bociana czarnego, puchacza;
- orła przedniego, orlika krzykliwego, orlika grubodziobego – poprzez wybudowanie platform gniazdowych i kształtowanie biotopu;
- dofinansowano także hodowlę zachowawczą konika polskiego i konia huculskiego.

W ramach ochrony puli genowej gatunków roślin Narodowy Fundusz wspierał m. in.:

- ochronę zasobów genowych w warunkach „ex situ” (Ogród Botaniczny PAN, Ogród Botaniczny UW, palmiarnia w Łodzi);
- bank nasion roślin uprawnych i ich przodków – Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin.

Krajobraz i dziedzictwo narodowe

Jako element ochrony krajobrazu prowadzona jest również ochrona zabytkowych założeń pałacowo – parkowych poprzez udzielanie pomocy finansowej na przywracanie walorów przyrodniczych najcenniejszym w kraju obiektom sztuki ogrodowej i parkowej. Pomoc finansowa została skierowana m. in. do zabytkowych parków:

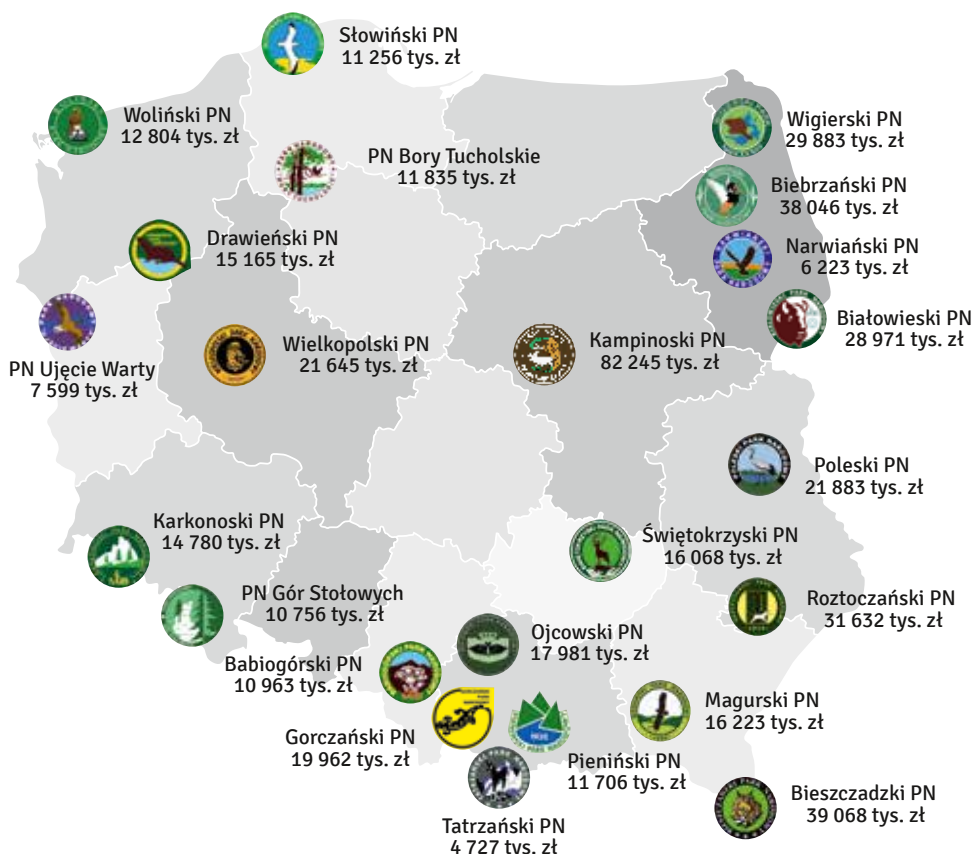
- Muzeum – Zamku w Łańcucie, Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawie, Muzeum Zamoyskich w Kozłowie, Muzeum Pałacu w Wilanowie;
- parku pałacowego w Puławach, parku dworskiego w Żelazowej Woli, parków pałacowych w Antoninie, Kórniku, Rogalinie;
- parków zdrojowych w Kudowie i Szczawnie Zdroju.

Perty polskiej przyrody – parki narodowe

Umowa z numerem 6/1989 (zawarta z Kampinoskim Parkiem Narodowym) to początek finansowania przez Narodowy Fundusz przedsięwzięć w parkach narodowych, głównie w dziedzinie ochrony przyrody i edukacji

Zmodernizowane z finansowym udziałem NFOŚiGW schronisko w Dolinie 5 Stawów Polskich w Tatrach. Fot. Schronisko 5 Stawów

Kwota umów zawartych przez NFOŚiGW w parkach narodowych w okresie 1989-2013 Rys. Monika Pietras

ekologicznej. Narodowy Fundusz finansuje w parkach narodowych nie tylko zadania inwestycyjne (np. ośrodki edukacyjne i muzea przyrodnicze, oczyszczalnie ścieków, infrastrukturę techniczną), ale także przedsięwzięcia nieinwestycyjne, dotyczące np. ochrony cennych ekosystemów, zarówno lądowych, jak i wodnych, ochrony rzadkich i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt, jak również opracowania planów ochrony. W zakresie wspierania działań w ochronie siedlisk realizowanych przez parki narodowe:

- wykonano projekty planów ochrony dla 22 parków narodowych (tylko Tatrzański PN zrobił to z własnych środków) oraz dla 7 parków krajobrazowych;
- wykupiono ok. 900 ha gruntów w celu poddania ich renaturyzacji (największy program wykupu gruntów na szeroką skalę rozpoczął się w 1996 r. w Kampinoskim PN).

Kilka parków narodowych otrzymało wsparcie NFOŚiGW już na etapie ich tworzenia (1990 – Poleski PN, 1993 – Biebrzański PN, 1995 – Magurski PN, 1996 – PN Bory Tucholskie, 1998/2001 – PN Ujście Warty). Znaczące wsparcie ze strony NFOŚiGW uzyskał w 1992 r. Międzynarodowy Rezerwat Biosfery „Karpaty Wschodnie” – pierwszy rezerwat UNESCO leżący na obszarze trzech

Prawie pół miliarda złotych dla parków narodowych

W okresie 1989-2013 Narodowy Fundusz zawarł z 23 parkami narodowymi w Polsce 1476 umów o dofinansowanie projektów o wartości ponad 483,4 mln zł. Całkowity koszt dofinansowanych zadań wynosi prawie 785,6 mln zł. Procentowy udział NFOŚiGW w tych przedsięwzięciach wynosi bez mała 62%. Szacuje się, że finansowy udział Narodowego Funduszu w utrzymaniu i prowadzeniu bieżącej działalności naukowej, dydaktycznej i edukacyjnej polskich parków narodowych wynosi średnio ok. 25-30% rocznie.

krajów. Później, wysoka ocena działalności Bieszczadzkiego PN, jądra rezerwatu UNESCO, przyniosła kolejne prestiżowe nagrody, w tym Dyplom Europy. W 1995 r. dotacje inwestycyjne NFOŚiGW pozwoliły na budowę ośrodków edukacyjno-metodycznych i dydaktyczno-muzealnych, które wzbogaciły cały pakiet działań edukacyjnych i naukowych prowadzonych w parkach narodowych.

Leśny ekosystem pod ochroną

Już w pierwszych latach działalności Narodowy Fundusz musiał zmierzyć się z nowym wyzwaniem: finansowaniem likwidacji wielkoobszarowych skutków pożarów lasów, które w latach 90-tych spustoszyły m.in. nadleśnictwa Rudy Raciborskie, Potrzebowice, Sokołów Podlaski. Koszty i skala prac przy usunięciu skutków pożarów i zagospodarowaniu rozległych pogorzeliś potwierdziły też ważną rolę Narodowego Funduszu jako instytucji współfinansującej profilaktykę przeciwpożarową, która obejmowała m.in. systemy obserwacji naziemnej oraz szybkiego reagowania, umożliwiające wczesne wykrycie pożaru oraz szybkie do niego dotarcie i ugaszenie. Na ogólnopolski system ochrony przeciwpożarowej lasów w latach 1998-2012 Narodowy Fundusz wydatkował ponad 55,3 mln zł. Fundusz pomagał też lasom finansowo w ramach usuwania skutków powodzi z lipca 1997 r. m.in. w nadleśnictwach Ustroń i Bardo Śląskie. W lipcu 2002 r. Narodowy Fundusz udzielił dotacji prawie 2,5 mln zł oraz pożyczki w wysokości blisko 10 mln zł na zagospodarowanie zniszczonych przez huragan lasów północno-wschodniej Polski, szczególnie w Puszczy Piskiej.

Od kilku lat mniejsze zagrożenie stanowi pojawiające się kiedyś częściej masowe wystąpienie, czyli gradacja, owadów żerujących na liściach drzew, obejmujące duży obszar lasów. Przeciwdziałanie z ziemi i powietrza, na ogół kosztowne i trudne logistycznie, wymaga podjęcia kompleksowych działań. NFOŚiGW wspierał finansowo wiele akcji ochronnych związanych z gradacją szkodników. W latach 1994-1995 NFOŚiGW włączył się w akcję zwalczania największej gradacji brudnicy mniszki (areal zabiegów ratowniczych objął 876 tys. ha, niemal 10% polskich lasów!), przeznaczając na ten cel ok. 15 mln zł, co stanowiło wówczas połowę budżetu na ochronę przyrody.

Ochrona kuliśki wielkiej w kluczowych ostojach gatunku w Polsce. Fot. Krzysztof Nawrocki

Przebudowa i odnowienie drzewostanów

Gwałtowny rozwój przemysłu ciężkiego i energetyki po II wojnie światowej stanowił ogromne zagrożenie dla gospodarki leśnej opartej na monokulturach sosnowych i świerkowych. Czynnikiem najbardziej szkodliwym stały się przede wszystkim emisje przemysłowe powodujące osłabienie drzew i drzewostanów, masowy rozwój szkodników wtórnych i chorób grzybowych, a w efekcie zamieranie lasów, np. w Górach Izerskich i Beskidach. Dotacje udzielone przez Narodowy Fundusz w 1992 r. na przebudowę i odnowienie drzewostanów były pierwszymi dla Lasów Państwowych i miały na celu wsparcie gospodarki leśnej w rejonach, które od wielu lat znajdowały się pod silnym wpływem emisji przemysłowych. Główne prace (także z zakupem niezbędnego sprzętu leśnego) były skoncentrowane na terenie Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych (RDLP) w Katowicach (Górny Śląsk, Beskidy) i RDLP we Wrocławiu (Sudety). Przebudowa drzewostanów przyniosła wymierne efekty. Z opracowania Instytutu Badawczego Leśnictwa wynika, że właśnie w RDLP Katowice i RDLP Wrocław w okresie 1998-2002 zanotowano znaczną poprawę stanu lasów (o 15-20% obniżył się udział drzew uszkodzonych). Dofinansowano również przebudowę drzewostanów na terenie leśnych zakładów doświadczalnych wyższych uczelni.

Lasy w przebudowie

Łącznie w latach 1992-2012 na realizację przebudowy drzewostanów Narodowy Fundusz przeznaczył ponad 70,7 mln zł. Z udziałem tych środków wykonano przebudowę – odnowienia drzewostanów na łącznej powierzchni 76,5 tys. ha.

Krajowy Program Zwiększania Lesistości

Jednym z ważniejszych zadań Narodowego Funduszu był i jest współudział w realizacji Krajowego Programu Zwiększania Lesistości (KPZL), przyjętego przez rząd w 1995 r. i zakładającego osiągnięcie lesistości kraju na poziomie 30% do roku 2020 i 33% w roku 2050. W ramach programu przewidziano zalesienie 700 tys. ha gruntów. Włączając się w realizację KPZL Narodowy Fundusz w latach 1997-2012 udzielił Lasom Państwowym wsparcia finansowego w wysokości ponad 43,8 mln zł na zalesienie 8465 ha gruntów porolnych oraz na przygotowanie gleby do zalesień na powierzchni 61,5 tys. hektarów.

Prowadzona na szeroką skalę przebudowa drzewostanów pozostających pod wpływem emisji przemysłowych, odnowienia pożarzysk i innych terenów pokłeskowych, a także rekultywacja terenów zdegradowanych wymagała modernizacji bazy szkółkarskiej. Dzięki dotacjom Narodowego Funduszu (ponad 31,6 mln zł) wybudowano oraz wyposażono wszystkie istniejące w Polsce, najnowocześniejsze w Europie, w pełni zautomatyzowane, szkółki kontenerowe produkujące sadzonki z zakrytym systemem korzeniowym działające m.in. w nadleśnictwach: Śnieżka (jako pierwsza budowana od 1992 r.), Rudy Raciborskie (1995 – poligon doświadczalny dla rozwoju szkółkarstwa), Jabłonna i Oleszyce. Dodatkowo, dzięki dofinansowaniu ze środków NFOŚiGW, wdrożona została w szkółkach kontenerowych oraz w kilkudziesięciu innych szkółkach tradycyjnych, polska metoda kontrolowanej mikoryzacji sadzonek drzew leśnych. Jest to metoda innowacyjna, pozwalająca na wprowadzenie do substratu glebowego grzybów mikoryzowych, niezbędnych do właściwego rozwoju młodych drzewek. Takie sadzonki, posiadające dużą odporność na stres środowiskowy, trafiają w miejsca szczególnie niekorzystne, gdzie nie radzą sobie drzewka produkowane w sposób tradycyjny (np. grunty porolne, grunty zdegradowane itp.). W 2001 r., gdy wprowadzano tę metodę w lasach, Polska była drugim krajem w Europie, który opracował i wdrożył technologię mikoryzacji drzew leśnych.

Nasiennictwo i banki genów

Wśród najważniejszych elementów decydujących o jakości przyszłych drzewostanów jest posiadanie materiału siewnego, o najwyższych parametrach genetycznych, pochodzącego z drzew doborowych. W celu zachowania najcenniejszych zasobów genowych został opracowany „Program zachowania leśnych zasobów genowych i hodowli selekcyjnych drzew leśnych w Polsce na lata 1991-2010”, w ramach którego tworzona jest baza nasienna i genowa Lasów Państwowych. NFOŚiGW dofinansował kwotą prawie 8,7 mln zł zakładanie plantacji nasiennych, zakup specjalistycznych maszyn i urządzeń, tworzenie przechowalni nasion drzew leśnych (banków genów). Z pomocą finansową Narodowego Funduszu wybudowano: Leśny Bank Genów w Kostrzycy (1994), magazyn wilgotny szyszek w Nadleśnictwie Czarna Białostocka, przechowalnię nasion buka w Nadleśnictwie Bielsko, Bank Genów Świerka Istebniańskiego w Nadleśnictwie Wisła, Regionalny Bank Genów w Nadleśnictwie Grotniki, przechowalnię

nasion w Nadleśnictwie Rudy Raciborskie oraz Regionalny Bank Genów w Zwierzyńcu. Finansowaniem ze środków NFOŚiGW objęto także zaplecze naukowe banku genów w Instytucie Badawczym Leśnictwa w Warszawie oraz zachowanie zasobów genowych drzew leśnych zgromadzonych w kolekcjach Instytutu Dendrologii Polskiej Akademii Nauk w Kórniku.

Program dla Beskidów

Jednym z większych przedsięwzięć, w których uczestniczył Narodowy Fundusz w zakresie przebudowy drzewostanów, był realizowany od 2003 r. „Program dla Beskidów”, finansowany przez trzech partnerów: NFOŚiGW, śląski WFOŚiGW oraz RDLP w Katowicach. Jego głównym celem było zapobieganie procesom obserwowanego zamierania lasów górskich, głównie w Beskidzie Śląskim i Żywieckim. Lasy beskidzkie odgrywają szczególną rolę w środowisku ze względu na ich funkcje pozaprodukcyjne: wodochronne, glebochronne, klimatotwórcze, krajobrazowe czy wreszcie edukacyjne i badawcze. Obecny stan lasu jest wynikiem prowadzonej w przeszłości gospodarki leśnej, na którą niebagatelny wpływ miały surowe warunki klimatyczne, wzrastające

Beskidzkie wzgórze ze zróżnicowanym drzewostanem.

Fot. RDLP Katowice

emisje i imisje przemysłowe wpływające negatywnie na środowisko oraz względy ekonomiczne, czyli osiągnięcie szybko dużych dochodów. Szacowano, że 90% drzewostanów świerkowych powinno zostać przebudowanych, tak aby wrócić do pierwotnego składu gatunkowego beskidzkich lasów, w tym głównie do buczyny. Konieczne było wzbogacenie różnorodności biologicznej ekosystemów leśnych, podniesienie ich odporności na szkodliwe oddziaływanie przemysłu i urbanizacji przy jednoczesnym spełnieniu przez nie funkcji pozaprodukcyjnych. Podstawowym celem programu beskidzkiego była przebudowa 2.800 ha litych drzewostanów świerkowych. W latach 2003-2008 Narodowy Fundusz wypłacił na ten cel ponad 8,1 mln zł. Program realizowany w Beskidach zapobiegł procesom zamierania drzewostanów na skalę bliską Górom Izerskim. Skutek dla środowiska byłby katastrofalny.

Dynamiczny rozwój oferty w ochronie przyrody

W 2008 r. NFOŚiGW uruchomił „szybką ścieżkę” rozpatrywania wniosków o dofinansowanie wykupu gruntów w parkach narodowych w ramach prawa pierwokupu na rzecz Skarbu Państwa. Nowy mechanizm finansowy pozwolił na ograniczanie presji inwestycyjnej na terenach chronionych. Dwa lata później do dwóch programów priorytetowych w ochronie przyrody i krajobrazu oraz ochronie i zrównoważonym rozwoju lasów doszedł kolejny „Zrównoważony rozwój rejonu Puszczy Białowieskiej”, w którym wprowadzono mechanizm udostępniania środków NFOŚiGW dla białostockiego WFOŚiGW. Program skierowany był do gmin powiatu hajnowskiego w związku z planowanym powiększeniem Białowieskiego Parku Narodowego. W 2011 r. uruchomiono kolejny instrument finansowy, który pozwolił parkom narodowym na zaciąganie preferencyjnych pożyczek na zachowanie płynności finansowej przedsięwzięć dofinansowanych przez UE oraz na uzupełnienie wkładu krajowego w projektach UE.

Edukacja ekologiczna i nauka na rzecz środowiska

Takiego dylematu nie rozstrzygniemy: jak wybrać z ponad 3,4 tys. umów zawartych przez Narodowy Fundusz w dziedzinie edukacji ekologicznej, tych kilka, kilkanaście, które szczególnie zasługują na listę referencyjną, na przykłady dobrych praktyk? Nie ma w Polsce drugiej takiej instytucji, która może poszczycić się równie imponującym poziomem dofinansowania tak dużej liczby przedsięwzięć służących edukacji ekologicznej naszego społeczeństwa. Bez konsekwentnie prowadzonej edukacji ekologicznej społeczeństwa wiele z przedsięwzięć inwestycyjnych w ochronie środowiska nie zyskałoby wystarczającej akceptacji społecznej. Nie byłoby wielu spektakularnych sukcesów w poprawie stanu środowiska. Dla zrównoważonego rozwoju kraju niezbędne są nie tylko inwestycje w nowoczesne, proekologiczne technologie i racjonalna gospodarka zasobami naturalnymi, ale również wysoka świadomość ekologiczna społeczeństwa oraz zmiana jego postaw i zachowań na sprzyjającą ochronie środowiska.

A początki były skromne, bo w 1990 r. zawarto jedynie sześć umów dotacyjnych w tej dziedzinie, dofinansowując projekty kwotą prawie 90 tys. zł. Rok później było już 27 umów dotyczących edukacji ekologicznej, a dofinansowanie Narodowego Funduszu osiągnęło poziom ponad 600 tys. zł. W kolejnych latach, do 1994 r., poziom finansowania działań edukacyjnych liczony był w milionach złotych, a w drugiej połowie lat 90-tych corocznie na dofinansowanie projektów edukacyjnych Narodowy Fundusz przeznaczał już od kilkunastu milionów złotych do ponad 24 mln zł (1999 r.). Ale rekordowe lata miały dopiero nadejść. Wśród pierwszych dotacji udzielonych przez NFOŚiGW w tej dziedzinie były zarówno projekty niewielkie (np. publikacje książkowe, konkursy, pomoce dydaktyczne, filmy, programy radiowo-telewizyjne, pakiety edukacyjne dla szkół), jak i inwestycyjne, które zainicjowały większe przedsięwzięcia. W 1991 r. pierwsza dotacja na uzupełnienie wyposażenia bazy edukacyjnej Ojcowskiego Parku Narodowego dała początek rozwojowi placówek edukacyjnych w polskich parkach narodowych. W pierwszej połowie lat 90-tych finansowanie Narodowego Funduszu najczęściej przeznaczane było na jednostkowe projekty edukacyjne, później na liście referencyjnych projektów edukacyjnych zaczęły pojawiać się duże, wieloletnie i cykliczne przedsięwzięcia.

Edukacja dla milionów

W drugiej połowie lat 90-tych finansowanie edukacji ekologicznej było już na poziomie średnio rocznie po kilkanaście milionów złotych. Do jednostkowych projektów edukacyjnych dołączyły przedsięwzięcia bardziej złożone, wieloletnie, adresowane do większej liczby odbiorców, do kolejnych środowisk zawodowych, grup społecznych i wiekowych. Narodowy Fundusz finansował programy, które angażowały w działania edukacyjne często od kilku do kilkudziesięciu, a nawet kilkuset

W dziedzinie edukacji ekologicznej w latach 1990-2013 Narodowy Fundusz dofinansował m.in.:

- działalność ponad 70 ośrodków edukacji ekologicznej, tj. ośrodków funkcjonujących w parkach narodowych, parkach krajobrazowych, na terenach leśnych kompleksów promocyjnych, ośrodków szczególnie ważnych w skali kraju oraz regionalnych centrów edukacji ekologicznej i terenowych ośrodków edukacji ekologicznej tzw. „zielonych szkół” (część tych ośrodków była wspierana kilkakrotnie);
- realizację ponad 270 ogólnopolskich kampanii i programów aktywnej edukacji ekologicznej w tym kilkunastu wieloletnich;
- realizację programów dydaktycznych z zakresu ochrony środowiska w ponad 60 wyższych uczelniach i w kilkudziesięciu szkołach średnich;
- realizację i wielokrotną emisję na antenie ogólnopolskiej ponad 120 filmów przyrodniczych, cyklicznych programów telewizyjnych oraz ponad 30 cyklicznych programów radiowych;
- produkcję około 300 pomocy dydaktycznych w tym: pakietów edukacyjnych, gier planszowych, quizów, filmów edukacyjnych na kasetach video i programów edukacyjnych na nośnikach CD;
- wydawanie ponad 100 tytułów czasopism i gazet poruszających problematykę dotyczącą ekologii, (większość tytułów wspierana była finansowo przez okres dłuższy niż jeden rok);
- wydanie ponad 3000 publikacji książkowych, broszur, folderów, map, biuletynów, plakatów, kalendarzy itp. w łącznym nakładzie ponad 5 mln egz.;
- organizację około 1000 konferencji, seminariów, kongresów, szkoleń, warsztatów itp.;
- przeprowadzenie ponad 1500 konkursów oraz imprez upowszechniających wiedzę ekologiczną.

tysiący osób. Szacunkowe dane z tych lat wskazują, że projekty realizowane w edukacji, z dotacją i logotypem Narodowego Funduszu, objęły już w latach dziewięćdziesiątych kilka milionów osób.

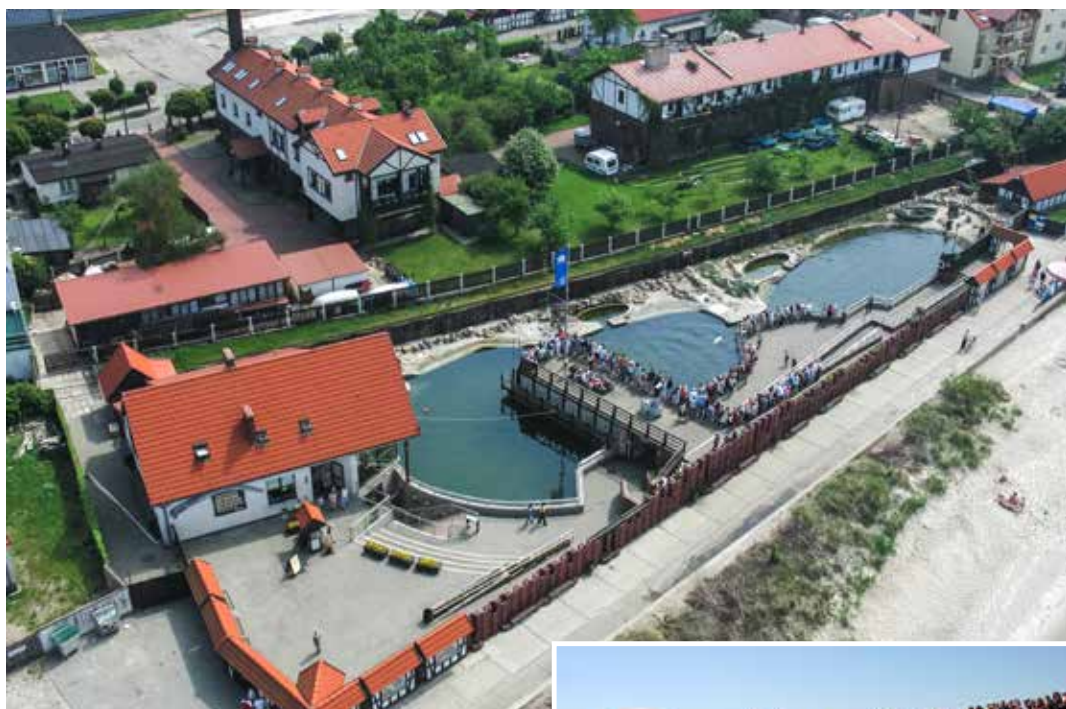
Wśród programów edukacyjnych, których realizacja rozpoczęła się w tym okresie na szczególną uwagę zasługują m.in.: międzynarodowy, skierowany do szkół, program edukacyjny GLOBE, polsko-amerykański Krąg, Czysta Wisła i Rzeki Przymorza – także angażujący szkoły, podobnie jak młodzieżowa kampania Ekozespołów, wieloletnie programy aktywnej edukacji w różnych środowiskach (np. program Czystszej Produkcji w Polsce, program Lokalnego działania na rzecz Ziemi Fundacji GAP), programy dydaktyczne (olimpiady, konkursy, cykle szkoleniowe, np. dla Straży Granicznej, izb i przedsiębiorstw rzemieślniczych), programy edukacyjne w szkołach wyższych. Szczególne miejsce na tej liście zajmują cykliczne programy telewizyjne i radiowe, filmy (m.in. filмотeka przyrody polskiej), dofinansowane tytuły prasy ekologicznej i publikacje w mediach wielokanałowych, multimedialne programy komputerowe i gry edukacyjne, pakiety edukacyjne wspomagające szkolne i pozaszkolne działania w różnych dziedzinach ochrony środowiska. Są na tej liście także przedsięwzięcia organizowane cyklicznie, co roku, np.: festyny z okazji Dnia Ziemi, Światowego Dnia Ochrony Środowiska, Dnia bez Samochodu (Tydzień Zrównoważonego Transportu), prezentacje oferty edukacji ekologicznej „Eko-Media-Forum” (towarzyszące przez kilka lat targom POLEKO), festiwale i konkursy twórczości kulturalnej związanej z ekologią, akcje angażujące tysiące wolontariuszy (np. „Sprzątanie Świata-Polska” od 1995 r.). Kontynuowane były (często z partycypacją finansową innych instytucji krajowych i środków zagranicznych) także projekty inwestycyjne, które rozbudowały bazę edukacji ekologicznej m.in. w parkach narodowych i krajobrazowych (w tym ścieżki edukacyjno-dydaktyczne), leśnych kompleksach promocyjnych, ogrodach botanicznych i arboretach. W drugiej połowie lat 90-tych Narodowy Fundusz finansował centra edukacji ekologicznej (w tym harcerskie prowadzące także „zielone szkoły”), któ-

Ponad miliard złotych na edukację – połowa z NFOŚiGW

W latach 1990-2013 w dziedzinie edukacji ekologicznej Narodowy Fundusz zawarł ponad 3400 umów o dofinansowanie projektów, przeznaczając na dotacje niemal 600 mln zł. Wartość zrealizowanych projektów sięga prawie 1,2 mld zł, a udział Narodowego Funduszu w ich finansowaniu kształtuje się na poziomie ok. 50%.

Zajęcia edukacyjne w Poleskim Parku Narodowym. Fot. A. Różycki

Fokarium Stacji Morskiej w Helu.

Fot. Dariusz Bógdał i Krzysztof Skóra

rych działalność objęta została patronatem ministrów środowiska i edukacji narodowej. W 1997 r. NFOŚiGW włączył się również w budowę fokarium na Helu, które w późniejszych latach odniosło spektakularny sukces zarówno naukowy, dydaktyczny, jak i edukacyjny.

Z roku na rok rosła lista projektów (przekraczając dwieście w 1995 r.), rosła też kwota dotacji, którą Narodowy Fundusz przeznaczał na dofinansowanie działań edukacyjnych (prawie 25 mln zł w 1999 r.). Zmieniały się również preferowane formy działań edukacyjnych, tak aby odpowiadały na potrzeby nowoczesnego społeczeństwa i sięgały po współczesne, preferowane zwłaszcza przez młode pokolenie, formy przekazu (multimedia, programy audio-video, cyfrowe techniki komunikacji), nie zapominając o osobach niepełnosprawnych (ścieżki edukacyjne dla niewidzących, unikalny w skali świata szkolny atlas przyrody dla niewidomych i słabo widzących). Fundusz finansował również szkolenia dla animatorów, negocjatorów, eko-mediatorów, nauczycieli oraz innych osób i organizacji zajmujących się profesjonalnie komunikacją społeczną w ochronie środowiska. NFOŚiGW w kolejnych latach definiował także tematy, w których oczekiwano preferowanych propozycji edukacyjnych. Wśród tych preferencji najczęściej pojawiała się problematyka gospodarki odpadami i szeroko rozumianej ochrony klimatu.

Profilaktyka zdrowotna dzieci i młodzieży

W programie wspierania edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju, Narodowy Fundusz od połowy lat 90-tych wspierał profilaktykę zdrowotną dzieci i młodzieży z obszarów, na których występują przekroczenia standardów jakości środowiska. Było to spełnienie 24. punktu protokołu „stolika ekologicznego” Okrągłego Stołu, w którym zapowiedziano program ratowania zdrowia młodego pokolenia w obszarach ekologicznego zagrożenia. W okresie 1995-1997 Narodowy Fundusz wspierał profilaktykę zdrowotną dzieci z terenów narażonych na środowiskowe zagrożenia zdrowotne wywołane przez ołów w rejonie Miasteczka Śląskiego i Tarnowskich Gór. Od 1998 r. na liście dotowanych znalazły się także fundacje i stowarzyszenia z Górnego Śląska, Zagłębia Miedziowego oraz innych

regionów Polski. W sumie, w latach 1995-2013 Narodowy Fundusz przeznaczył na ten cel ponad 19 mln zł. Wyjazdy profilaktyczne (w tym z terenów objętych klęskami żywiołowymi) oraz badania monitoringowe stanu zdrowia dzieci finansowane są zwykle z kilku źródeł: największych dotacji udzielają Narodowy i wojewódzkie fundusze ochrony środowiska, ale także zarządy miast, urzędy gmin, starostwa powiatowe, miejskie ośrodki pomocy społecznej oraz kuratoria oświaty.

Wsparcie dla organizacji ekologicznych

Narodowy Fundusz włączył się również w budowę i wzmacnianie potencjału organizacyjnego społeczeństwa obywatelskiego w działalności proekologicznej, w tym edukacyjnej. W 2003 r. uruchomiono (funkcjonujący do 2010 r.) program specjalnie nastawiony na wspieranie działalności pozarządowych organizacji ekologicznych (POE). Założenia i sposób funkcjonowania programu opracowywane były przy aktywnym udziale przedstawicieli POE. Celem wspólnych działań było wypracowanie rozwiązań pozwalających na efektywne wykorzystanie środków NFOŚiGW i transparentny proces wyboru organizacji uczestniczących w programie. Wsparcie otrzymało ponad 60 organizacji, które w sumie otrzymały ponad 7,6 mln zł. Dotacja Narodowego Funduszu przeznaczana była na wzmocnienie potencjału organizacyjnego, poprzez dofinansowanie bieżącej działalności tych organizacji w zakresie m.in. monitoringu środowiskowego, działalności interwencyjnej, informacyjnej, edukacyjnej. Wśród działań objętych dofinansowaniem znalazły się takie zadania jak: dofinansowywanie „zielonych miejsc pracy”, prowadzenie „zielonego telefonu” oraz punktów konsultacyjnych, prowadzenie interwencji terenowych, poprawa skuteczności działań z zakresu *public relations*, tworzenie i aktualizacja stron internetowych, udział w szkoleniach członków POE i tym samym podnoszenie ich kwalifikacji, prowadzenie bibliotek ekologicznych, pozyskiwanie pieniędzy z innych źródeł (np. funduszy).

Eko-edukacja dla współczesnych pokoleń

Początek XXI wieku, gwałtowny rozwój cyfrowych technik komunikacji i realizacja wielu programów z dofinansowaniem Unii Europejskiej, wywarły również wpływ na ewolucję programu „Edukacja ekologiczna” i finansowanie tej dziedziny przez Narodowy Fundusz. Pula środków i cele działań edukacyjnych oraz promocyjnych były często zdefiniowane w programach współfinansowanych przez Unię Europejską, a także darczyńców w programach NMF i MF EOG. Do środków krajowych na działania edukacyjne dofinansowywane przez NFOŚiGW doszły również fundusze na promocję zachowań proekologicznych społeczeństwa w programach i inwestycjach finansowanych z ISPA/FS, PO Infrastruktura i Środowisko (zwłaszcza V priorytetu na przyrodę i edukację), tzw. funduszy norweskich oraz Instrumentu Finansowego LIFE+. Nie umniejszając roli jednostkowych, pojedynczych projektów edukacyjnych, Narodowy Fundusz konsekwentnie zmierzał do ewolucyjnej zmiany priorytetów, komplementarności systemu finansowania, tak aby wsparciem mniejszych, regionalnych działań zajmowały się wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, a NFOŚiGW – programami ogólnopolskimi, ważnymi dla edukacji w skali kraju, o strategicznym znaczeniu dla prowadzenia polityki ochrony środowiska. Do listy kampanii i programów edukacyjnych, których realizacja wykraczała poza jeden rok, dołączyły kolejne, m.in.: Szkoły dla Ekorozwoju (lokalne centra edukacji ekologicznej), międzynarodowy Baltic Sea Project, kampanie WWF-Polska (ograniczenie nielegalnego handlu gatunkami zagrożonymi wyginięciem), młodzieżowa promocja ekologicznego stylu życia „Razem chronimy Ziemię”, projekty promujące sieć NATURA 2000, akcje społeczne aktywizujące różne środowiska („Święto drzewa”, „Zaadoptuj rzekę”), działania edukacyjne dotyczące gospodarki odpadami (m.in.: „Drugie życie elektrośmieci”), promujące ochronę środowiska w biznesie i samorządach („Energoszczędne biuro”, „Apetyt na klimat”). Konstruowaniu i wprowadzaniu w życie kolejnych ofert finansowych Narodowego Funduszu w programach priorytetowych towarzyszyły również działania informacyjne, promocyjne i edukacyjne, związane np. z energoszczędnym budownictwem, ochroną klimatu, zielonymi

Rekordowe lata w edukacji

Alokacja środków na projekty edukacyjne wynikająca z umów zawartych w latach 2009 – 2012 wyniosła prawie 174 mln zł. Rekordowy był rok 2013 z roczną alokacją w wysokości ok. 61 mln zł. W 2013 r. Zarząd NFOŚiGW podjął decyzję o prawie 2,5-krotnym zwiększeniu alokacji konkursowej środków do 53,6 mln zł. Był to największy budżet przyznany dotychczas przez NFOŚiGW dla pojedynczego konkursu w zakresie edukacji ekologicznej.

inwestycjami (GIS). Na liście dofinansowań Narodowego Funduszu w edukacji ekologicznej coraz częściej zaczęły pojawiać się projekty wieloletnie, nawet o kilkumilionowych budżetach.

Nauka, ekspertyzy i badania w ekologii

W połowie lat 90-tych rozpoczął się również wieloletni, stale rozwijany, etap aktywności i znaczenia Narodowego Funduszu jako instytucji wspierającej rozwój nauki polskiej. W 1995 r. wyodrębniona została w priorytetach NFOŚiGW dziedzina ekspertyz i prac naukowo-badawczych, których celem jest wsparcie działań

Ministra Środowiska w tym zakresie. Prace te zajmują istotne miejsce w systemie zarządzania i realizacji polityki ekologicznej kraju oraz finansowania ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Przyczyniają się do podnoszenia wiedzy, wypracowania poglądów oraz poszukiwania nowych rozwiązań. Są to najczęściej opracowania w formie raportów, analiz, porównań, które są następnie wykorzystywane przez Ministra Środowiska do realizacji polityki ekologicznej państwa. Znaczna ich część dotyczy również dostosowania polskiego prawodawstwa do prawa Unii Europejskiej, a także wypełniania zobowiązań Polski wynikających z umów, porozumień i konwencji międzynarodowych. Wyniki realizowanych prac mają duży wpływ na kształtowanie prawa i polityki ochrony środowiska w Polsce. Wykorzystywane są przy opracowywaniu wielu aktów prawnych, programów rządowych, a także podczas ich wdrażania i realizacji. Podejmowane są także tematy niezbędne do wypracowania stanowiska resortu w kontrowersyjnych sprawach społeczno-gospodarczych.

Pół miliarda na prace naukowo-badawcze i ekspertyzy

W latach 1995-2013 w dziedzinie ekspertyz i prac naukowo-badawczych zawarto 1390 umów, na ogólną kwotę prawie 586 mln zł.

Do najważniejszych prac, podejmowanych w latach 1995-2013, należą m.in.: opracowanie kolejnych edycji Polityki Ekologicznej Państwa, Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych, planów gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy w Polsce, ocen stanu technicznego i bezpieczeństwa obiektów hydrotechnicznych, realizacja projektu „GreenEvo – Akcelerator Zielonych Technologii”. Wśród największych zadań w tej dziedzinie, które uzyskały dofinansowanie z NFOŚiGW, były również dwie wielkie Konferencje Stron Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (COP 14 w 2008 r. w Poznaniu i COP 19 w 2013 r. w Warszawie). Dofinansowanie NFOŚiGW objęło również przygotowanie oraz zapewnienie obsługi polskiego Przewodnictwa w Radzie Unii Europejskiej („prezydencja” w UE) oraz towarzyszących działań edukacyjnych, informacyjnych i promocyjnych, w obszarze kompetencji resortu środowiska. Wśród ostatnich opracowań (w kontekście pozyskania gazu z łupków) jest m.in.: ocena zagrożeń dla środowiska powodowanych procesem poszukiwania, rozpoznania i wydobycia niekonwencjonalnych złóż węgłowodorów.

Gekon – Generator Koncepcji Ekologicznych

W maju 2012 r. podpisano umowę o współpracy między NFOŚiGW a Narodowym Centrum Badań i Rozwoju, a jesienią tego roku Rada Nadzorcza NFOŚiGW przyjęła program priorytetowy Gekon-Generator Koncepcji Ekologicznych. Jest to pierwszy w Polsce program branżowy w dziedzinie działań proekologicznych wspólnie przygotowany i realizowany przez dwie instytucje: Narodowe Centrum Badań i Rozwoju i Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Program (z łącznym budżetem 400 mln zł) wspiera projekty z sektora prywatnego skierowane na przeprowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych, a następnie na wdrożenie powstałych w ich wyniku innowacyjnych technologii proekologicznych. Już pierwszy lawinowy nabór wniosków w 2013 r. potwierdził olbrzymie zainteresowanie „Gekonem” i oczekiwanie środowisk naukowych, ośrodków badawczych, wdrożeniowych oraz przedsiębiorstw na wprowadzenie nowych instrumentów finansowych pobudzających ekoinnowacje.

W drodze do Brukseli

Pomoc bilateralna 11 krajów

Narodowy Fundusz od początku swojej działalności współpracuje z instytucjami zagranicznymi. Utworzony w Polsce fundusz ekologiczny, nie mający wtedy swojego odpowiednika w krajach Europy Zachodniej, wzbudził duże zainteresowanie zagranicy jako potencjalny partner w realizacji przedsięwzięć ochrony środowiska. Początkowo współpraca ograniczała się do realizowania ekokonwersji polskiego długu wobec Finlandii. Kolejne doświadczenia przyniosła realizacja programu pomocy szwedzkiej (SIDA²³), który Narodowy Fundusz wykorzystał do udzielania pożyczek w systemie rewołwingowym.

W dziesiątym roku członkostwa w Unii Europejskiej (2004-2014) powoli zapominamy, jak wielkie zasługi dla rozwoju polskiej ochrony środowiska poniosły kraje, nie tylko europejskie, w ramach tzw. pomocy bilateralnej. W latach 1990-2008 Narodowy Fundusz odpowiadał za dystrybucję środków finansowych w ramach umów dwustronnych z 11 krajami oraz za przygotowanie i realizację wybranych projektów. Dotacje kierowano na te dziedziny gospodarki i życia społecznego, które po pierwszych, historycznych przemianach polityczno-gospodarczych 1989-1990, uznano za szczególnie zaniedbane. Bezczenna okazała się wówczas pomoc udzielona przede wszystkim przez kraje skandynawskie, zwłaszcza Danię, Finlandię i Szwecję, a także Holandię i Stany Zjednoczone Ameryki. Łączna wielkość zaangażowania finansowego tych pięciu państw wyniosła 229,5 mln USD, co stanowiło 87,7% pomocy bilateralnej ogółem. Pozostałe kraje udzielające Polsce pomocy na ochronę środowiska w okresie przedakcesyjnym to: Belgia, Japonia, Norwegia, Niemcy, Szwajcaria i Wielka Brytania. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej i otwarta możliwość korzystania z kolejnych unijnych budżetów (2000-2006, 2007-2013 i w perspektywie 2014-2020) oznaczało zakończenie bilateralnego wspomagania naszego kraju (nie licząc późniejszego „programu norweskiego” – str. 68). Wyjątek stanowi obsługa przez Narodowy Fundusz jeszcze w 2014 r. Szwedzkiego Ekologicznego Funduszu Partnerskiego SIDA.

Pomoc bilateralna dla Polski

Wysokość pomocy bilateralnej jedenastu krajów (obsługiwanej przez NFOŚiGW) od początku 1990 r. wyniosła ogółem 263,4 mln USD, czyli około 800 mln zł (kurs 2014). Kwota ta przeznaczona została na dofinansowanie 435 projektów ekologicznych.

Biuro Programu Strategia Zarządzania Środowiskiem

Znaczącym impulsem rozwojowym w pierwszej dekadzie funkcjonowania Narodowego Funduszu było przyjęcie w 1994 r. w struktury NFOŚiGW, funkcjonującego uprzednio w Ministerstwie Ochrony Środowiska, Biura Programu Strategia Zarządzania Środowiskiem. Wraz z kadrą przekazano Narodowemu Funduszowi także obowiązki obsługi i gospodarowania coraz większymi zagranicznymi środkami pomocowymi. Były to początki funduszu ISPA i departamentów obsługujących, już w drugiej dekadzie istnienia, olbrzymie środki Funduszu Spójności. Projekt realizowano w latach 1990-1996 na podstawie umowy kredytowej w wysokości 18 mln USD zawartej pomiędzy Rządem RP a Bankiem Światowym. Głównym jego celem było określenie najważniejszych problemów ekologicznych w Polsce oraz pomoc w decentralizacji systemu zarządzania ochroną środowiska. W ramach projektu „Strategia Zarządzania Środowiskiem” zakupiony został m.in. sprzęt komputerowy i specjalistyczna aparatura dla laboratoriów ochrony środowiska, przeprowadzono przeglądy ekologiczne w 38 zakładach przemysłowych, wybudowano sieć automatycznego monitoringu jakości powietrza na Górnym Śląsku. Waż-

Muzeum Przyrody w Drozdowie. Fot. Zbigniew Biernacki

²³ SIDA - Swedish International Development Cooperation Agency

nym elementem działania Narodowego Funduszu, w kontekście przystąpienia do konkurencyjnego wolnego rynku, było wspieranie krajowego potencjału wytwórczego i wykonawczego, jako istotnego elementu stabilizacji gospodarczej i ochrony miejsc pracy. Przekazanie do NFOŚiGW zadań Ministra OŚZNiL związanych z wykorzystaniem pomocy zagranicznej otworzyło Narodowemu Funduszowi drogę do nawiązania bezpośrednich kontaktów i kontynuowania współpracy z wieloma zagranicznymi instytucjami, organizacjami, funduszami i bankami.

Przedakcesyjny program Phare

Druga połowa lat dziewięćdziesiątych to czas intensywnych przygotowań do uzyskania członkostwa w Unii Europejskiej, zarówno politycznych, organizacyjnych i legislacyjnych, jak również inwestycyjnych i gospodarczych. Kontynuowane były (rozpoczęte w 1990 r.) zadania z zakresu gospodarki wodno-ściekowej, ochrony ziemi i powietrza, realizowane i dofinansowywane w ramach programu przedakcesyjnego Phare²⁴ (ang. *Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies*). Doświadczenia wyniesione z Phare wykorzystano do przygotowania programu przedakcesyjnego ISPA oraz przy realizacji projektów w ramach Funduszu Spójności (FS) już od początku nowego stulecia. Program Phare miał na celu wspieranie transformacji ekonomicznej oraz pomoc Polsce w spełnianiu warunków stawianych przyszłym członkom Unii Europejskiej, a także przygotowanie wykwalifikowanych kadr do wykorzystania znacznie większych środków dostępnych po akcesji do Unii.

Phare – pomocna dłoń z UE

W latach 1990-2003 całościowy budżet Phare dla Polski wyniósł ok. 3,9 mld euro. Pomoc Komisji Europejskiej w wysokości prawie 154 mln euro została przeznaczona na realizację 142 projektów z różnych dziedzin ochrony środowiska oraz dostosowanie przepisów prawa krajowego do unijnego prawodawstwa.

Realizując zadania powierzone przez Ministra Środowiska, NFOŚiGW jako jednostka wdrażająca program Phare, przygotowywał i monitorował realizację projektów inwestycyjnych, przeprowadzał przetargi zgodnie z procedurami określonymi przez Komisję Europejską. Pomoc z programu Phare koncentrowała się głównie na trzech dziedzinach (ponad 70% przyznanych środków): ochronie wód i gospodarce wodnej, ochronie powietrza oraz ochronie przyrody. W ochronie wód dofinansowanie przeznaczono m.in. na rozbudowę oczyszczalni ścieków (Gdańsk-Wschód, Wrocław) oraz budowę oczyszczalni ścieków w Bydgoszczy („Fordon”) i Bytomiu-Radzionkowie. W ochronie powietrza środki z funduszu Phare zostały przeznaczone na ograniczenie emisji zanieczyszczeń gazowych i pyłowych do atmosfery. Dofinansowano m.in.: modernizację systemu ciepłowniczego w Sochaczewie, likwidację niskiej emisji i optymalizację systemu ciepłowniczego we Wrocławiu. W ramach uruchomionego w 1999 r. programu PHARE LSF (Large Scale Facilities – Program Dużych Projektów Infrastrukturalnych) realizowane były przedsięwzięcia: projekt wodno-kanalizacyjny w Bielsku-Białej, system geotermalnego ogrzewania Podhala oraz ochrona środowiska na terenach wiejskich. Z funduszy Phare zostały sfinansowane m. in.: dostawa urządzeń dla ciepłowni geotermalnej w Pyrzycach, Regionalny Program Ochrony Środowiska na Górnym Śląsku, zakup licencji na produkcję urządzeń do odsiarczania spalin w elektrowniach, Program Rozwoju Leśnictwa, zakup urządzeń do oczyszczalni ścieków (Warszawa, Ślesin, Sieraków, Złotów, Częstochowa), zakup sprzętu do zbiórki odpadów komunalnych w regionie Wielkich Jezior Mazurskich.

Połączenie funduszy pozabudżetowych z funduszami pomocy zagranicznej, w większości w formie dotacji, pozwoliło na zwiększenie efektywności finansowej. Ułatwiło również dostęp do zaawansowanych technologii w zarządzaniu i wdrażaniu projektów chroniących środowisko naturalne. Przygotowanie do członkostwa odbywało się poprzez skoncentrowanie pomocy na dwóch kluczowych priorytetach odnoszących się do przyjęcia *acquis communautaire*²⁵, tj.:

²⁴ „PHARE” jest akronimem oryginalnej nazwy programu „Poland and Hungary: Action for the Restructuring of the Economy”. W miarę rozwoju procesu transformacji, zasięg programu (oznaczanego już jako Phare) znacznie się poszerzał obejmując nowe kraje. Phare stawał się stopniowo instrumentem wspomagającym integrację z UE, jak i instrumentem budowania skuteczniejszego systemu przyjmowania pomocy. W 1997 r. program Phare, przekształcony w instrument pomocy przedakcesyjnej, został skierowany do 10 państw kandydujących do członkostwa w Unii Europejskiej – m.in. Polski.

²⁵ Dorobek prawny Wspólnoty.

- finansowanie projektów inwestycyjnych (investment support), na realizację którego zaplanowano około 70% środków z budżetu Phare;
- ustanowienie i wzmocnienie instytucji publicznych, czyli rozwój instytucjonalny (institutional building), finansowane z około 30% środków z budżetu Phare.

Projekty wspierające administrację publiczną w celu dostosowania jej do wymogów członkostwa w UE realizowane były w ramach rozwoju instytucjonalnego. Najszerzej wykorzystywanym instrumentem tego programu, obok pomocy technicznej (technical assistance), była tzw. współpraca bliźniacza (twinning), z wykorzystaniem doświadczenia i dorobku „starych” członków Wspólnoty.

Ekologiczny Fundusz Partnerski Phare

W 1994 r. ówczesny Minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa delegował na Narodowy Fundusz odpowiedzialność za operacyjne zarządzanie finansowe i kontrolę Ekologicznego Funduszu Partnerskiego EFP Phare. Fundusz ten był tworzony ze spłaty kredytu udzielonego ze środków Programu Phare PL2002 zakładom RAFAKO na zakup urządzeń, oprzyrządowania i licencji do produkcji kotłów fluidalnych. Środki Ekologicznego Funduszu Partnerskiego Phare wykorzystywane są w ramach kolejnych Programów Indykatywnych. Cztery z nich zostały zrealizowane i zamknięte, realizacja piątego (z budżetem 16 mln zł) trwa do momentu wyzerania środków EFP.

Program Wspólnych Działań (Joint Implementation)

Od 1996 r. w Narodowym Funduszu działań Polski Sekretariat Joint Implementation (JI), który był jedną z pierwszych tego typu jednostek w Europie. Celem działania Sekretariatu JI było wypełnianie zobowiązań Polski wynikających z Ramowej Konwencji do Spraw Zmian Klimatu, czyli do ustabilizowania emisji gazów cieplarnianych w 2000 r. na poziomie roku 1988. Sekretariat JI zapewniał obsługę merytoryczną i techniczną polskich i zagranicznych partnerów zgłaszających projekt JI, opiniował, analizował i weryfikował projekty zgłaszane Ministrowi Środowiska do zatwierdzenia. W lipcu 1999 r. w Narodowym Funduszu powołano Biuro Wykonawcze Konwencji Klimatycznej (BWKK), która wprowadziła nowe mechanizmy finansowe.

Kocioł na biomasę w elektrowni Jaworzno III. Fot. Wojciech Piechocki

Polska uczestniczy w przedsięwzięciach prowadzonych na zasadach JI w charakterze państwa gospodarza ze względu na to, iż koszty zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych na terenie Polski są niższe, niż koszty takiej redukcji na terytorium państw inwestorów. Za interesowanie okazywane koncepcji JI wynika z możliwości dostępu do nowoczesnych technologii i kapitału. Ponieważ w ujęciu globalnym pożądana jest redukcja emisji gazów cieplarnianych bez względu na miejsce jej uzyskania, kraj inwestujący, poprzez swoje firmy, przy współpracy z polskimi podmiotami gospodarczymi, wdraża na terenie Polski projekt JI, a rozliczeniem między stronami projektu jest transfer tzw. Jednostek Zredukowanej Emisji (ang. Emission Reduction Units ERUs). Projekty JI finansowane są przez zagranicznych inwestorów, ich rządy, Fundusze Węglowe, polskich partnerów a także dofinansowane ze środków Narodowego Funduszu, na co wyasygnowano ok. 260 mln zł. Do kategorii projektów kwalifikujących się jako mechanizm wspólnych wdrożeń JI zaliczane są: inwestycje w odnawialne źródła energii, działania w zakresie oszczędności i efektywnego wykorzystania energii, a także projekty zapewniające rozwój technologii i pozyskanie nowoczesnego wyposażenia. Podstawowym celem każdego projektu realizowanego w ramach mechanizmu JI jest redukcja emisji gazów cieplarnianych. Łącznie, ze wszystkich projektów JI, które już zostały wykonane lub są trakcie realizacji, w pierwszym okresie rozrachunkowym, to jest w latach 2008 – 2012, osiągniętą redukcję emisji szacować można na ok. 12 mln ton CO₂.

Turbina wiatrowa w elektrowni Kamieńsk.

Fot. Archiwum NFOŚiGW

Lista referencyjna projektów JI obsługiwanych przez Narodowy Fundusz obejmuje m.in. przedsięwzięcia, których inwestorami były firmy z Wielkiej Brytanii (np. ograniczenie emisji podtlenku azotu w zakładach ANWIL S.A. i Kędzierzyn S.A.), Japonii (redukcja emisji podtlenku azotu w Zakładach Azotowych w Tarnowie Mościcach), Danii (wykorzystanie gazu składowiskowego w Białymstoku, Łubnej pod Warszawą i Sosnowcu, farmy wiatrowe: Ostrowo, Kamieńsk, Duninowo, Łebcz, Zajączkowo, geotermia w Zakopanem), Holandii (elektrownie wiatrowe w Tymieniu 50 MW, Pucku 22 MW, Zagórze 30 MW), Hiszpanii (kompleks farm wiatrowych w Karpatach), Niemiec (wykorzystanie metanu z kopalni Górnego Śląska).

NFOŚiGW partnerem Banku Światowego

W październiku 1998 r. Narodowy Fundusz podpisał z Bankiem Światowym memorandum (a w 2000 r. umowę pożyczkową) w sprawie finansowania ze środków zagranicznych i polskich (w sumie 16 mln USD) pilotażowego projektu „Ochrona środowiska na terenach wiejskich”. Celem projektu (realizowanego do 2006 r. z udziałem Narodowego Funduszu) było ograniczanie zanieczyszczeń pochodzących z hodowli bydła i trzody chlewnej przez właściwe magazynowanie i zagospodarowanie odchodów zwierzęcych. Projekt współfinansowany przez Bank Światowy w formie kredytu oraz z dotacji NEFCO (Nordic Environment Finance Corporation), GEF (Global Environmental Facility), Unii Europejskiej (program PHARE – LSIF/99) i Narodowego Funduszu obejmował gminy w okolicach Torunia, Elbląga, Ostrołęki i Łomży oraz powiaty: węgrowski, ostrowski i sokołowski. Własny wkład w realizację projektu wnieśli również indywidualni rolnicy i lokalne samorządy. Jednym z istotnych zadań projektu, bardzo dobrze ocenionego przez Bank Światowy, była strategia jego powielania (jako dobrych praktyk w rolnictwie) w regionach dużego nasilenia hodowli i produkcji zwierzęcej. Zmierza to do uwzględnienia zaleceń unijnej Dyrektywy Azotanowej dotyczącej ochrony wód przed zanieczyszczeniami azotanowymi ze źródeł rolniczych, co stało się obowiązujące po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej.

Dekada w Unii Europejskiej

ISPA i Fundusz Spójności 2000-2006

Biorąc pod uwagę wielkość zaangażowanych środków, zarówno zagranicznych jak i krajowych, największym i najbardziej odpowiedzialnym zadaniem NFOŚiGW w latach 2000-2006 była koordynacja 90 projektów (88 inwestycyjnych i 2 pomocy technicznej), które w ramach funduszu przedakcesyjnego ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession Assistance – Instrument Przedakcesyjnej Polityki Strukturalnej) i Funduszu Spójności (Cohesion Fund) otrzymały pomoc finansową Komisji Europejskiej. Był to wówczas największy program inwestycyjny w ochronie środowiska, który zasadniczo zmienił obraz infrastruktury inżynierskiej, zwłaszcza gospodarki wodno-ściekowej w aglomeracjach. Suma kosztów kwalifikowanych wszystkich projektów wyniosła 4,287 mld euro, w tym przyznana dotacja z Funduszu Spójności/ISPA osiągnęła poziom 2,850 mld euro. Pozostałą część tj. 1,437 mld euro stanowiły środki krajowe. Największa grupa projektów, bo aż 79, należała do gospodarki wodno-ściekowej, 7 projektów dotyczyło gospodarki odpadowej. Jeden projekt dotyczył ochrony atmosfery i obejmował oszczędność energii i likwidację niskiej emisji. Do końca 2013 r. Komisja Europejska dokonała ostatecznych rozliczeń i przekazała płatności końcowe dla beneficjentów 50 projektów z tej grupy. Dla 50 projektów zakończonych i rozliczonych koszt realizacji kwalifikowanego zakresu zadań wyniósł ponad 114% kwot wydatków kwalifikowanych określonych w decyzjach KE. Pozyskano (średnio dla całej grupy 50 projektów) prawie 98% przyznaczonych kwot grantów ze środków unijnych. Beneficjenci wszystkich projektów wypłacili wykonawcom za zrealizowanie kwalifikowanego zakresu zadań łącznie równowartość 4,655 mld euro.

Narodowy Fundusz wydatnie wspierał realizację 90 projektów ISPA/Funduszu Spójności pożyczkami ze środków własnych. W formie pożyczek inwestycyjnych wypłacono beneficjentom 3,626 mld zł. Wpłaty pożyczek płatniczych (na zapewnienie płynności finansowej beneficjentów) wyniosły 582 mln euro i 100 mln zł.

Program UE dla przedsiębiorstw: SPO-WKP

W 2005 r. rozpoczęła się realizacja Sektorowego Programu Operacyjnego Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw (SPO-WKP „Unia dla przedsiębiorczych – Program Konkurencyjność”) skierowanego do przedsiębiorstw zainteresowanych zwiększeniem swojej konkurencyjności w warunkach Jednolitego Rynku Europejskiego. Inwestycje dla ochrony środowiska to jeden z kierunków wsparcia tego programu, realizowanego poprzez Działanie 2.4 SPO-WKP, w którym NFOŚiGW był w latach 2005-2009 instytucją wdrażającą. Był to pierwszy instrument pomocy finansowej UE dla polskich przedsiębiorców na rzecz realizacji projektów proekologicznych, współfinansowany równocześnie środkami NFOŚiGW. Wspierane były projekty inwestycyjne w przedsiębiorstwach z zakresu gospodarki wodno-ściekowej, ochrony powietrza oraz przedsięwzięcia

Realizowane inwestycje z dofinansowaniem FS przyznanym w latach 2000 – 2006

88 inwestycji poprawiających jakość środowiska w tym dla największych polskich miast

- gospodarka wodno-ściekowa – 79 inwestycji
- gospodarka odpadami – 8 inwestycji
- ochrona powietrza – 1 inwestycja

Realizowane inwestycje z dofinansowaniem Funduszu Spójności przyznanym w latach 2000-2006

Zrealizowane inwestycje z dofinansowaniem w ramach SPO – WKP

- Liczba podpisanych umów – 240
- Wartość podpisanych umów – 730,4 mln zł
- Kwota wypłaconych środków:
 - z EFRR – 547,8 mln zł
 - z NFOŚiGW – 182,6 mln zł

Zrealizowane inwestycje z dofinansowaniem w ramach SPO-WKP

służące wdrażaniu zasad zintegrowanego podejścia do zapobiegania i ograniczania (kontroli) zanieczyszczeń, dostosowania się do wymagań *najlepszych dostępnych technik (BAT)*, wynikających z obowiązku uzyskania pozwolenia zintegrowanego, czyli swego rodzaju „ekologicznej przepustki” do dalszej działalności. Wspierane były także inwestycje w przedsiębiorstwach w gospodarce odpadami, ze szczególnym uwzględnieniem odpadów niebezpiecznych. Dofinansowanie uzyskały zarówno inwestycje zmieniające technologie produkcji na bardziej przyjazną środowisku, jak i inwestycje „końca rury”, ze szczególnym poparciem dla tych pierwszych. Na szczególne podkreślenie zasługuje wysoki udział środków prywatnych (65%) zaangażowanych w inwestycje proekologiczne realizowane w tym programie.

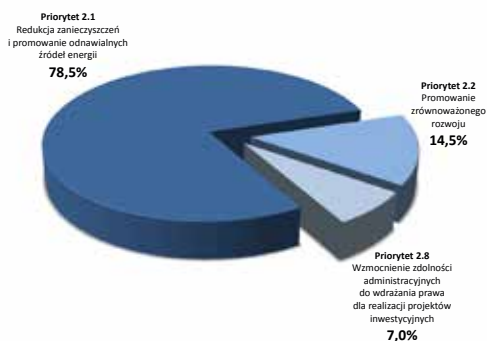
Program MF EOG i NMF

Kolejnym, ambitnym zadaniem powierzonym w pierwszej dekadzie XXI wieku przez Ministra Środowiska Narodowemu Funduszowi, jako Instytucji Wspomagającej, były obowiązki związane z przygotowaniem, oceną i koordynowaniem realizacji projektów współfinansowanych ze środków Norweskiego Mechanizmu Finansowego (NMF) i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego (MF EOG). Możliwość korzystania z NMF/MF EOG związana była z wejściem Polski do Unii Europejskiej i przystąpieniem do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG). Trzy kraje, nie będące członkami UE: Norwegia, Islandia i Liechtenstein, które należą do EOG i jednocześnie do Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA), ustanowiły formy bezzwrotnej pomocy finansowej dla mniej zamożnych krajów Unii Europejskiej, w tym Polski. Głównym celem MF EOG oraz NMF jest realizacja przedsięwzięć prorozwojowych przyczyniających się do zmniejszenia różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie EOG. Ponadto, realizacja przedsięwzięć służy zacieśnieniu współpracy bilateralnej pomiędzy Polską a państwami-darczyńcami. W ramach dwóch instrumentów MF EOG i NMF Polska otrzymała 533,51 mln EUR na lata 2004-2009, w tym na trzy priorytety środowiskowe (patrz wykres) ponad 133 mln EUR.

W ramach priorytetów środowiskowych MF EOG i NMF 2004-2009 odbyły się trzy nabory wniosków na dofinansowanie pojedynczych projektów i programów (2005, 2007 i 2008). Złożono ponad tysiąc wniosków, a ich wartość wielokrotnie przekraczała pułę środków przewidzianą dla Polski. Ostateczna alokacja w ramach trzech priorytetów środowiskowych wyniosła ponad 112 mln euro i została przekazana na realizację 158 projektów. Obejmowały one m.in. redukcję i ograniczanie zanieczyszczeń, oszczędność zasobów energii, zwiększanie udziału produkcji energii ze źródeł odnawialnych w bilansie energetycznym Polski, zapewnienie aglomeracjom odbioru i oczyszczania ścieków oraz zagospodarowanie segregowanych odpadów. Poza wspieraniem infrastruktury z zakresu ochrony środowiska do realizacji wybierano projekty dotyczące promowania i wprowadzania w życie zasad zrównoważonego rozwoju wśród władz i społeczeństwa. Dotyczyły one głównie: wprowadzania wzorców produkcji i konsumpcji przyjaznych środowisku, zachowania trwałości i różnorodności

Europejski Obszar Gospodarczy.

Podział środków w trzech priorytetach środowiskowych MF EOG i NMF.

biologicznej, poszerzania wiedzy na temat ochrony środowiska, współpracy pomiędzy podmiotami zaangażowanymi w edukację ekologiczną. Mechanizmy Finansowe wspierały również inicjatywy wspomagające działania administracji oraz innych jednostek odpowiedzialnych za wdrażanie i egzekwowanie prawa Unii Europejskiej w zakresie ochrony środowiska.

Priorytety środowiskowe MF EOG i NMF 2009-2014

W 2011 r. zawarto dwustronne umowy międzynarodowe jako konsekwencja porozumień pomiędzy Unią Europejską a Państwami-Darczyńcami w sprawie uruchomienia nowej perspektywy finansowej funduszy norweskich i EOG na lata 2009-2014. Państwami-beneficjentami w ramach nowej perspektywy finansowej zostało dwanaście nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej oraz Portugalia, Grecja i Hiszpania. Łączna kwota wsparcia wynosi 1,788 mld euro, z czego dla Polski przeznaczono 32% – 578 mln euro. Największe środki przewidziano na ochronę środowiska – 180 mln euro, z przeznaczeniem na rzecz ochrony różnorodności biologicznej i ekosystemów (Program PL02 – 20 mln euro), na przedsięwzięcia służące wzmocnieniu monitoringu środowiska i działań kontrolnych (Program PL03 – 15 mln euro) oraz na wsparcie efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii (Program PL04 – 145 mln euro). Operatorem Programów PL02, PL03 i PL04 jest Ministerstwo Środowiska, z pomocą NFOŚiGW. Pierwsze nabory wniosków w w/w obszarach programowych rozpoczęły się w I połowie 2013 r.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

W 2007 r. rozpoczęła się realizacja największego, pod względem wartości i znaczenia projektów, programu inwestycyjnej przebudowy Polski w sferze ochrony środowiska po przystąpieniu naszego kraju do Unii Europejskiej. O ile w poprzednim programie (ISPA/Fundusz Spójności 2000-2006) Polska korzystała jeszcze częściowo ze środków funduszy przedakcesyjnych, o tyle w Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko (finansowanym z budżetu Komisji Europejskiej 2007-2013) uczestniczyliśmy już jako państwo członkowskie Unii Europejskiej. Dotychczasowe sukcesy i doświadczenie Narodowego Funduszu

PO IiŚ – największy program dla Polski

- Polska jest największym beneficjentem pomocy unijnej w latach 2007-2013
- Prawie 28 mld euro, czyli 42% całości środków polityki spójności
- Z tego 18% na środowisko

Podział środków z FS i EFRR

PO IiŚ - największy program dla Polski

Podział środków z FS i EFRR w ramach pięciu priorytetów PO IiŚ obsługiwanych przez NFOŚiGW.

w koordynacji projektów z dofinansowaniem unijnym (przed przystąpieniem do Wspólnoty i w pierwszych latach członkostwa) zostały docenione zarówno w instytucjach europejskich, jak i polskich. Najpierw w czerwcu 2007 r. podpisane zostało Porozumienie pomiędzy Ministerstwem Środowiska i NFOŚiGW na realizację PO IiŚ w zakresie I, II i IV osi priorytetowej (budżety i zakres priorytetów na wykresie poniżej), a w październiku 2007 r. zawarta została umowa pomiędzy Ministerstwem Gospodarki i NFOŚiGW na realizację PO IiŚ w zakresie IX priorytetu (działania: 9.1, 9.2, 9.3). Rok później Narodowy Fundusz przejął obowiązki Instytucji Wdrażającej dla III priorytetu

PO liś. W tym też roku rozpoczęły się pierwsze nabory wniosków. W 2009 r. NFOŚiGW rozpoczął współpracę z Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych przy wyborze i wdrażaniu projektów realizowanych w ramach V priorytetu PO liś „Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych”, uruchamiając jednocześnie własny program dofinansowania tych projektów ze środków krajowych (do stycznia 2014 r.

zawarto 105 umów współfinansowania na kwotę blisko 33 mln zł, o łącznym budżecie projektów ok. 260 mln zł). Program Infrastruktura i Środowisko jest w trakcie realizacji (wiele projektów zostanie zakończonych w najbliższych latach), a do końca lutego 2014 r. kwota zawartych umów przekroczyła już 15,3 mld zł.

15 mld zł na projekty PO liś

Do końca marca 2014 r. Narodowy Fundusz, działając jako Instytucja Wdrażająca, zawarł 457 umów o dofinansowanie projektów realizowanych w ramach PO liś na kwotę prawie 15,4 mld zł.

Stan (na koniec marca 2014 r.) zawierania przez NFOŚiGW umów o dofinansowanie projektów realizowanych w ramach PO liś (w zł)

Priorytet	Wszystkie projekty		w tym Projekty Indywidualne	
	Zawarte umowy o dofinansowanie	Kwota dofinansowania	Zawarte umowy o dofinansowanie	Kwota dofinansowania
I	84	7 880 028 895	24	3 836 350 538
II	22	2 706 223 820	14	2 049 772 640
III	24	2 293 020 575	24	2 293 020 575
IV	228	996 792 474	—	—
IX działania 9.1, 9.2 i 9.3	99	1 449 042 211	—	—
SUMA	457	15 325 107 975	62	8 179 143 753

Czas finalizacji większości projektów realizowanych w ramach PO liś przypada na lata 2014-2016. Program Infrastruktura i Środowisko to wielkie wyzwanie dla Polski oraz dla instytucji, które uczestniczą w jego realizacji. Prawie 28 mld euro przeznaczonych dla Polski, to największa kwota, jaką kiedykolwiek oferował program operacyjny

Odra Śródmiejska we Wrocławskim Węźle Wodnym. Fot. RZGW Wrocław

w krajach Unii Europejskiej. Na liście prawie pół tysiąca projektów ekologicznych realizowanych w ramach pięciu priorytetów, w których Narodowy Fundusz jest Instytucją Wdrażającą, są m.in.: wielkie oczyszczalnie ścieków i systemy kanalizacyjne (np. w Warszawie, Poznaniu, Toruniu), duże systemy ochrony przeciwpowodziowej (np. we Wrocławiu, w dorzeczu Odry, na Żuławach), jak również inwestycje wysokosprawnej kogeneracji, instalacje oszczędzania energii w przemyśle i zmniejszające energochłonność budynków użyteczności publicznej. W budowie jest również 6 spalarni odpadów komunalnych (m.in. zakłady termicznej utylizacji odpadów w Krakowie, Łodzi, Szczecinie) o łącznych mocach przerobowych do 1 mln Mg/rok i koszcie ok. 3,6 mld zł. Wszystkie te inwestycje wpływają na podniesienie standardu życia mieszkańców Polski.

Instrument Finansowy LIFE+

Wrzesień 2008 r. to kolejna ważna data w historii Narodowego Funduszu, jako instytucji odpowiedzialnej za wykorzystanie środków z Unii Europejskiej. NFOŚiGW przejął odpowiedzialność za wdrażanie Instrumentu Finansowego LIFE+ w Polsce. Na podstawie porozumienia z Ministrem Środowiska Narodowy Fundusz został ustanowiony Krajową Instytucją Wdrażającą Instrument Finansowy LIFE+ w Polsce i pełni funkcję Krajowego Punktu Kontaktowego dla wszystkich komponentów LIFE+. W praktyce oznacza to bieżącą współpracę z wnioskodawcami, w tym m.in. poprzez konsultacje przy przygotowywaniu wniosków, przeprowadzanie naboru wniosków o dofinansowanie z LIFE+ oraz ich przekazywanie do Komisji Europejskiej.

NFOŚiGW stworzył unikalny w Europie system wspierania wnioskodawców i beneficjentów projektów LIFE+. Rada Nadzorcza NFOŚiGW przyjęła program priorytetowy współfinansowania przedsięwzięć LIFE+ ze środków krajowych, co do tej pory stanowiło podstawową barierę w aplikowaniu o środki LIFE+. Dzięki takiemu mechanizmowi projekt, który uzyska dofinansowanie z Komisji Europejskiej (nawet do 95% kosztów kwalifikowanych projektu LIFE+), ma szansę na dalsze dofinansowanie z NFOŚiGW. Tym samym, administracja rządowa i samorządowa, organizacje pozarządowe, uczelnie, instytucje ogólnokrajowe i organizacje komercyjne mogą pla-

Ochrona muraw kserotermicznych – projekt przyrodniczy z dofinansowaniem NFOŚiGW. Fot. Krzysztof Matysiak

nować przedsięwzięcia angażując z własnych środków finansowych zaledwie 5% kosztów projektu. LIFE+ jest jedynym instrumentem finansowym Unii Europejskiej koncentrującym się wyłącznie na współfinansowaniu projektów w dziedzinie ochrony środowiska. Ważną cechą Instrumentu LIFE+ jest promowanie nowatorskich rozwiązań w dziedzinie ochrony środowiska, stąd projekty przygotowywane do dofinansowania powinny mieć charakter demonstracyjny lub innowacyjny, a w przypadku działań związanych z ochroną przyrody muszą opierać się na najlepszych praktykach w danej dziedzinie.

Sukces LIFE+ w Polsce

Od momentu przejęcia przez NFOŚiGW odpowiedzialności za wdrażanie Instrumentu Finansowego LIFE+ Polska zaczęła intensywnie korzystać ze środków LIFE+. W naborach 2008 – 2012 Polska pozyskała 66 mln euro na projekty prośrodowiskowe (ok. 95% przyznanej Polsce alokacji krajowej). Do końca 2013 r. zawarto 56 umów współfinansowania na kwotę blisko 210 mln zł, o łącznym budżecie projektów wynoszącym ok. 507 mln zł.

Narodowy Fundusz pełni funkcję Krajowego Punktu Kontaktowego LIFE również w nowej perspektywie finansowej UE 2014-2020. Wzorem lat poprzednich, przedsięwzięcia realizowane przez beneficjentów z Polski, oprócz dofinansowania ze środków LIFE, będą mogły uzyskać także dodatkowe wsparcie finansowe pochodzące ze środków NFOŚiGW.

Międzynarodowy projekt LIFE+ „Ochrona wodniczki w Polsce i Niemczech” z dofinansowaniem NFOŚiGW.

Fot. Zymantas Morkvenas

Strategia na kolejne lata

Nowe kierunki działania, nowe priorytety i nastawienie na skuteczność, jakość i efektywność zostały nakreślone w dwóch, przyjętych w 2012 r. przez Radę Nadzorczą dokumentach, zgodnie z wymogami Prawa ochrony środowiska: „Wspólnej Strategii Działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 – 2016 z perspektywą do 2020 roku” oraz spójnej z nią „Strategii działania NFOŚiGW na lata 2013 – 2016 z perspektywą do 2020 r.” Wyznaczają one drogę na kolejne lata dla całego systemu finansowania ochrony środowiska w Polsce. Obie strategie, czerpiąc z doświadczeń w udanej realizacji projektów PO IIŚ (do 6 maja 2014 r. Instytucje Wdrażające zawarły z beneficjentami Programu Infrastruktura i Środowisko 801 umów o dofinansowanie na łączną kwotę dofinansowania z funduszy UE wynoszącą ponad 19,6 mld zł), przygotowały również instytucje systemu finansowania ochrony środowiska w Polsce do kolejnego okresu budżetowego Unii Europejskiej 2014-2020.

Efekt prac nad Wspólną Strategią jest zasługą bardzo dobrej współpracy Narodowego Funduszu z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Wspólna Strategia stanowi jednolitą podstawę dla strategii poszczególnych funduszy, których misją jest **skuteczne wspieranie działań na rzecz środowiska, a celem generalnym poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku**. Na podstawie Wspólnej Strategii, NFOŚiGW przygotował „Strategię działania Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej na lata 2013-2016 z perspektywą do 2020 r.”.

„Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej – lider systemu finansowania ochrony środowiska i gospodarki wodnej w Polsce nastawiony na EFEKT” – to zapis wizji w realizowanej obecnie „Strategii działania NFOŚiGW na lata 2013-2016 z perspektywą do 2020 r.”. Oznacza to, że NFOŚiGW będzie dążył do tego, aby być instytucją:

- E** – ekologiczną (respektującą i promującą zasady zrównoważonego rozwoju),
- F** – finansującą (efektywnie wspierającą finansowo działania w zakresie środowiska i gospodarki wodnej),
- E** – elastyczną (dostosowującą się do potrzeb odbiorców),
- K** – kompetentną (w sposób kompetentny i rzetelny wypełniającą obowiązki instytucji publicznej),
- T** – transparentną (realizującą swoje zadania w sposób etyczny, jawny i przejrzysty).

Cel generalny Strategii NFOŚiGW 2013-2016 **„Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku”** jest realizowany w ramach czterech priorytetów:

- Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi
- Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi
- Ochrona atmosfery
- Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów

W ramach powyższych czterech priorytetów horyzontalnie realizowane są również działania związane z edukacją ekologiczną, ekspertyzami, innowacyjnością, niskoemisyjną i zasobooszczędną gospodarką oraz monitoringiem środowiska i zapobieganiem zagrożeniom, a także wspieranie systemów zarządzania środowiskowego, głównie Systemu Ekozarządzania i Audytu (EMAS).

Zgodnie ze Strategią NFOŚiGW w 2013 r. przyjętych zostało 5 strategii cząstkowych, które wzajemnie się uzupełniają, wyznaczając cele i priorytety do realizacji w dziedzinie: komunikacji, edukacji ekologicznej, informatyzacji, zarządzania zasobami ludzkimi oraz zdefiniowanymi w Strategii Kapitałowej NFOŚiGW.

Strategia 2013-2016 wyznacza ambitne cele dla NFOŚiGW jako instytucji dynamicznej i kreatywnej, organizacji zdolnej do sprawnego i elastycznego funkcjonowania, która osiąga rezultaty w odpowiedzi na potrzeby przedsiębiorców i obywateli, wynikające z konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju. Bilans pierwszego roku

realizacji Strategii działania NFOŚiGW 2013-2016 (patrz poniżej) wskazuje, że Narodowy Fundusz jest na dobrej ścieżce rozwojowej, jako instytucja doświadczona, efektywna, transparentna, reagująca na potrzeby państwa i rynku oraz przygotowana do kolejnych wyzwań.

2013 – rekordowy rok dla Narodowego Funduszu

Spektakularną miarą realizacji Strategii 2013-2016 okazał się już pierwszy rok jej wdrażania. Prawie 5,6 mld zł wypłat, blisko dwa tysiące podpisanych umów, ponad 3,7 tysiąca złożonych wniosków – to efekt działalności NFOŚiGW w 2013 r. W ubiegłym roku zostały ustanowione dwa rekordy – na finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW wypłacił najwyższą kwotę środków w dotychczasowej historii. To ponad 5 571 mln zł – o 826 mln zł więcej niż w 2012 r. NFOŚiGW wypłacił także dotacje ze środków własnych w kwocie 1 744 mln zł, co również stanowi najwyższą w historii, roczną kwotę wypłat w ramach finansowania bezzwrotnego ze środków krajowych. W 2014 r. zakłada się dalszy wzrost wypłat o kolejne 378 mln zł.

W ujęciu dziedzinowym ochrony środowiska w 2013 r. strumień finansowania bezzwrotnego w większości został skierowany na ochronę klimatu – 393 mln zł, ochronę ziemi – 367 mln zł, gospodarkę wodną – 337 mln zł, ochronę przyrody i współfinansowanie LIFE+ – 90 mln zł. Na przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska i likwidację ich skutków przeznaczono 108 mln zł. Na ubiegłoroczne efekty złożyły się także wypłaty dotacyjne ze środków europejskich, głównie z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, w wysokości 2,8 mld zł oraz finansowanie pożyczkowe, które wyniosło ponad miliard zł. W 2013 r. udział finansowania pożyczkowego ze środków własnych NFOŚiGW wzrósł o kolejne 12% i planuje się, że w 2014 r. wzrośnie on o dodatkowe 119 mln zł.

Wsparcie finansowe ochrony środowiska realizowane było przez Fundusz przy stałym zatrudnieniu oraz spadku przychodów o miliard złotych. Spadek ten wynikał głównie z wypełnienia przez producentów energii elektrycznej nałożonego obowiązku jej produkcji ze źródeł odnawialnych. Dla NFOŚiGW oznacza to brak przychodów z opłat zastępczych w kwocie ok. 426 mln zł, a także przejściowego zmniejszenia o połowę – tylko w 2013 r. opłat za korzystanie ze środowiska w wyniku wprowadzenia opłat rocznych w miejsce półrocznych dla przedsiębiorców.

W 2014 r. do beneficjentów, głównie jednostek samorządu terytorialnego i spółek komunalnych, ma popłynąć jeszcze więcej pieniędzy – zakłada się wzrost wypłat do rekordowej kwoty 6,1 mld zł. Ale z tegorocznej oferty finansowej (patrz: Programy Priorytetowe NFOŚiGW 2014 r. – str. 76), skorzysta wiele dziedzin gospodarki krajowej. Tradycyjnie najwięcej zyskają samorządy i przedsiębiorcy – planowane zobowiązania NFOŚiGW tylko ze środków własnych w 2014 r. to ponad 3 mld zł. Także osoby fizyczne będą mogły skorzystać z powiększającej się oferty NFOŚiGW. Nadal realizowane będą dopłaty do zakupu kolektorów słonecznych oraz dopłaty do budowy energooszczędnych domów i mieszkań. Już uruchomiony został nowy program finansowy „PROSUMENT”, dla zainteresowanych budową mikroinstalacji produkujących energię elektryczną i ciepło.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020

W styczniu 2014 r. Rada Ministrów przyjęła Umowę Partnerstwa – najważniejszy dokument określający strategię wykorzystania nowej puli Funduszy Europejskich, a także projekty krajowych programów operacyjnych, w tym Programu Infrastruktura i Środowisko. Są one efektem kilku lat pracy nad stworzeniem spójnej wizji rozwoju kraju, która jest programem skoku cywilizacyjnego, jaki Polska powinna dokonać do 2020 r. Polska otrzymała 25% ogólnej puli polityki spójności na lata 2014-2020. W tej perspektywie finansowej realizowanych będzie 6 krajowych programów operacyjnych, w tym jeden ponadregionalny dla województw Polski Wschodniej, a także 16 regionalnych programów operacyjnych. Samorządy województw będą zarządzać, w ramach regionalnych programów, większą niż obecnie pulą europejskich pieniędzy. W latach 2007-2013 miały do dyspozycji ok. 25% wszystkich środków dla Polski, w nowej perspektywie będzie to niemal 40% całej puli. Największym programem ogólnokrajowym będzie Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ) z budżetem ponad 27,5 mld euro z Funduszu Spójności.

Gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, w tym przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, a także transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe – to obszary, na które zo-

staną przeznaczone środki największego pod względem alokacji programu na nową perspektywę. Program PO IiŚ 2014-2020, podobnie jak jego poprzednik (PO IiŚ 2007-2013), ma przede wszystkim wspierać rozwój infrastruktury kraju, co w efekcie przyczyni się do zrównoważonego rozwoju gospodarki oraz zwiększenia jej konkurencyjności. Dzięki zachowanej spójności i równowadze pomiędzy działaniami inwestycyjnymi w infrastrukturę oraz wsparciu skierowanemu do wybranych obszarów gospodarki, program będzie skutecznie realizował założenia strategii Europa 2020, z którą powiązany jest jego cel główny – wsparcie gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów i przyjaznej środowisku oraz sprzyjającej spójności terytorialnej i społecznej. Głównymi beneficjentami nowego programu będą podmioty publiczne, w tym jednostki samorządu terytorialnego oraz przedsiębiorcy.

Niskoemisyjna gospodarka – to jeden z priorytetów programu PO IiŚ 2014-2020. Fot. Archiwum NFOŚiGW

Osie priorytetowe PO IiŚ 2014-2020 związane z ochroną środowiska, to:

- **Zmniejszenie emisyjności gospodarki** – poprawa efektywności energetycznej i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w przedsiębiorstwach, sektorze publicznym i mieszkaniowym, promowanie strategii niskoemisyjnych, rozwój i wdrażanie inteligentnych systemów dystrybucji.
- **Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu** – rozwój infrastruktury środowiskowej, ochrona i zahamowanie spadku różnorodności biologicznej, poprawa jakości środowiska miejskiego, dostosowanie do zmian klimatu.
- **Rozwój infrastruktury transportowej przyjaznej dla środowiska i ważnej w skali europejskiej** – rozwój drogowej i kolejowej infrastruktury w sieci TEN-T²⁶, połączeń kolejowych poza tą siecią oraz w aglomeracjach, niskoemisyjny transport miejski, transport morski i śródlądowy, poprawa bezpieczeństwa w ruchu lotniczym, inteligentne systemy transportowe.

Rola Narodowego Funduszu w nowej perspektywie finansowej nie została jeszcze ostatecznie rozstrzygnięta. NFOŚiGW ze swoim wieloletnim doświadczeniem aspiruje do pełnienia funkcji Instytucji Wdrażającej dla wybranych priorytetów inwestycyjnych I i II osi priorytetowej PO IiŚ 2014-2020, a także do pełnienia funkcji instytucji wdrażającej instrument finansowy. Niezależnie od ostatecznego kształtu systemu instytucjonalnego Narodowy Fundusz aktywnie uczestniczy w procesie przygotowania nowego okresu programowania starając się uwzględnić doświadczenia poprzednich perspektyw, a także potrzebę zmniejszenia obciążeń administracyjnych beneficjentów.

²⁶ Transeuropejska sieć transportowa (TEN-T), ang. Trans-European Transport Networks.

Programy priorytetowe NFOŚiGW 2014²⁷

1. Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi	
1.1. Gospodarka wodno-ściekowa w aglomeracjach	
	Część 1) Współfinansowanie I osi priorytetowej Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko
	Część 2) Gospodarka ściekowa w ramach Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych
1.2. Budowa, przebudowa i odbudowa obiektów hydrotechnicznych	
2. Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi	
2.1. Racjonalna gospodarka odpadami	
	Część 1) Gminne systemy gospodarowania odpadami komunalnymi
	Część 2) Instalacje gospodarowania odpadami
	Część 3) Modernizacja stacji demontażu pojazdów
	Część 4) Uzupełnienie dofinansowania II osi PO IiŚ
2.2. Ochrona powierzchni ziemi	
	Część 1) Przedsięwzięcia wskazane przez GIOŚ – „bomby ekologiczne”.
	Część 2) Rekultywacja terenów zdegradowanych i składowisk odpadów komunalnych
2.3. Geologia i geozagrożenia	
	Część 1) Poznanie budowy geologicznej kraju oraz gospodarka zasobami złóż kopalin i wód podziemnych
	Część 2) Przeciwdziałanie osuwiskom ziemi i likwidowanie ich skutków dla środowiska
2.4 Zmniejszenie uciążliwości wynikających z wydobywania kopalin	
3. Ochrona atmosfery	
3.1. Poprawa jakości powietrza	
	Część 1) Współfinansowanie opracowania programów ochrony powietrza i planów działań krótkoterminowych
	Część 2) KAWKA – Likwidacja niskiej emisji wspierająca wzrost efektywności energetycznej i rozwój rozproszonych, odnawialnych źródeł energii
3.2. Poprawa efektywności energetycznej	
	Część 1) Inteligentne sieci energetyczne
	Część 2) LEMUR – Energooszczędne Budynki Użyteczności Publicznej
	Część 3) Dopłaty do kredytów na budowę domów energooszczędnych
	Część 4) Inwestycje energooszczędne w małych i średnich przedsiębiorstwach
3.3. Wspieranie rozproszonych, odnawialnych źródeł energii	
	Część 1) BOCIAN – Rozproszone, odnawialne źródła energii

²⁷ Oferta programowa będzie elastycznie kształtowana w celu realizacji ustawowego obowiązku Narodowego Funduszu jakim jest absorpcja zagranicznych środków bezzwrotnych.

	<i>Część 2) Program dla przedsięwzięć dla odnawialnych źródeł energii i obiektów wysokosprawnej kogeneracji</i>
	<i>Część 3) Dopłaty na częściowe spłaty kapitału kredytów bankowych przeznaczonych na zakup i montaż kolektorów słonecznych dla osób fizycznych i wspólnot mieszkaniowych</i>
	<i>Część 4) Prosument – linia dofinansowania z przeznaczeniem na zakup i montaż mikroinstalacji odnawialnych źródeł energii</i>
	3.4. System zielonych inwestycji (GIS – Green Investment Scheme)
	<i>Część 1) Zarządzanie energią w budynkach użyteczności publicznej</i>
	<i>Część 2) Biogazownie rolnicze</i>
	<i>Część 3) Elektrociepłownie i ciepłownie na biomasę</i>
	<i>Część 4) Budowa, rozbudowa i przebudowa sieci elektroenergetycznych w celu umożliwienia przyłączenia źródeł wytwórczych energetyki wiatrowej (OZE)</i>
	<i>Część 5) Zarządzanie energią w budynkach wybranych podmiotów sektora finansów publicznych</i>
	<i>Część 6) SOWA – Energooszczędne oświetlenie uliczne</i>
	<i>Część 7) GAZELA – Niskoemisyjny transport miejski</i>
	4. Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów
	4.1. Ochrona obszarów i gatunków cennych przyrodniczo
	5. Międzydziedzinowe
	5.1. Wsparcie Ministra Środowiska w zakresie realizacji polityki ekologicznej państwa
	5.2. Zadania wskazane przez ustawodawcę
	<i>Część 1) Międzynarodowe przemieszczanie odpadów</i>
	5.3. Wspieranie działalności monitoringu środowiska
	<i>Część 1) Monitoring środowiska</i>
	<i>Część 2) Służba hydrologiczno-meteorologiczna</i>
	5.4. Przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska z likwidacją ich skutków
	5.5. Edukacja ekologiczna
	5.6. Współfinansowanie LIFE+
	5.7. SYSTEM – Wsparcie działań ochrony środowiska i gospodarki wodnej realizowanych przez WFOŚiGW
	<i>Część 1) Usuwanie wyrobów zawierających azbest</i>
	<i>Część 2) Dofinansowanie przydomowych oczyszczalni ścieków, lokalnych oczyszczalni ścieków wraz z sieciami kanalizacyjnymi oraz podłączeń budynków do zbiorczego systemu kanalizacyjnego</i>
	5.8. Wsparcie przedsiębiorców w zakresie niskoemisyjnej i zasobooszczędnej gospodarki
	<i>Część 1) Audyt energetyczny/elektroenergetyczny przedsiębiorstwa</i>
	<i>Część 2) Zwiększenie efektywności energetycznej</i>
	<i>Część 3) E-KUMULATOR – Ekologiczny Akumulator dla Przemysłu</i>
	5.9 Gekon – Generator Koncepcji Ekologicznych

Zamiast zakończenia

To bardzo trudne zadanie, wręcz niewykonalne, aby na kilkudziesięciu stronach opisać dorobek Narodowego Funduszu i zmiany jakie zaszły w Polsce na przestrzeni 25 lat. Ale nawet ten wycinkowy, pomijający z konieczności wiele innych aspektów działalności (niektóre tylko zasygnalizowane), skrócony rejestr aktywności Narodowego Funduszu, jako głównego ogniwa systemu finansowania ochrony środowiska, ukazuje spektakularny obraz porównań między pamiętnym 1989 rokiem, a dzisiejszą Polską. Jesteśmy odmienionym krajem w nowoczesnej rodzinie państw Wspólnoty Europejskiej, której głównym motywem działania jest dobro społeczeństwa, o co dopominała się, na emigracji, nastoletnia Marta. Żyjemy w lepszym kraju, dalece odbiegającym od tego, który opisała i zapamiętała z dzieciństwa, dziś już dorosła Marta. Bardzo żałujemy, że Jej nie odszukaliśmy, że nie możemy Jej pokazać naszego kraju takim, jakim jest obecnie. Ale może udało nam się opisać przynajmniej fragment pozytywnych zmian w polskiej rzeczywistości, w których mieliśmy i mamy istotny udział.

Nie tylko ludzie którzy mieszkają w
Katowicach oddychają tym brudnym
i niedoaktywnym powietrzem. Leż w innych
krajach które graniczą z Polską. Wiemy
wszysty do czego takie brudne powietrze
może do doprowadzić. Niechaj innymi
do zastanowienia si musimy. Ja mam
1000 zorganizować pomoc finansową, która
na będzie przeznaczona dla chorych
i umierających. Leż niepodajmy
się tego dopóki nie nie będzie robiono
się w tym kierunku. Aby powstrzy-
mać te smrodzące hominy. Mam
nadzieję, że ten list zostanie trochę
refleksi.

Marta

Sprawniejszy i efektywniejszy system

W ciągu dwudziestu pięciu lat działalności Narodowy Fundusz spełnił rolę nie tylko jako źródło finansowania ochrony środowiska w Polsce, ale był także i jest nadal istotnym dla Ministra Środowiska elementem zarządzania i prowadzenia polityki w tej dziedzinie gospodarki. Również polskie prawo dotyczące zagadnień ekologicznych, ale także systemu finansów publicznych, a od kilku lat, również legislacja związana z członkostwem Polski w strukturach Unii Europejskiej, ma swego rodzaju „ślad” Narodowego Funduszu. Wiele aktów prawnych i rozwiązań praktycznych znalazło w historii naszego 25-lecia zastosowanie w praktyce, m.in. dzięki inicjatywom wyspecjalizowanej kadry Narodowego i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Cykliczne spotkania Konwentu Prezesów Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, kierownictwa NFOŚiGW oraz zarządu Banku Ochrony Środowiska S.A. z kierownictwem resortu środowiska były i są elementem nowoczesnego zarządzania. Lata współpracy, realizacja kolejnych czteroletnich strategii, doprowadziły do konsolidacji tego środowiska, do ukształtowania się silnego systemu finansowania ochrony środowiska w Polsce. Dzięki temu mamy mechanizm, który pozwala także na sprawne zarządzanie w ochronie środowiska, a efekty tak prowadzonej polityki w dziedzinie ekologii...? Cóż, może zostaną docenione przez następne pokolenia. Może ktoś, kiedyś, może trzynastoletni, napisze do Narodowego Funduszu: dziękuję Ci Polsko!

Nowoczesna instytucja publiczna i przyjazny pracodawca

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej to starająca się ciągle unowocześniać instytucja finansowa, której największą wartością jest kadra. Każdy postęp ma swoją cenę. Zmiana siedziby Narodowego Funduszu i objęcie kolejno trzech adaptowanych budynków biurowych przy ul. Konstruktorskiej na warszawskim Służewcu wpłynęło także na organizację i sposób pracy, nie wyłączając także stosunków międzyludzkich. Ale od początku istnienia Narodowego Funduszu wszyscy, którzy tu pracowali lub stąd podążali drogą kariery zawodowej, od ministrów po zwykłych pracowników wiedzieli, że tworzą coś naprawdę znaczącego dla ochrony środowiska i dla Polski. Wielu z tych, którzy kładli podwaliny pod naszą instytucję, pracuje do dziś w Narodowym Funduszu. Od początku istnienia instytucji – dwie osoby, a szesnaście – od dwudziestu i ponad dwudziestu lat. Niektórzy odeszli, awansowali, odpoczywają na emeryturze, ale byli i tacy, którzy pracowali wśród nas do końca swego życia. Pamiętamy o nieżyjących, z szacunkiem odnosimy się do twórców Narodowego Funduszu i z satysfakcją odbieramy sygnały o wysokiej ocenie kadry, która dziś stanowi naszą największą wartość.

Wysoki poziom zawodowy, doświadczenie w obsłudze środków finansowych i przedsięwzięć inwestycyjnych oraz projektów nieinwestycyjnych były od początku istnienia Narodowego Funduszu wyznacznikiem decydującym w polityce kadrowej naszej instytucji. Każdy kolejny rok i przejmowanie przez Narodowy Fundusz nowych obowiązków podnosiły poprzeczkę dla osób starających się o pracę w największej instytucji zajmującej się finansowaniem przedsięwzięć proekologicznych. Pozyskanie wysokiej klasy specjalistów z różnych dziedzin ochrony środowiska, ekonomii, inżynierii, finansów, zamówień publicznych itd. stało się nieodzowne, zwłaszcza w procesie przygotowania i realizacji zadań związanych z wdrażaniem funduszy Unii Europejskiej. O wysokim poziomie zawodowym kadry Narodowego Funduszu świadczą audyty zarówno instytucji krajowych jak i zagranicznych, w wyniku których powierzono nam odpowiedzialność za wykorzystanie kilkunastu miliardów euro z kolejnych budżetów Unii Europejskiej.

Ogółem w Narodowym Funduszu pracuje obecnie ponad pięćset osób (w tym około dwustu inżynierów),

Od zeszytu do Generators Wniosków

Archiwalne zeszyty z ręcznymi rejestrami zawartych umów z pionierskich lat NFOŚiGW

Najstarsi stażem pracownicy NFOŚiGW z rozrzewnieniem wspominają początki „cyfrowej” obsługi Narodowego Funduszu, która sprowadzała się do 4 komputerów i prostego serwera pod biurkiem. Dopiero od początku 1992 r. Narodowy Fundusz przeszedł z ręcznej księgowości finansowej (tzw. „amerykanki”) na system komputerowy firmy C-Land, który funkcjonował z modyfikacjami do 2002 r. Do dziś zachowały się też oryginalne zeszyty z ręcznie wpisywanymi rejestrami zawartych umów, z adnotacjami prawników, służb księgowych i analityków finansowych. Ewolucja elektronicznej obsługi, zarówno wewnątrz instytucji, jak i beneficjentów i wnioskodawców, musiała nadążyć za błyskawicznie zmieniającą się rzeczywistością.

Dziś internetowa wizytówka Narodowego Funduszu to kilkanaście witryn (w tym strona główna, Biuletyn Informacji Publicznej, portal Programu Infrastruktura i Środowisko) poświęconych także poszczególnym dziedzinom i programom priorytetowym, kilka portali wewnętrznych (HR, ENFOŚ-News dla pracowników, Lotus), a nade wszystko nowoczesne instrumenty dedykowane interesariuszom Narodowego Funduszu, m.in. do obsługi wniosków i projektów z dofinansowaniem unijnym (Generator Wniosków o Płatność PO liŚ), Generator Wniosków o Dofinansowanie (do elektronicznej obsługi wniosków krajowych), e-OPLATYgeolog – system obsługi opłat eksploatacyjnych i koncesyjnych powiązany z ePUAP (platformą usług administracji publicznej).

Rozbudowany system informatyczny NFOŚiGW składa się z kilkudziesięciu modułów oraz mniejszych aplikacji i narzędzi zbudowanych z wykorzystaniem różnorodnych technologii informatycznych. Obecnie Narodowy Fundusz, zgodnie z przyjętą w 2013 r. Strategią Informatyzacji na lata 2013-2016 z perspektywą do 2020 r. przygotowuje się do wdrożenia Zintegrowanej Platformy Informatycznej, m.in. w odpowiedzi na potrzeby interesariuszy oraz zgodnie z polityką społeczeństwa informacyjnego, zarówno na poziomie krajowym (e-government, e-employment), jak i europejskim (eEurope 2020. An Information Society for All).

„Mieliśmy szczęście do wspaniałych ludzi”

Jak się pracowało w Narodowym Funduszu w pionierskich latach dziewięćdziesiątych? Starsi stażem pracownicy z nostalgią wspominają wręcz rodzinną atmosferę w starym gmachu „środowiska ekologów” przy ulicy Wawelskiej (pierwsza siedziba NFOŚiGW w latach 1989-1994), gdzie wszyscy się znali, współpracowali w małym zespole, żyli na co dzień sprawami całego Funduszu. „Stanowiliśmy zgrany zespół, dla którego praca w Narodowym Funduszu znaczyła więcej niż tylko dobra posada”; „Mieliśmy szczęście do wspaniałych ludzi”; „Wiele spraw załatwiała się na korytarzu, bez pisania i organizowania narad. Sądzę, że coś z tego zatraciliśmy” – to tylko wybrane fragmenty wspomnień z pionierskich lat.

Pierwsza połowa lat dziewięćdziesiątych to także dwa znaczące wydarzenia w dziejach Biura Narodowego Funduszu. Na przełomie 1991/1992 r. wprowadzono komputerową obsługę działalności NFOŚiGW, a trzy lata później (1995) Biuro NFOŚiGW przeniosło się do nowej siedziby (początkowo był to tylko jeden, adaptowany biurowiec na Stłużewcu Przemysłowym) z ulicy Wawelskiej 52/54 (budynek Ministerstwa Środowiska) na ulicę Konstruktorską 3A. Wraz z nowymi obowiązkami rosła też kadra Narodowego Funduszu i siedziba została powiększona o kolejne dwa, adaptowane do celów biurowych, stare budynki na ul. Konstruktorskiej. W 2011 r. część pracowników Narodowego Funduszu została przeniesiona do biura na ul. Brackiej, gdzie do 2010 r. funkcjonowała Fundacja EkoFundusz. Zarówno w działalności statutowej (finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej), jak i w działaniach towarzyszących oraz w organizacji pracy, Narodowy Fundusz, jako posiadacz certyfikatu „Zielone Biuro”, stosuje zasady społecznej odpowiedzialności (CSR) ze szczególnym uwzględnieniem dialogu społecznego i ograniczania negatywnego wpływu na środowisko. Jednym z elementów tych proekologicznych działań był montaż kolektorów słonecznych na dachu siedziby NFOŚiGW. A tuż obok umieściliśmy budki łęgowe dla miejskich ptaków, w tym jeryków.

w zdecydowanie większości (91%) legitymujących się wyższym wykształceniem. Ponad połowa kadry z wyższym wykształceniem ukończyła także studia podyplomowe, w tym 136 pracowników na dwóch różnych kierunkach. Kilkanaście osób uzyskało tytuł doktora, a 14% pracowników posiada dodatkowe specjalistyczne uprawnienia zawodowe, np. biegłego w zakresie sporządzania ocen oddziaływania na środowisko, certyfikaty budowlane, tytuły audytorskie, inżynierskie uprawnienia specjalistyczne w zakresie infrastruktury technicznej czy ochrony środowiska, ukończone egzaminem aplikacje: administracyjne, sędziowskie, radcowskie, adwokackie, kursy MBA. Ponad sto osób legitymuje się Certyfikatem Metodologii Zarządzania Projektami PRINCE2 Foundation, a 67 osób Certyfikatem Metodologii Zarządzania Projektami MSP. Nie sposób wymienić wszystkie zdobyte przez naszych pracowników zawodowe uprawnienia. Jest to bowiem proces, który trwa („Narodowy Fundusz – organizacją uczącą się”), a system szkoleń prowadzonych zarówno wewnątrz instytucji jak i z wykorzystaniem specjalistycznych ośrodków szkolenia i doradztwa jest stale rozbudowywany. Ceniona przez pracowników jest formuła telepracy, zwłaszcza tam, gdzie możliwa jest zadaniowa forma wykonywania obowiązków.

Zatrudnieni w Funduszu ludzie żyją nie tylko pracą zawodową. Wiele osób pełni różne funkcje społeczne, są radnymi działającymi w strukturach samorządowych, działaczami sportowymi, są także dziennikarze, żeglarze, szachiści, pszczelarze... Jak w każdym środowisku zawodowym mamy pasjonatów muzyki, malarstwa, fotografii. W Funduszu z powodzeniem funkcjonują związki zawodowe, komisja socjalna, a nasi nieco starsi koledzy spotykają się w Kole Emerytów i Rencistów NFOŚiGW. Do tradycji weszły też wyjazdy i spotkania integracyjne a udział naszych pracowników w akcjach i kampaniach organizowanych przez organizacje ekologiczne jest na porządku dziennym. Angażujemy się w ochronę środowiska nie tylko jako fachowcy od finansowania i realizacji przedsięwzięć. Dlatego uczestniczymy np. w imprezach „Dnia Ziemi”, „Sprzątaniu Świata” albo „Dniu bez samochodu” nie tylko z zawodowego obowiązku, ale także z racji własnych przekonań, że ekorozwój zależy od nas wszystkich. Jednym słowem: jesteśmy proekologiczni.

Ala „ludzie Funduszu” to nie tylko nasza kadra. Nowoczesne organizacje budowane są na zaufaniu, zarówno

Zabawy edukacyjne przed stoiskiem NFOŚiGW podczas Dnia Ziemi 2014 w Warszawie. Fot. Archiwum/NFOŚiGW

wśród instytucji współpracujących i podmiotów korzystających z udzielanego przez nas wsparcia, jak również wśród samych pracowników, społeczności lokalnych oraz w ocenie opinii publicznej. Budowa pozytywnego wizerunku naszej instytucji to także pozyskiwanie do współpracy nowych ludzi i rozszerzanie kręgu przyjaciół i sojuszników Narodowego Funduszu. Mamy w tej dziedzinie nowe propozycje i nowe rozwiązania, m.in. Kodeks etyki i Rzecznika ds. etyki, portal kadrowy HR i internetowy biuletyn dla pracowników ENFOŚ News.

W 2013 r. uchwalona została Strategia Zarządzania Zasobami Ludzkimi w NFOŚiGW na lata 2013 – 2016 z perspektywą do 2020 roku. Wskazano w niej cel główny: *Narodowy Fundusz – nowoczesną instytucją publiczną i przyjaznym pracodawcą*. Postawiono na nowoczesność, dobre praktyki, innowacyjność w realizacji działań, ale jednocześnie zwrócono się ku pracownikom, zapewniając im dobre warunki pracy. Przyjęto, jako priorytetowe cztery procesy HR: motywowanie, integrowanie, kierowanie (przywództwo) oraz komunikację interpersonalną. W roku 2013 kontynuowano proces podnoszenia i doskonalenia kompetencji osobistych, zespołowych oraz kierowniczych pracowników, stosowanie elastycznych form zatrudnienia pracowników, w tym telepracy, działanie w unormowaniach Kodeksu etyki, prowadzenie w sprawach pracowniczych dialogu z partnerami społecznymi, a także kontynuowanie bezpłatnych praktyk studenckich.

Podsumowanie

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej powstał w 1989 r., w historycznym okresie transformacji ustrojowej Polski, gdy tworzyły się ramy dla skutecznej ochrony środowiska, dla naprawy wieloletnich zaniedbań w tej dziedzinie i gdy Polska pogrążona była w głębokim kryzysie ekonomicznym, co uniemożliwiało finansowanie działań ekologicznych z budżetu państwa.

System finansowania ochrony środowiska z funduszy: Narodowego i wojewódzkich okazał się skuteczny i efektywny. Mechanizm opłat za korzystanie ze środowiska i kar pieniężnych pobieranych za naruszanie wymagań ochrony środowiska pozwolił na stworzenie instrumentu ekonomicznego, który inicjował i wspomagał inwestycje ekologiczne, ale również dyscyplinował podmioty gospodarcze, wymuszając działania prośrodowiskowe. Mechanizm wsparcia ze środków publicznych pozwolił, jako stymulator, na inicjowanie wielu przedsięwzięć, m.in. w ochronie powietrza, gospodarce odpadami, gospodarce wodno-ściekowej, edukacji i ochronie przyrody, które bez funduszy ekologicznych nie miałyby wystarczającego budżetu na ich realizację.

Sprawdzony w praktyce system funduszy stał się również partnerem instytucji zagranicznych, które uruchamiały kolejne programy wsparcia finansowego dla ochrony środowiska w Polsce, zarówno w okresie przedakcesyjnym, jak i po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej.

Narodowy Fundusz w okresie 1989-2013 wydatkował ze środków własnych ponad 33,1 mld zł na ochronę środowiska, a zaangażowanie tej kwoty pozwoliło na zrealizowanie przedsięwzięć o wartości ok. 130 mld zł. Wartość środków zagranicznych obsługiwanych i w dyspozycji Narodowego Funduszu przekroczyła w tych latach 19,6 mld zł.

Rolę, zwłaszcza Narodowego Funduszu, dla rozwoju Polski (fundusze wojewódzkie koncentrują się na dofinansowaniu projektów regionalnych) podkreśla dodatkowo wielki udział w finansowaniu zadań budżetowych, o strategicznym znaczeniu dla ekologicznego bezpieczeństwa kraju, ochrony i racjonalnego, oszczędnego korzystania z zasobów, poprawy warunków i zachowania odpowiedniego standardu życia.

W wyniku zaangażowania środków Narodowego Funduszu kilka milionów ludzi uzyskało skuteczną ochronę przed zagrożeniem powodziowym a kilkadziesiąt milionów ludzi korzysta z sieci wodno-kanalizacyjnych i systemu odbioru i unieszkodliwiania odpadów. Zapewne nie wszyscy zdają sobie w ogóle sprawę, że żyją w czystszym otoczeniu i korzystają z nowoczesnej infrastruktury dzięki finansowemu zaangażowaniu Narodowego Funduszu.

Oferta NFOŚiGW adresowana w ostatnich latach bezpośrednio do gospodarstw domowych (m.in. na przydomowe oczyszczalnie, kolektory słoneczne i inne źródła „zielonej energii”, domy i mieszkania energooszczędne) wpisuje się również w ideę budowy społeczeństwa obywatelskiego, świadomego swojego wpływu na środowisko i racjonalnie planującego działalność, tak, aby również przyszłe pokolenia mogły bez obaw żyć w czystym środowisku i korzystać z jego zasobów.

Członkowie Zarządu NFOŚiGW w latach 1989-2014

Lesław Puczniewski

Wiceprezes Zarządu,
p.o. Prezesa Zarządu (do czasu powołania Prezesa Zarządu) 1989.07.01 – 1993.02.17

† Tadeusz Pusiak

Zastępca Prezesa Zarządu 1989.07.01 – 1991.08.01

Bronisław Kamiński

Prezes Zarządu 1991.02.05 – 1992.03.13

Władysław Jasiński

Prezes Zarządu 1992.03.13 – 1993.02.17

† Kazimierz Chłopecki

Zastępca Prezesa Zarządu 1992.05.01 – 1992.12.14

Jan Rey

Zastępca Prezesa Zarządu 1992.12.15 – 1993.05.11

Marek Gruchelski

Prezes Zarządu 1993.02.17 – 1994.03.03

Mariusz Popiótek

Zastępca Prezesa Zarządu 1993.01.05 – 1994.07.12

Jerzy Kędzierski

Zastępca Prezesa Zarządu 1993.03.10 – 1997.12.22

p.o. Prezesa Zarządu 1997.12.22 – 1998.03.09

Zastępca Prezesa Zarządu 1998.03.09 – 25.05.1999

† Kazimierz Chłopecki

Zastępca Prezesa Zarządu 1994.02.01 – 1994.03.03

p.o. Prezesa Zarządu 1994.03.03 – 1994.07.20

Prezes Zarządu 1994.07.20 – 1996.06.25

Jerzy Kędzierski

p.o. Prezesa Zarządu 1996.06.26 – 1996.09.30

Józef Zegar

Prezes Zarządu 1996.10.01 – 1997.12.22

Janusz Ostapiuk

Zastępca Prezesa Zarządu 1994.05.06 – 1997.12.02

Wojciech Bieńkowski

Zastępca Prezesa Zarządu 1995.11.01 – 1998.01.30

Maria Zajączkowska

Prezes Zarządu 1998.03.09 – 2002.07.07

† Sławomir Skrzypek

Zastępca Prezesa Zarządu 1997.11.27 – 2000.03.29

Lech Płotkowski

Zastępca Prezesa Zarządu 1998.03.09 – 2002.01.17

Zbigniew Myczkowski

Zastępca Prezesa Zarządu 1999.06.17 – 2000.06.27

Kazimierz Kujda

Zastępca Prezesa Zarządu 1998.01.30 – 2000.07.07

p.o. Prezesa Zarządu 2000.07.07 – 2000.08.18

Prezes Zarządu 2000.08.18 – 2001.11.26

Cezary Starczewski

Zastępca Prezesa Zarządu 2000.04.01 – 2001.11.26

Wiesław Longota

Zastępca Prezesa Zarządu 2000.08.18 – 2001.11.21

Zofia Hekiert Zastępca Prezesa Zarządu	2000.11.22 – 2001.11.26
Jerzy Witold Pietrewicz Prezes Zarządu	2001.11.27 – 2003.03.20
Jan Traczyk Zastępca Prezesa Zarządu	2001.12.14 – 2002.06.06
Jerzy Małachowski Zastępca Prezesa Zarządu	2002.01.17 – 2005.11.21
Jerzy Swatoń Zastępca Prezesa Zarządu	2001.12.14 – 2003.03.20
Prezes Zarządu	2003.03.20 – 2004.05.02
zawieszenie pełnienia funkcji w związku z objęciem stanowiska Ministra Środowiska	2004.06.30
† Jan Hawrylewicz Zastępca Prezesa Zarządu	2002.01.17 – 2005.03.21
p.o. Prezesa Zarządu	2004.05.05 – 2005.03.21
Prezes Zarządu	2005.03.22 – 2006.01.02
Ryszard Ochwat Zastępca Prezesa Zarządu	2002.06.07 – 2003.03.20
Jerzy Kędzierski Zastępca Prezesa Zarządu	2003.03.20 – 2006.01.17
Janusz Stanisławski Zastępca Prezesa Zarządu	2004.07.19 – 2006.06.08
Kazimierz Kujda Zastępca Prezesa Zarządu	2005.11.21 – 2006.01.02
p.o. Prezesa Zarządu	2006.01.02 – 2006.10.20
Prezes Zarządu	2006.10.20 – 2008.01.21
Lech Płotkowski Zastępca Prezesa Zarządu	2005.11.21 – 2006.10.19
Oskar Kowalewski Zastępca Prezesa Zarządu	2006.02.02 – 2006.10.19
Bernadetta Czarska Zastępca Prezesa Zarządu	2006.06.12 – 2008.06.03
Artur Michalski Zastępca Prezesa Zarządu	2006.09.25 – 2008.01.03
Jerzy Wolski Zastępca Prezesa Zarządu	2006.10.20 – 2008.01.21
Jan Rączka Prezes Zarządu	2008.01.28 – 2012.12.31
Władysław Jan Majka Zastępca Prezesa Zarządu	2008.01.03 – 2012.12.31
Małgorzata Skucha Zastępca Prezesa Zarządu	2008.01.21 – 2012.12.31
Jan Wiater Zastępca Prezesa Zarządu	2008.06.03 – 2012.12.31
Małgorzata Skucha Prezes Zarządu	od 2013.01.01
Jacek Gdański Zastępca Prezesa Zarządu	od 2013.01.01
Barbara Koszułap Zastępca Prezesa Zarządu	od 2013.01.01
Krzysztof Szczepański Zastępca Prezesa Zarządu	od 2013.01.01

Przewodniczący Rady Nadzorczej NFOŚiGW w latach 1989 – 2014

Bronisław Kamiński
Józef Kozioł
Józef Stanisław Zegar
Bernard Błaszczyk
Józef Stanisław Zegar
Andrzej Walewski
† Waldemar Michna
Janina Józwiak
Dorota Jakuta
Józef Lubieniecki

Krzysztof Szamałek
Krzysztof Panas
Krzysztof Szamałek
Andrzej Skowroński
† Sławomir Skrzypek
Tadeusz Żarski
Stanisław Gawłowski
Aneta Wilmańska
Janusz Ostapiuk (od 7.02.2014)

Ministrowie (ochrony) środowiska²⁸ (w latach 1983-2014)

1983 – 1985 Urząd Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

† Stefan Jarzębski (22.11.1983-11.1985)

1985 – 1989 Ministerstwo Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych

† Stefan Jarzębski (11.1985 – 23.10.1987)
† Waldemar Michna (23.10.1987- 19.09.1988)
Józef Kozioł (14.10.1988 – 1.08.1989)
Bronisław Kamiński (12.09.1989 – 20.12.1989)

1989 – 1999 Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa

Bronisław Kamiński (20.12.1989-14.12.1990)
Maciej Nowicki (12.01.1991 – 5.12.1991)
† Stefan Kozłowski (23.12.1991 – 5.06.1992)
Zygmunt Hortmanowicz (11.07.1992 – 4.05.1993)
Bernard Błaszczyk (05.1993 – 18.10.1993 kierownik resortu)
Stanisław Żelichowski (26.10.1993 -17.10.1997)
Jan Szyszko (31.10.1997 – 19.10.1999)

1999 – Ministerstwo Środowiska

Antoni Tokarczuk (19.10.1999 – 19.10.2001)
Stanisław Żelichowski (19.10.2001 – 3.03.2003)
Czesław Śleziak (3.03.2003 -2.05.2004)
Jerzy Swatoń (2.05.2004 – 25.04.2005)
Marek Belka (25.04.2005 – 24.05.2005 p.o. szefa resortu jako Prezes Rady Ministrów)
Tomasz Podgajniak (24.05.2005 – 31.10.2005)
Jan Szyszko (31.10.2005 – 16.11.2007)
Maciej Nowicki (16.11.2007 – 1.02.2010)
Andrzej Kraszewski (2.02.2010 – 18.11.2011)
Marcin Korolec (18.11.2011 – 27.11.2013)
Maciej Grabowski (od 27.11.2013)

²⁸ Pominięto lata 1972-1983, w których ochrona środowiska była włączona do resortu administracji, gospodarki terenowej i ochrony środowiska. W nawiasach podano okres urzędowania szefa samodzielnego resortu (ochrony) środowiska.

Spis treści

Patronat Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego	3
Komitet Honorowy obchodów Jubileuszu 25-lecia Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w 2014 roku	3
Słowo wstępne	
– Ministra Środowiska	4
– Przewodniczącego Rady Nadzorczej NFOŚiGW	5
– Prezesa Zarządu NFOŚiGW	6
Zamiast wstępu.....	7
Polska 1989. Czas historycznego przełomu	9
Zmieniliśmy i wspólnie zmieniamy Polskę	17
Ochrona klimatu i powietrza	27
Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi	37
Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi	45
Nadzwyczajne zagrożenia i monitoring środowiska	50
Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów	52
Edukacja ekologiczna i nauka na rzecz środowiska	58
W drodze do Brukseli	63
Dekada w Unii Europejskiej	67
Strategia na kolejne lata	73
Programy priorytetowe NFOŚiGW 2014	76
Zamiast zakończenia.....	78
Nowoczesna instytucja publiczna i przyjazny pracodawca	79
Podsumowanie	83
Członkowie Zarządu NFOŚiGW w latach 1989-2014	84
Przewodniczący Rady Nadzorczej NFOŚiGW w latach 1989-2014	85
Ministrowie (ochrony) środowiska (w latach 1983-2014)	85

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
02-673 Warszawa, ul. Konstruktorska 3a
tel. (+48 22) 45 90 100, 370
e-mail: fundusz@nfosigw.gov.pl
www.nfosigw.gov.pl

Wydrukowano na papierze z certyfikatem PEFC